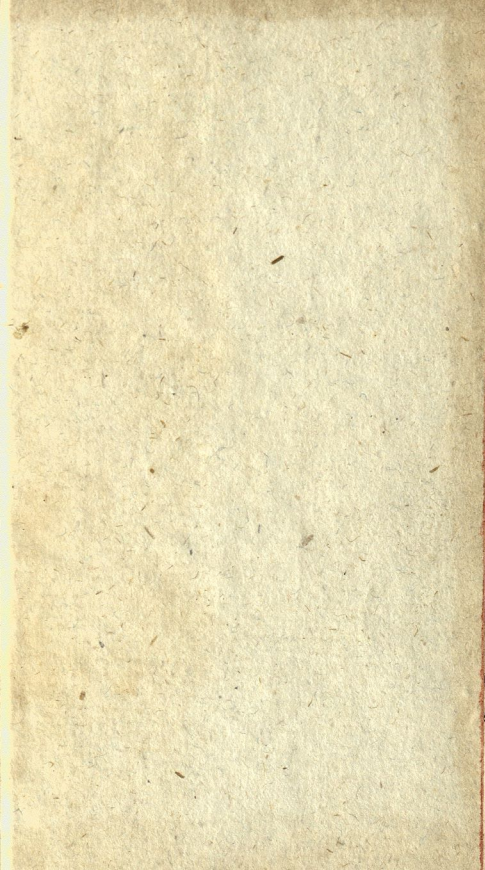
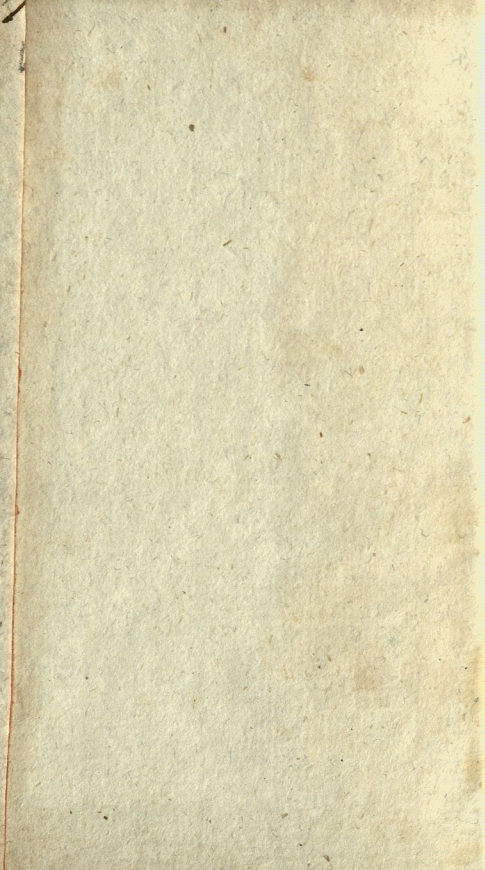
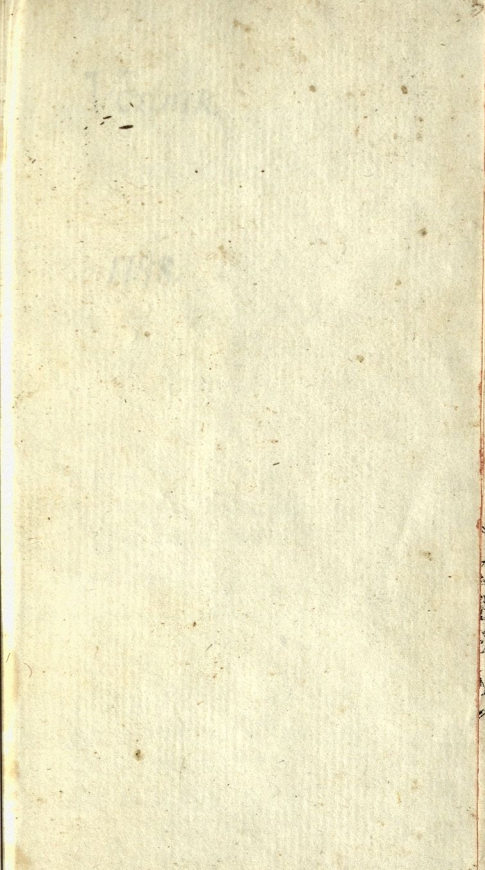

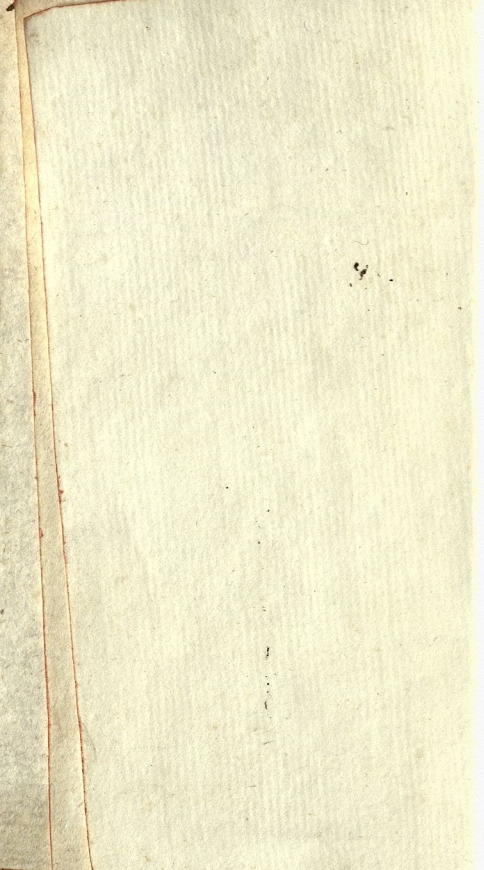
4043. v. D. 6. 2.

✓

Vodnik.

1798.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY
BY
J. M. GREGG

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PHILOSOPHY
BY
J. M. GREGG

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PHILOSOPHY
BY
J. M. GREGG

HYGIENE,

Seu

DISSERTATIONES

Philosophico-Medicæ

De

AERE, CIBO, & POTU,

Quatenus sanitatem conservare,
vel morbos inducere
solent.

*Wolffgangi Andreæ Vidmayeri
Carn. Labac. Phil. & Med. Doctoris,
nec non inclyti Ducatus Carniolie
Physici, & Medici.*

Cum Licentiâ Superiorum

LABACI,

Typis Josephi Thaddæi
inclytæ provinciæ Carniolie
Typographi.

Anno M. DC. XCII.

HIGHER

22

ISSERTATIONES

Philosophico-Medicae

De

NERVE, CIBO, & POTU

causis, sanatione, & cunctis
vel morbis inducis
solent.

Josephus Andreas Nibmayer
M. D. Phil. & Med. Doctor
et non inveniendus Curia
Parsa, Austria

Omni Licentia Imperatoria

L. ARACI

Josephus Thaddaeus Nibmayer
M. D. Phil. & Med. Doctor
et non inveniendus Curia
Parsa, Austria

ANNO M. DC. XCII

5847000307485

CELSISSIMO

Sac. Rom. Imp. PRINCIPIS

DOMINO DOMINO

JOANNI ANTONIO

JOSEPHO

Duci Crumoviæ, Principi ab
Eggenberg, &c. &c. Incltyti Ducatus
Carniolæ Capitaneo.

Excellentissimo, & Illustrissimo

DOMINO DOMINO

GEORGIO SIGISMUNDO

S. R. I. Comiti, & Domino de
Gallenberg &c. &c. Sac. Cæl. Maj. inti-
mo Consiliario, Camerario, Prætori,
& locum tenenti.

Illustrissimo

DOMINO DOMINO

WOLFFGANGO

ENGELBERTO

S. R. I. Com. in Auersperg &c. &c.
Marschalcho.

Nec non
Reverendiss. & Illustrissimis
DOMINIS DOMINIS,

Illustrissimo

DOMINO DOMINO

JOANNI HERWARDO

S. R. I. Com. âb Auerſperg &c. &c.

Præsidi,

Et

DN. DN. DEPUTATIS &c. &c.

PATRIBUS, CORONÆ, ET

FELICITATI PATRLE &c. &c.

Ygiejam Æſcula-
pii filiam manu
dextrâ serpentē,
finistrâ pateram
geren-

gerentem D. Carolus Patinus Medicinæ Doctor de Numismatibus Romanis differens eò exponit, Veteres salutem, ac Regionis temperiem demonstrare voluisse. Differturus ego de his, quæ ad sanitatem conducunt, tenuem hunc manipulum meum messis meæ VOBIS CELSISSIME PRINCEPS, EXCELLENTISSIMI, & ILLUSTRISSIMI COMITES, & DOMINI DOMINI per Hygiejam offerre præluño, quod etenim Numen hodiè inge-

nīs magis propitium? nisi
VESTRO sub Horoscopo
felicissimo edenda studia, ac
conatus in publicum pro-
movendi. VOS etenim
Musas, quas hæreditario ju-
re possidetis, inter assiduas
publici boni curas fovetis.

- - *Nam prudenti, est Medicina
saluti.*

Quis ergò VOS solidissi-
ma Patriæ, & boni publici
firmamenta negaverit? Un-
dè omnis incolumitas pen-
det, & inauguratur felicitas.
Et cùm ita sit, non tàm co-
natus mei messem eventus
prof.

prosperos: quàm etiam Te-
ste Julio ex inditâ naturæ le-
ge vitam iis omnem debea-
mus; in quorum, & terrâ nas-
cimur, & tutelâ enutrimur.
VOBIS hic manipulus æ-
quissimè sistitur, ac qualis-
cunquè sit, debetur; quia in
agro crevit **VESTRO**, le-
vis si videtur, addite ei pon-
dus **Authoritatis VESTRÆ**.
Quaproptèr **CELSISSIME**
PRINCEPS, EXCELLEN-
TISSIMI, AC ILLUS-
TRISSIMI DOMINI DO-
MINI MÆCENATES
hunc meum conatum, te-

nuequè in limine professio-
nis meæ tentatum opus eâ
benevoli animi expressione,
quâ soletis, suscipite, ulterio-
riquè gratiarum vestrarum
favore benignè intuemini,
Ita humilitèr precatur

Celsitudinis Vestræ, Excellentiæ,

Reverendiss. & Illustrissim

D.D. V.V.

demississimus servus, & cliens

Wolfgangus Andreas Vidmayerus
M. D.

AD LECTOREM BENEVOLUM.

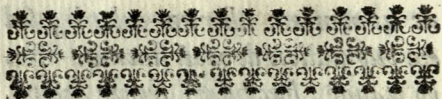
Habes hic Candide Lector primum ingenij mei partum, opusculum de Aëre, Cibo, & Potu, materiam, uti mihi polliceor, & utilem, & lectu Curiosam, sed an omnibus charam, tempore intelligam; cùm tritum sit: non omnibus omnia placent. Hanc non, ut viris nostri ævi eruditissimis normam traderem, sed ut àb ijs ediscerem, contuli, publici juris facturus. Sed eccè, ad solum editionis rumorem conatus meos malignitas

exceptit, eorum imprimis, qui propria laborant intemperie, cum neglecto libello ausi sint calumnias affigere: sapiant illi sibi, ut volunt, tamen à proposito me non retrahent; cum pluribus operam meam probari noverim, ijs præsertim, qui semoto præpostero livore candidè de cæteris sentiunt, & conatum meum ad editionem promovendum sanè suasere; his obtemperans sine morâ ad publicandum animum appellere debui, spernens ex æquo obnoxium semper probis malignitatis sibilum. Qui si & ipsi, (quamvis mea carpant) simile quid præstiterint, & arcana ingenij, ac experimentorum priorum specimina tandem publica fecerint, sanè eos ego laude dignos, & in pretio habebo. Hæc te LECTOR nescire nolui,

ac

ac ut non ex aliorum calculo, sed
ex tuo iudicio de meis statuas. Ro-
go itaque, hæc hilari fronte accipe,
ac si quid inter scribendum,
aut excudendum errati irrepsit,
Benignus Corrige. Si verò qua-
dam minus deducta, ac imperfecta
compereris? cogita, non omnia
possumus omnes: tùm ex his me-
liora collige. Si etenim hoc tibi
gratum, & acceptum fuisse per-
spexero; eò conferam vires meas,
ut palato tuo non ingrata promam,
ac ulterius indagando gratiora ede-
re valeam. Interim his fruê-
re, ac Vale.

I N D E X
DISSERTATIONUM
DE AERE.

Dissertatio I.

Quid sit Aër Pag. 1

Dissertatio II.

An aër sit calidus & humidus 3

Dissertatio III.

Per quas vias aër in corpus nostrum ingrediatur, & quem in usum, ac finem introitus aëris instituat 6

Dissertatio IV.

Quis aër optimus, & saluberrimus judicetur? quis pessimus maximèquè noxius 11

Dissertatio V.

Quot aëris Regiones, quantæ, & quales sint 16

Dis-

Dissertatio V I.

An aër revera, & propriè loquendo putrescat 23

Dissertatio V II.

Aër, si in primis quatuor qualitatibus, atquè etiam in occultis excedit, quomodò temperandus, nec non quomodo hominis corpus afficiat 31

Dissertatio V III.

An terræ natura, montes, venti, sylvæ, nec non aquæ, mare, & paludes vim aliquam habeant ad aëris constitutionem producendam 37

Dissertatio I X.

An ad aëris mutationem referantur maligni syderum influxus, & an iidem corpora viventium afficiant 47

Dissertatio X.

An anni tempora quasdam in aëre mutationes cieant 57

Differ-

Dissertatio XI.

An ex aëris dispositione, quæ omninò
est sub diversis climatibus cæli di-
vèrsa, oriatur in hominibus comple-
xionum diversitas 65

Dissertatio XII.

An aër ad inducendos morbos majo-
rem vim habeat, quàm cibus, & po-
tus 76

DE CIBO.

Dissertatio I.

Quid sit cibus, quid medicamen-
tum, quid venenum, & quomo-
do hæc inter se differant 83

Dissertatio II.

Quis est cibi usus, & quænam in eo po-
tissimùm consideranda sunt 91

Dissertatio III.

Quis cibus judicatur bonus, & salubris,
quis malus & insalubris 93

Differ-

Dissertatio IV.

An detur aliqua generalis in moderatâ
ciborum quantitate Regula 100

Dissertatio V.

An in usu ciborum aliquis sit ordo ob-
servandus, ita ut alii prius, alii poste-
rius; alii rectius in prandio, alii con-
venientius in cænâ assumantur 109

Dissertatio VI.

An sanitati conservandæ conducat
prius bibere in pastu consueto, & or-
dinario, quàm comedere 114

Dissertatio VII.

An cibus simplex melior, & salubrior,
an varius & multiplex 117

Dissertatio VIII.

An sanitati utilius sit semel, bis, aut sæ-
pius de die comedere 123

Dissertatio IX.

An determinatum tempus in cibo ca-
piendo observare sanitati conducat

138

Differ-

Dissertatio X.

An certo temporis spatio in ventriculo peragatur concoctio 144

Dissertatio XI.

An coctio melius noctu, quàm interdiu; in somno, quàm vigiliis perficiatur 152

Dissertatio XII.

An prandium, vel cæna largior esse debeat 160

Dissertatio XIII.

An cuivis ætati, & anni temporis eadem victûs ratio conveniat 168

Dissertatio XIV.

An consuetudo, & delectatio in alimentorum usu servanda, vel mutanda 183

Dissertatio XV.

An ex bono cibo generari possit chylus, & chymus malus 190

Dissertatio. XVI.

An homini magis noceat fames, an ingluvies, seu immodica ciborum ingurgitatio 193

Dissertatio XVII.

An quidam difficilius, & laboriosius, quidam diutius, & facilius jejunium ferre possint 200

Dissertatio XVIII.

An recta, & benè instituta victus ratio remedium sit tam ad sanitatem conservandam, quam ad recuperandam 204

DE POTU.

Dissertatio I.

DE potu 209

Dissertatio II.

Quis potus usus, sive necessitas, & utilitas 212

Disser-

Dissertatio III.

An detur determinata quædam
in moderarato potûs usu quantitas

215

Dissertatio IV.

Quænam aqua bona, & salubris, quæ-
nam mala, & insalubris

218

Dissertatio V.

Unde petantur vinorum differentiæ

226

Dissertatio VI.

An ex vinorum differentiis defumi
possit vini bonitas, & malitia

229

Dissertatio VII.

An vinum dicatur calidum, & humi-
dum, an clidum, & siccum

236

Dissertatio VIII.

An vinum aquæ præferendum, vel è-
contra

242

Differ-

Dissertatio IX.

An vini potus sitim magis sedet, an aquæ
248

Dissertatio X.

An vinum in alimentorum genere habeatur
252

Dissertatio XI.

An varia cerevisiæ, mulsæ, virtus, & qualitas
255

Dissertatio XII.

An potus aquæ, vini, cerevisiæ &c. nive, aut glacie refrigeratus laudandus, aut improbandus
261

Dissertatio XIII.

An vinum cuivis ætati, & complexioni congruum
266

Dissertatio XIV.

An vinum in albo medicamentorum reponi

reponi valeat, & an idem sit con-
dimentum, & alimenti vehiculum

272

Dissertatio X V.

An præcipua, & maximè necessaria sit
in aëre, cibo, & potu sanitatis con-
servandæ ratio

276

PRÆ-

PRÆLOQUIUM.

Es, quæ in arte medicæ traduntur, triplicis esse generis notum est Medicis: nimirum *naturales, non naturales, & præternaturales*; ad

has tanquam ad locos Communes referri possunt omnia, quæ in Medicinâ proponuntur.

Naturales numero sunt septem: *Elementa, temperamenta, partes, humores, facultates, actionesque animæ, & Spiritus.*

Non naturales lenario comprehenduntur numero; suntquæ *aër ambiens, sibus, & potus, somnus, & vigilia, motus, & quies, excreta, & retenta, & animæ pathemata.*

Præternaturales recensentur tres: *Morbis, morbi Causæ, & Symptoma.* Harum

rum rerum unicum est subiectum, sicut, & totius artis, omniumque illius partium; nempe *Corpus humanum*: quatenus est sanum, vel ægrum, idque ex sequentibus facile percipi potest.

Sanum namque Corpus in medicina parte *Physiologicâ* consideratur, in quâ *principia, partes & affectiones, sive accidentia* explicantur.

Principia autem, vel sunt remota, ut quatuor *elementa*, vel propiora, ut quatuor *humores*, qui massam sanguineam constituunt, vel proxima, ut *semen & sanguis mensstruus*, quorum illud commune est utrique sexui, hic feminino solum inest.

Partes vel sunt *spermatice*, vel *sanguineæ*, vel ex *semine*, vel *sanguine mixtæ*, suntque rursus aut *similares*, quæ ex alijs specie differentibus non constant, aut *dissimilares*, quæ in alias sunt divise;

Similares iterum vel re, verboque tales sunt; ut *ossa, Cartilagine, ligamenta &c.* Vel tales sensûs iudicio, quoniam nullam partium specie diffe-

rentium diversitatem quispian ad-
vertit, quales sunt *vena*, *arteria*, &
nervi: esse autem revera dissimilares
indè liquet, quoniam venæ, & arteriæ
fibras, atquè membranas habent, ner-
vi verò ex meningibus, & medulari
cerebr substantià sunt constati: Par-
tes præterea corporis nostri etiam aliàs
obtinere differentias, easquè à formâ,
fine & usu petitas, quemadmodum ex
anatomicâ constat doctrinâ.

Affectiones, & accidentia sunt *tem-
peramenta*, *facultates*, & *actiones ani-
mae*, & hæc sunt triplices: *animales*, *vitales*,
& *naturales*, profectâq; ab animâ, quæ se-
cundum suam substantiam tota est in
toto, suasquè operationes ministerio
Spirituum, & caloris nativi in partibus
exercet.

Spiritus quorum redaci debeant,
dubitari posset; videntur autem refer-
ri posse *ad partes Corporis*, vocabulo
tamen partis latè accepto pro omni eo,
quod corpus quovis modo continere
perhibetur.

Nativum Calidum, quod aliàs *Complantatum fixum, & firmatum, sulphur vitale, & munia vitalis* à quibusdam nuncupari solet, sub *spiritu, Calore, & humore* continetur.

Idem corpus sanum in parte *medicinæ Hygiene* locum habet, in illâ enim docetur, quo pacto in suâ sanitate per se res non naturales conservari queat, quæ àb officio suo causæ sanitatis conservatrices appellantur.

Consideratur idem corpus sanum in parte artis *medicinæ semejoticâ*, quoniam morbi signa proponuntur diagnostica, ex quibus cognoscere licet corpus sanitate frui.

Corpus quod actu ægrotat, in artis parte *pathologicâ* perpenditur, morbi enim tanquam illius accidentia præter naturam, & causæ suorum accidentium veluti propria eorum, & symptomatica, seu morborum effectus in illâ enervantur.

Cæterùm quemadmodum sanum Corpus in parte *physiologicâ* per sua propria accidentia & partes describitur,

tur, in parte semejoticâ cognoscitur,
& in Hygiene suâ in parte conservatur:
ita & ægrum corpus in pathologiâ per
sua accidentia præter naturam per
causas, & per symptomata declaratur.
Curatur verò & à morbis, eorumquè
symptomatibus in parte *Therapeuticâ*,
& liberatur per præsidia *dietetica, phar-*
maceutica, & Chirurgica: Ex dictis igitur
apparent omnia, quæ in arte me-
dicâ traduntur ad corpus humanum
pertinere, uti jam expositum, ut *sa-*
num depingatur, & innotescat, suaquè
in sanitate conservetur: *ægrum* verò
etiam describatur, notum fiat, ut sa-
nitati restituatur, atque curetur: *Sym-*
ptomata, quoniam *morborum sunt um-*
bra, iisque sublatis evanescent; pecu-
liari curatione non egent, nisi forsam
causarum adsciverint naturam, eo-
rumquè vel morbos foventium, aut
augmentium, vel novos morbos gene-
rantium, vel vires nimie prosterne-
ntium: quemadmodum *Gallen.* do-
cet de neutro corpore decidentiz,

quòd nisi causa morbifica maturè exi-
matur, in morbos lapsurum est.

Verùm de his accuratè scripsère Au-
thores; non exiguum autem adhibuif-
se studium in præscribendâ vivendi
regulâ, quæ in omni corporis statu tam
salubri, quam insalubri, & neutro in-
ter principales medicinz adnumeratur
partes: cum tanta ejus sit necessitas,
ut vel eâ solâ benè ordinatâ plurimi
curentur morbi, vel Chirurgiæ, &
Pharmaciz juncta ordinatam vi-
tus rationem præscribat, sine quâ nec
vitali, nec curativæ, aut præservativæ
indicationi fieri satis possit, eam jure
meritissimo inter præcipuas medicinz
partes refert *Clarissimus Sorbaitius Isagog.
Medic. c. 1.* non tantum, quia reliquis
auxilij plurimum affert, sed quia se ip-
sâ non levi præpolet dignitate: id ip-
sum sufficienter testatur *Ludov. Cornar.
Nob. Venet. in libel. de vit. Sobr. Coñod.
inscript. & ab eo edito*: qui cùm ad 35.
ætatis annum vitam insalubrem du-
xisset, licet multis remedijs frustra usus
esset, varijs frequenter morbis confi-
ctatus:

Status : tandem consilio cujusdam
Medici solâ diætâ morbos illos oppu-
gnare cepit ; Cibi, & potus quancita-
tem sensim imminuens, donec ad un-
cias quatuordecim Cibi, computan-
do panem, carnes, ova, & alia quævis
edulia, & sexdecim potus ad singulos
dies pervenisset, in quo regimine per-
severans, vitam incolumem, & à mor-
bis liberam, atquè vegetam ultra cen-
tesimum annum produxit : Hinc ve-
rum illud commune adagium : *Sobrie-
tas, & Ciberum parcimonia sanitatis,
& vite longa parens dici Consuevit.*

Ratâ itaquè habui de rebus non natu-
ralibus ad conservationem corporum
maximè necessarijs, sive de exactâ vi-
vendi regulâ quædam proponere, ea-
què breviter, & perspicuè explanare,
quomodo ijs utendum sit ad sanita-
tem tuendam, vitamquè incolumem,
& à morbis immunem diutissimè con-
servandam : de Aëre quidem, Cibo,
& Potu, quòd majoris sint momenti,
& multò plura in ijs consideranda ve-
niant ;

niant ; aër enim ambiens, qui prout
causa communissima est, ita morbi
communes ab illius vitio ut plurimum
exoriri solent : cibus & potus verò pro-
ut sunt vera nutritionis objecta, sic
vera sunt instrumenta, quibus vires
conservantur : reliquæ verò res non
naturales sunt tantum causæ adjuvan-
tes, quæ benè, vel malè dispositæ faci-
unt, ut nutritio ex alimento me-
lius, aut peius procedat ; ini-
tio Facto ab aëre.

DISSERTATIO I.

Quid sit Aër?

Pincipium desumitur ex
Arist. L. de generat. 14.
ubi elementa prima ge-
nerationum & corru-
ptionum principia nun-
cupat: hinc statuitur, *Aërem* (voca-
bulo latè accepto) esse *Cujusvis rei*
principium, & rudimentum, quatenus
ex eo primò Constituitur, & in eum ulti-
mò resolvitur: sic litteræ dicuntur
principia scripturæ; materia, & for-
ma principia compositi: strictiori ve-
rò significatione ex variorum autho-
rum definitionibus maximè arridet
hæc Philosoph. definitio Tert. de Cælo c. 3.
text. 31. *Aërem esse elementum, ac per*
consequens esse Corpus, in quod Cætera
Corpora dividuntur, in quibus inest po-

tentiâ, vel actu, ipsum autem est indivi-
sibile in diversa secundum speciem. Per
Corpus intelligitur completum, per
quod distinguitur elementum à mate-
riâ primâ, & formâ. Secundò: in quod
cetera Corpora dividuntur, scilicet gene-
rabilia, & corruptibilia. Tertio: in
quibus inest potentiâ vel actu, quia non
requiritur, ut aër, vel cætera elemen-
ta maneant in mixto formalitèr, sed
sufficit, si potentiâ, hoc est secundum
virtutem similem. Quartò: ipsum au-
tem est indivisibile: hoc est, non potest
in aliud simplicius completum resolvi.
Ultimò dicitur: in diversa secundum spe-
ciem, ut intelligatur resolvi quidem aë-
rem in diversas atomos, aquam in di-
versas guttas, ignem in diversas scin-
tillas; verùm hæc sunt ejusdem
speciei, adeoque est indivi-
sibile secundum
speciem.

de generat. c. 2. tradita: *suo enim termino retineri nequit, alieno autem facile*: hanc eandem ob causam etiam aqua humida definitur, nisi enim solido aliquo corpore contineatur, effluit, non tamen aquam aëre propterea humidiores esse conceditur, quod aqua magis humectet corpora, hoc enim facit, non quod humidior sit aëre, sed quod aqua crassioris sit substantiæ, & illius humiditas densiori inhæreat subiecto, magisque sit unita, hocquè nomine magis humectat. Ad hunc scopum ait Aristoteles *humidum esse, quod proprio termino difficile terminatur, alieno autem facile*: idque aëri convenientius, quam aquæ esse videtur, quia aër est aquâ fluidior, & tenuior, difficiliusquè proprio termino circumscribitur, quam aqua. Assignantur quidem aëri etiam aliæ qualitates, quia refrigerat, & siccatur humidum; illæ non naturales ei sunt, sed extrinsecæ, & adventitiæ, non à natura aëris profectæ, sed

sed à causâ aliquâ extrinsecâ v. g. *Calditatem* affert sol, quando est in can-
 cio, radios in terram spargit rectos, qui
 reflexi aërem nimie calefaciunt; quo-
 niam ardens etiam caniculæ sydus in-
 flammât: *frigiditatem* pluviae, nives,
 grandines, pruinae &c. *humiditatem*
 eadem Causæ. *Siccitatem* ignis, fumus,
 fuligines exsurgentes à calce, nitro,
 sulphure, & rebus alijs. Verum & àb
 alijs aër mutatur causis, corporibus
 scilicet cælestibus fixis, & errantibus,
 quo motu suo, lumine, situ, & influ-
 xu varijs modis aërem mutare con-
 sueverunt: nec non & àb ijs corpori-
 bus, quæ in elementari mundi regione
 consistunt, de quibus ex sequentibus
 clarius elucebit. De qualitatibus
 enim illorum judicandum est secun-
 dum propriam, & genuinam eo-
 rum naturam, non prout
 nostris se se offerunt
 sensibus.

DISSERTATIO III.

Per quas vias aër in Corpus nostrum ingrediatur, & quem in usum, ac finem introitus aëris insinuatur?

Aër enim summè necessarius est, & inevitabilis, ut sine eo, nequè in adversâ, nequè in secundâ valetudine, vel momento temporis vivere queamus. Duobus enim modis corpora nostra afficit, quatenus ea extrinsecus ambit, & per cutis poros, ac spiracula se se insinuat, vel quatenus inspiratione attrahitur. Utroquè modo magnam corpora nostra afficiendi, atquè alterandi vim habet, dum omnes suas qualitates spiritibus (qui ex eo aluntur, ac generantur) continuò communicat, & corpora, vel in naturali statu conservat, vel âb eodem deijcit, prout convenientem, vel adversam constitutionem obtinet: aër
ita.

itaquè ingreditur partim per os, & nares, partim per arterias: priori modo ingreditur per respirationem in cerebrum, oris partes internas, asperam arteriam, pulmones, & cor: posteriori per pulsum arteriarum, quæ per totum corpus disperguntur. Respiratio fit, quando Thorax à musculis elevatur, & deprimitur: elevatur cum aër inspiratur, & attrahitur, deprimitur, si-
 vè contrahitur, quando fuligines, & vapores excluduntur. Arteriæ moventur cum suo principio, quod est cor, & vel attolluntur, vel contrahuntur: in elevatione aërem excipiunt, in contractione fuligines, & vapores emittunt. Hunc autem in usum & finem aër in nostrum ingreditur corpus, ut calor, & Spiritus ventilentur, & aliquod refrigerium consequantur, cor potissimum in respiratione, reliquum verò corpus per motum arteriarum. Istud autem refrigerium fit duobus modis: uno per se per respirationem

tionem aëris externi, qui frigidus: altero per accidens in expiratione; arterijs enim Contractis fuliginum & halituum fit expulsio, illis igitur expulsis cor per accidens ventilatur, & refrigerium sentit, ijsdem refrigerationis modis reliquæ corporis partes refrigerium percipiunt; cum arteriæ pulsant, & nunc elevantur, atquè attolluntur, nunc iterum contrahuntur, nisi enim hi motus thoracis, pulmonum, cordis, & arteriarum fierent, calor, & Spiritus inflammarentur, aut suffocarentur cum vitæ dispendio. Quæritur ergò, an aëris major vis sit ad affligendum corpus nostrum inspiratione per nares & os, an circumfusi, qui per arterias attrahitur? respondetur inspirati maximè, quia & in majori copiâ, & vi majore intro subit, & integris propemodum viribus ad viscera magni momenti cor, cerebrum, & pulmones deducitur,

Sciendum est, quod aër calidior difficile inspirari, ac aspirari possit; quia cum aër calidus sit, multum ignis admixti habet, ignis autem nunquam est sine suorum flaminum plexu, quæ ita cum fibris pulmonum implicantur, ut meatus obstruantur, nec ita facile deinde solvi, vel explicari possunt, unde difficilem respirationem evadere necesse est: hinc cum fuligo cordis, quæ in pulmones ascendit, est crassior, & tenacior, ut in febrium æstu accidit, non sine aliqua vi respirando emittitur: hinc aër illæ cellæ vinariæ, cui halitus ex recenti musto avolans admiscetur, animam, & respirationem quasi introcludit: similiter aër crassus, qui in antris profundissimis introcluditur, non raro fossores interficit, dum eis respirationis usum eripit: ita & aër maximè frigidus difficulter respiratur, quia frigore appulsi aëris contrahuntur pulmonum meatus, imò & musculi thoracis; ex utroque autem capi-

capite respiratio difficilis evadit. Hinc dum quis frigore contremiscit, magnam respirationis difficultatem sentit: hinc etiam cum fervet æstus aurâ frigidâ, cum lævit hyems, aurâ temperatâ recreamur. Quæritur nunc utrum idem sit aër, qui exspiratur per anhelitum ab animalibus, & qui attrahitur sive inspiratur? Respondetur diversum esse: nam qui excipitur aër noster elementaris est; qui verò emittitur, ac respiratur, & propriè anhelitus dicitur, cum multâ fuligine, ac vapore commixtus est, qui ex corde in pulmones, ex ijs demùm cum halitu emittitur; anhelitus vero emittitur aliquando frigidus, aliquando calidus: calidus sentitur, cum ore pleno emittitur, vel etiam ore compresso, vel si manum proximè ori admoveas; hujus ratio est, quia per se & revera anhelitus est calidus; frigidus vero si manum in majori distantia ab ore amoveas, cujus ratio est; quia sic jam ab aëre extrinseco

seco in frigidatur, vel quia ab aëre occurrente ignis particulae in eo dividuntur, & sic frigus inducitur.

DISSERTATIO IV.

*Quis aër optimus, & saluberrimus
judicetur? quis pessimus, maximèq;
noxius?*

SCire has aëris conditiones necessarium est, & utile: quia aërem inspiramus, sive vigilemus, sive dormiamus. Ita Gallen. 1. *de Sanit. tuend.* saluberrimum & optimum debere in pulmones aërem attrahere, ut puri ex eo Spiritus generentur; uti pestilentissimum noxio aëre uti. Optimus autem & saluberrimus describitur cum eodem *Cit. loc.* & Oribas L. 1. 240 & L. 1. *Collect. c. 15.* ita & cum Avicenn. L. 1. *de Doct. c. 5.* & in libel. *de renovandis nocumentis, qua accidunt in regimine sanitatis ex errore usus rerum non naturalium.* Aër omnibus hominibus saluberrimus, eorumque Sanitati

tati conservandæ maximè idoneus debet esse in primis qualitatibus temperatus, purus, nullis inquinamentis infectus, nitidus, tenuis, serenus, subtilis, apertus, patens, & liber, nullo vapore malo, nullâ fuligine, aut corruptelâ perfusus, sed blandis, ac suaviter spirantibus ventis difflatus, atque agitato, nonnihil in montibus situs; ac aliquando salubribus pluvijs rigatus: nam qui nimium ventis, præcipuè aquilonaribus agitur, siccior est, ubi verò per justa intervalla ventis perflatur, atquè interdum, non diu tamen pluviolosus est, siccitas pluviâ, & è contra pluvia siccitate temperatur: calore ita & frigore temperatus sit, quem ferè medius obtinet collis, qui nequè depressus hyeme pruinis torpet, nec torret æstate vaporibus, nequè elatis in summâ montium perpetuis ventorum motibus, aut pluvijs omni anni tempore lævit: talis aër calorē tempe-

ratum conservat, spiritus illustrat, &
 recreat, sanguinem attenuat, corpus
 in integrâ sanitate conservat, & ad
 actiones omnes alacre reddit, omni-
 que ætati, & temperamento salubris est.
 Unde omnibus animalibus aura verna
 gratissima, quia temperata & ab *Hyp-
 poc. 3. aph. 9.* non immeritò saluberri-
 ma dicitur. Malus vero vitiosus &
 insalubris ex allegatorum authorum
 opinione ille dicitur, qui crassus,
 turbidus, densus, immotus, inter-
 clusus, à tetris, putridisque halitibus,
 exhalationibus è lacubus, paludibus,
 speluncis, fimo, cadaveribus, frugibus,
 fructibus, oleribus, mialmatibus pe-
 stiferis, aut alias malignis infectus, &
 vitiatus; aut qui è profundo quodam
 specu pestilentem auram recipit; qui è
 cloacis vastam urbem purgantibus vi-
 tiositatem contrahit; aut ex animalium
 lanienâ, coriariorum officinis, fi-
 miquè putredine, aut alio quodam
 malo imbuitur: qui ex stagni, aut ma-
 gni

gni fluminis viciniâ crassus, & caligine plenus est; qui editis undiquè montibus septus, demissoquè loco, ac cavo arctatus, nullum recipit perflatum: talis enim corpora nostra à statu naturali deijcit, & omnium generum morbos affert. Aër enim talis nulli commodus est, sed omnibus, quantum possibile, vitandus, nemo profectò, qui sanitatem integram conservare desiderat, in tali loco, ubi aër pravis exhalationibus, & vaporibus scatet, sedem Figere studeat, nequè exoptet. Id ipsum hortatur Columella *lib. I. de re rusticâ. c. 3.* Ubi Porcij Catonis sententiâ in emendo, inspiciendoquè agro duo præcipuè esse considerata præcipit; salubritatem cæli, & ubertatem loci: nequè sanum facere debere sumtus in culturâ sterilis loci monet; nec rursus pestilenti, quamvis feracissimo, & pingui agro, cum incertum sit, an dominum sinat ad fructus pervenire; nam ubi sit cum orco ratio ponenda,

ubi

ubi non modo perceptionem fructuum, sed etiam vitam colorum esse dubiam, vel potius mortem quasi certiore. Ex his enarratis facile erit desumere, qualis sit aër optimus, & saluberrimus & corpori nostro maxime commodus, ubi siccitas & humiditas ferè temperata sint, ad calorem verò nonnihil declinet, & qui nec nimio aestu Corpora torreat, nec frigore gelida reddat, sed moderatè calorem refocillet, & spiritibus gignendis materiam suppeditet, occursumquè suo suaviter, ac blandè corpora nostra afficiat.

Quòd vero aliqui maritimo, aliqui montano, alij sicco, alij humido, alij calido, alij frigido aëre gaudeant: provenit id totum à diversâ dispositione corporis, & præsertim partium internarum, sic calido temperamento præditi in aëre frigido degant, qui Frigidiorē temperiem nacti sunt, ijs calidior aër utilior est, humidior res siccior,

ri, sicciore humidiore aëre delectentur: sicut hydropicis obest aër humidus, cum tamen profit phthilicis; aër calidior, & frigidior etiam obest phthilicis, quia ob raritatem texturæ pulmonum frigidior, & subtilior aura altius penetrat: calidior verò rariorem substantiam plus æquò afficit, & hæc de aëre salubri, & insalubri.

DISSERTATIO V.

Quot aëris regiones, quante, & quales sint?

Aëris regiones esse tres assignant Physici, & Mathematici: nempe *supremam, mediam, & infimam*: *suprema* incipit à summitatibus, sive cacuminibus altissimorum montium & terminatur circa ignis principium, & est spatium illud, quod est à media regione usquè ad concavum lunæ. *Media* interstructa est inter *supremam* & *infimam*, est enim spatium, quod à nubibus infimis ad

ad summam, inclusivè extenditur. Infima regio est spatium, à terrâ usquè ad eam distantiam, in quâ nubes humillimæ, & nobis maximè propinquæ generari solent, vel eòusquè extenditur, quòusquè radij solares à terrâ reflexi resiliunt. Suprema regio distat à terrâ secundum suam supremam superficiem minimum 50. semidiаметris terræ, quarum una 860. miliaria germanica continet uti demonstratur in Astronomiâ. Media regio aëris extendit se à superficie terræ ad unum circiter milliare germanicum, quod inde colligitur, quia supra etiam altissimorum montium, & ad minimum medium milliare germanicum perpendicularitèr habentium vertices cadunt subinde pluvix, nives, & grando, ac consequentèr nubes altissimæ, ex quibus nix, pluvia, grando supra montes illos decidit, & quæ terminant secundam regionem aëris, adhuc notabilitèr supra eos ascendunt, adeoque

à superficie terræ uno circiter milliari germanico distant. Infima regio non se extendit ultra unum milliare italicum, quod patet, tum primò ex observatione Mathematicorum, qui observârunt nubes graviores, quæ in tempestatum initijs conspici solent non nisi quinquaginta passibus à terrâ distare; tum secundò experienciâ, sæpe siquidem contigit, quod illi, qui ascendunt altiores montes, videant infra se pluere, cum tamen in nostris partibus montes etiam altiores rarò excedant perpendiculariter 60. passus geometricos. Suprema eandem semper magnitudinem, & amplitudinem servat, media & infima variant, nunc enim majores sunt, nunc minores: infima in æstate est major, quam hyberno tempore. Media major est in hyeme, minor in æstate. Ratio diversitatis est, quod sol in æstate sit puncto nostro verticali propinquior, in hyeme verò à puncto nostro verticali remotior.

tior. Hinc fit ut solis radij in æstate terram feriant ad angulos rectos, vel rectis propinquiores, qui resiliences ad locum sublimiorem ascendunt, hyberno vero tempore ijdem radij sunt obliqui, terram qui percutiunt, levitèr, debilitèrquè resiliunt, atquè ad locum sublimiorem non ascendunt. Quando infima regio eòusquè extenditur, quòusquè radij solares reflexi ascendunt, ac ob id minor est in hyeme, major autem in æstate. Media regio contrario modo se se habet, & in hyeme est major, minor in æstate.

Regiones etiam istæ qualitatibus inter se differunt; suprema enim est calida, & propter situm, & propter motum, quia unâ cum igne, primoquè mobili circulariter movetur, motum autem excitare calorè manifestum est.

Infima regio calida est propter radios solares, qui in terram incidunt recti, & postea resiliunt, sive reflectuntur æstivo tempore, obliqui autem hyeme.

Media regio frigida est, quoniam utrâquè causâ est destituta. Suprema etiam est siccior, seu minus humida propter motum dictum, & propter vicinitatem, quam cum igne habet.

Infima humida est propter vapores, qui è terrâ exhalant, & continuò per illam ascendunt, àb iisdem vaporibus etiam media aëris regio humidior redditur, eò quò ad illam delati, ibi diutius maneant, & in aquam mutantur, ob horum vaporum in aquam conversorum etiam eadem regio frigida, & humida definitur, & non extremè talis, verùm comparativè, solùm respectu aëris, regionis inferioris & supremæ.

Quæri hic poterit, cum aër naturalitè sit calidus, idquè propter levitatem, & subtilitatem ut suprâ dictum, quomodo media illius regio frigida statim esse possit, & quidem frigida perpetuò, nam quod naturalitè, & essentialitè alicui rei insit, inleperabile àb illâ esse consuevit, quod si àb illa te-

paretur, non amplius ei est naturale, ideoquè natura illius est destructa, & perijt. Ita *Aristot.* mediam regionem frigidam esse docuit duas ob causas: primò quia in orbem non movetur. Secundò quia radij solares à regione primâ ad illam non ascendunt reflexi.

Ad hæc quæsitum Respondetur per distinctionem, eamquè geminam, unam caloris respectu graduum, alteram respectu originis. Mediæ aëris regionis frigiditas est calor, sed debilis, atquè infirmus, idquè ob defectum motus, & generatam aquam, & pluviam uti dictum est; idem autem frigus neutiquam aëri qualitas naturalis, & essentialis, sed accidentalis, extranea, & adventitia est: nam si aër mediæ regionis omni calore careret, aër minimè dici posset, quoniam calor à corpore tenui, subtili, levi, valdèquè mobili, & invisibili prorsus removeri non potest; est ergò aër mediæ regionis naturaliter calidus, sed remisso in

gradu, quoniam aër est, cui competit calor natus; non est autem calidus calore adventitio, & extraneo, quia illo caret.

Infimæ verò regionis aërem utroque calore calidum esse affirmatur; naturali quia aër: extraneo verò, & adventitio, quoniam radios solares recipit, & quidem fortiores in æstate resiliens scilicet ad locum superiorem.

Cùm verò regiones alijs calidiores, alijs frigidiores sint, prout magis, vel minus à circulo æquinoctiali, vel tropico cancri apud nos remotiores sunt, majoremque, vel minorè latitudinem, ut appellant, habent. Aëris enim constitutio dependet primariò à locorū situ, & naturâ; ad locorum situm autem pertinet primò situs versus cæli plagas. Nam quantò rectiores radios solis regio aliqua excipit, & quò diuturnior solis supra horizontem mora est, eò regio est calidior, frigidior verò contrarijs de causis. Verùm aliò diffenda
curio-

curiosior, & in Astronomiâ profundior hæc humani ingenij conjectura, cum uberiorem discurrendi campum pro suâ dignitate requireret, de præsentis placuit supersedere.

DISSERTATIO VI.

*An aër revera, & propriè loquendo
putrescat?*

Physici duas ponunt putredinis species, unam perfectam, quâ corpus mixtum, è quibus componitur, in illa elementa resolvitur; estquè illa quam Arist. L. 4. *Metb. c. 4.* definit. *cujusquè rei humida, naturaliquè caloris interitus, qui à calore alieno, atquè ambiente factus;* hic namquè poros aperit rei putrescibilis, poris apertis calor proprius, & natus educitur, hoc educto, humidum leperatur à sicco, quod relinquitur, pulvis est, & terra, atquè sic fit elementalis resolutio in sua elementa ex quibus conflatum, & hoc nomine putredini isti contrariatur ge-

neratio in quâ elementa mixtorum uniuntur.

Alteram partialē, & putredinē secundum quid asserunt; quando terra, aliâquē liquida corpora putrescere statuuntur, ut *vinum, lac, humores in febris putridi, syrupi, multaquē alia.* Prior illa putredo, quam *Arist.* definit totalis est, atquē perfecta, quoniam mixtum corpus secundum totum, & perfectè interit, quia in illâ humidum à sicco seperatur, idquē propterea quoniam evocatus est proprius & natus calor, quæ evocatio facta à calore ambiente: verum quando hæc seperatio non perficitur, tùm mixtum quatenus mixtum est, secundum partem tantum dicitur propriè, & secundum quid solum dissolvi; vinum enim, aut quodvis aliud corpus liquidum, quod putrefactum, non omnino interijt, quatenus mixtum, quia non est in elementa resolutum, licet id recesserit à naturali suâ temperie, modò tamen magis, modò

modò minus ; propterea illa corpora liquida , tametsi sint putrefacta adhuc tamen nomina sua retinent , quia non prorsus perierunt : hæc igitur particulari , & imperfectâ putredine aër sicut & aqua putrescere dicitur.

Putrescere verò aërem triplici ratione referunt Medici. Primò si salubribus ventis non difflatur , & agitur , facilè corrumpitur. Unde Hypp. 3. epid. pestilentem constitutionem gravissimam describens : *sine aurâ* , inquit , *usquè annus hic fuit* : venti enim plurimum prolunt pro aëris salubritate , undè adhuc commune illud effatum de Aultriâ : *Austria ventosa , si non ventosa , venenosa*. Quapropter tranquillitas anni semper suspecta est de pestilentia , quia sic non commovetur aër , & ita vitium contrahit , atquè putrescit.

Secundò , si putrium , ac fœtidarum exhalationum inquinamento polluitur , & hæc sanè , est efficacissima , &

frequentissima ratio, quando scilicet putridi tetri, & maligni vapores aëri commiscentur, eumquè inficiunt, qui à varijs rebus excitari solent: stagnis scilicet, lacubus, paludibus, piscinis, alijsquè locis quietis, aut canoso humore refertis, vel in quibus linum, aut cannabis maduerit; vel ex cloacarum, iterquiliniorum, & angiportuum fæto-
re; vel à strage cadaverum insepultorum, vel ex antris, & specubus, in quibus aër diutissimè conclusus scèdam acquisivit putredinem, terræ motu, aut alio casu apertis; aër enim tali modo inclusus recentis auræ perflatu destituitur, unde fit, ut putrescat, & corrumpatur, non secus, ac aqua stagnans in cavernis detenta, & effluendi vicissitudine destituta putrescere consuevit.

Tertia verò ratio est, quæ in primarum qualitatum excessu, inæqualitate consistit, varijs modis potest contingere, ac præcipuè, quando in caliditate

tate, & humiditate plurimum excedit, illæ enim qualitates, quando extraneæ sunt, & adventitiæ, ac supra statum naturalem auctæ; sunt principia putredinis. Hinc constitutio austrina per anni tempestates diu perseverans, apud Hyppocratem *in Epidemijs*, fuit causa præcipua omnium februm putridarum, & pestilentium, quæ ibi describuntur.

Sicca verò aëris constitutio, licet excellentiâ *Hyppoc. 3. aph. 15.* sit humidiori salubrior; quia tamen omnis qualitatum excessus naturæ nostræ inimicus, certum est, sicciorem constitutionem valdè excedentem, & extraordinariam, febres pestilentes producere, præsertim si cum caloris excessu juncta sit: hujus exemplum habetur apud Livium *l. 1. dec. 4.* ob nimium scilicet squalorem Romæ pestem Fuisse factam, quod siccitate eo anno plurimum laboratum fuerit, nequè cælestes modo aquæ parcè descenderint,

sed terra quoque ingenito humore
 egens, vix ad perennes aquas suffe-
 cerit. Hæc autem sicca constitutio
 catenus febres pestilentes inducit,
 quod humores supra modum exusti in
 anthracum, carbunculorum, atque
 adeò pestilentis febris materiam dege-
 nerant, & admodum inspissati graves
 obstructions producunt, ex quibus
 maligna putredo in materiâ alioquin
 facile dispositâ facile generatur.

Frigiditatem immodicam etiam cor-
 rumpere aërem ac febres pestilentes
 producere probat Hyppoc. 1. Epid.
 Sect. 5. Tempest. 2. quo loco inquit: *in*
Thaso Paulo ante arcturum, & sub ar-
cturo multa, & magna spirante aquilone
pluvia: Ubi ex nimia frigiditate illius
tempestatis venenositatem & maliti-
am venatur. Tum apud Liu. lib. 5.
dec. 1. putridam aëris, & pestilentem
constitutionem à vehementi frigore
exortam, legere est his verbis: Insignis
annus hyeme gelidâ, ac nivosa fuit, adeò

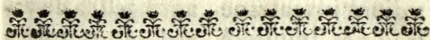
in via clausa, Tyberis innavigabilis fuerit. Tristem hyemem, sive ex intemperie calis raptim mutatione in contrarium factâ, sive aliâ de causâ gravis, pestilens-que omnibus animalibus æstus exceptit. Et hujus eventus ratio in promptu est, quod nimirum prohibito effluxu naturali ex cutis densitate ob ambientis aëris frigus facta, majorem fieri putrefactionem contingit, & gravius venenum; hinc periculosiores febres, quàm æstivis temporibus, in quibus ipsa aëris conditio licet quodammodo præstet mali principium; meatus tamen reddit patentiores, per quos facile, quod putrescit, exhalat, & naturales, ac præternaturales effluxus promptè exspirant.

Inæqualitates temporum aërem etiam inficere demonstratur, quando scilicet modò calor, modò frigus, modò siccitas, modò humiditas sibi invicem succedunt, vel frequentè recurrunt, vel diutius durant. Ut quan-

do post diuturnos æstus, frigus glaciale irruit; vel post longas pluvias extrema siccitas suboritur, aut contrà vel cum præpostero ordine hyeme calet, aut friget æstate. Hæ autem temporum inæqualitates ad corruptionem aëris, & consequentè ad febrium pestilentium generationem conferre possunt, quia in ijs maxima fit humorum conturbatio, ex quâ pravam acquirunt conditionem, & à naturali statu valdè alienam, morbisquè malignis producendis idoneam, in illis præcipuè corporibus, quæ per illorum temporum decursum ex pravâ victus ratione plethoram, cachexiam, vel insignes obstructions contraxerunt.

Ad confirmandam hanc dissertationem aërem revera & propriè loquendo putrescere ocularis demonstrat autopsia: si quis tempore infecti aëris per fenestram exponat panem, vel per unicam noctè; non tantū euadet mucidus, sed etiã pluribus scatebit vermibus, uti non semel probatū est.

DIS-

DISSERTATIO VII.

Aër, si in primis quatuor qualitatibus, atquè etiam in occultis excedit, quomodo temperandus, nec non quomodo hominis corpus afficit?

Cùm excessus aëris præcipuè in primis quatuor qualitatibus effugere non possimus, ijdemquè ex necessitate nobis ferendi sunt: nec possibile etiam est, ut unusquisquè proprium, & suæ temperaturæ maximè idoneum aërem invenire, aut eligere possit: quaproptèr aliquo modo arte supplendum est, quod beneficio naturæ denegatur: atquè adeo *Calidior aër refrigerandus, frigidior calefaciendus, humidior exsiccandus, & siccior humectandus est.*

Si itaquè corpus calidum frigido aëre egeat, qui talis, vel regionis, vel situs ædium culpâ non fuerit, præparare ipsum ad frigidum oportet frequenti
ædi-

ædium irrigatione, aquâ gelidâ de vase in vas transfusâ, vel per pavimentum sparsâ, vel linteis aquâ frigidâ madidis incubili suspensis: ita & florum & plantarum refrigerantium ulu, stratis per ædes rosas, *folijs vitis, salicis: floribus rosarum, violarum, nymphaea*, alijsquè refrigerantibus herbis: patientium ad septentrionem etiam luminum apertione, quo inde spirans aura ædes refrigerat: radij itaque solares à conclavi arcendi, hominumquè frequentia vitanda. Excessivè enim *aër calidus*, qualis est tempore æstivo, & maximè caniculari, poros aperit, spiritus educit, humores liquat, attenuat, & dissolvit, vires deijcit; & si immodica fuerit illius caliditas, coctionem debilitat, calorem nativum evocat, humores acres, & biliosos gignit, febres continuas, arduas, tertianas excitat, vomitiones biliosas, diarrhæas, & dysenterias producit, vitamquè insuper abbreviat.

Tempore etiam valde *rigido Bru-*
mali aërem accenso foco alterare licet :
 ignis autem sit luculentus , qui aërem
 conclavis sufficienter calefacit , & ex-
 siccat , in quem finem fornacum in
 nostris locis usus commodissimus est :
 ædium proindè meatus omnes benè
 occludendi , ut frigidi aëris ingressus
 prohibeatur , & ita in hypocausto de-
 gere licebit : *frigidior enim aër* , qualis
 accidit *in hyeme spirante vento aquilo-*
nari , corpus densat , poros occludit ,
 calorem ad interiora repellit , aluum
 indurat , tusses movet , catharhos pa-
 rit , lateris , & pectoris dolores inducit ,
 raucedines , vertigines , cephalalgias
 apoplexiam generat ; gangrænam ,
 tandemquè sphacelum ob caloris re-
 tractionem , & constrictionem infert :
 partibus externis ingressus etiam in in-
 ternas earum calorem exstinguit ; nec
 non omnia capitis excitari mala à fri-
 gore immodico cernitur. Quod abun-
 dè Hyppoc. *frigidum cerebro esse inimi-*
cum pronuntiat. Cum

Cùm verò *humidius tempus* viventium etiam profternit corpora, eadem *siccò aère* medentur, qui igne, aut foco accenso, ac suffitibus ex rebus siccis, calidis procurari potest: ut *salviâ majoranâ, lavendulâ, roremarino, thymo, sespillo*, vel etiam iisdem in ignem coniectis, aut etiam lignis siccioribus accensis, ac præcipuè *juni perino*. In eorum tamen ulu cautio magna adhibenda est, tùm ut moderatissimi excitentur. Si enim nimij sunt, quoscunquè homines offendunt, & humores fundendo, graves catharrhos excitant. *Aër enim imoderatè humidus, pluviosus, & austrinus*, diu perseverans, sequentia inducit incommoda: cutem emollit, & corpus humectat, excrementisque obnoxium reddit, idquè pigrum efficit, ingenij torporem, ac tarditatem inducit, auditum hebetat, caput gravat, catharrhos, anginam, epilepsiam, apoplexiam, febres diuturnas, vulcera, languo-

guorem, caloris diminutionem ob humiditatis abundantiam; fluxum alui nimium movet, ijs præsertim, qui debiles sunt, atquè infirmi. Sub quâ humiditate comprehenditur etiam aër turbidus, crassus, densus, qui corpora pravis humoribus, & inquinatissimis spiritibus implet, in pituitosis naturis pituitæ copiam acervat. Quotidiana nos docet experientia, quod, qui in locis, paludibus, stagnis, lacubus, aut magnis fluminibus vicinis, aut qui propter aliam causam crasso, ac turbido aëre fruuntur, febres putridæ, tum simplices, tum malignæ illis sint frequentiores.

Ita etiam ècontrà si sicciora corpora humidiori aëre delectari desiderent, conclavia eorum aquarum irrigationibus, & herbis humectantibus sparsis emendantur. Nimia enim siccitas tussis, raudines, alui constipationes, tabem, febres acutas, ophthalmias, stranguriam, aliosquè varios affectus affert. de quibus

bus Hyppoc. Sect. 3. aph. 16. & sequent.

Quod si verò aër perniciosâ, & occultâ qualitate imbuatur, ut inde febris pestilens exurgat. Omnium præservationum præstantissima est cœli mutatio secundùm illud: *fugere citò, & longè, & tardè redire.* Hi tamen, qui manere coguntur, vel inter ipsa inquinamenta, & cum ægrotantibus versari, multis alijs cautionibus, sicut & antidotis indigent. Quod ad præcautionem causarum externarum attinet; primùm aëris excessum corrigendo, calidiorē scilicet refrigerando, *ut in caliditate corrigendâ dictum est:* humidiorē exsiccando, accensis ignibus, tum in vijs publicis, tum in privatis domicilijs, idquè ex lignis odoratis, quantum fieri poterit, *junipero, lauro, roremarino, & similibus:* nec non omnes causas removendo, quæ aërem inquinare possunt, inquinamenta autem in ipso aëre suscepta consumendo, ac dissipando, quod fit accensis ignibus,

bus, & suffitibus ex odoratis, atque alexipharmacis. Tùm etiam agitatione aëris vehementi, ad quam tormenta bellica frequentèr explora, erunt efficacissima. Quæ omnia àb Authoribus, qui de occultis aëris qualitatibus ex professo scripserunt, fusè explicantur, inde repetenda: cùm nostrum institutum sit tantùm ea leviori pede percurrere.

DISSERTATIO VIII.

An terræ natura, montes, venti, Sylva, nec non aqua, mare, & paludes, vim aliquam habeant ad aëris constitutionem producendam?

Terra diversis in locis non ejusdem naturæ, & qualitatis est: est enim ratione situs plana, campensis, & humilis; vel alta, & montana. Ratione substantiæ, & contentorum: pinguis, macra, canosa, saxosa, arenosa: Est & eadem terra, in quibusdam

regionibus *metallifera*, quæ metallicis prædita est fodinis.

Terra igitur *macra*, *saxosa*, *arenosa* *sicca* est, *siccumque* facit aërem, imò si solaris radij in eam incidant recti, atque reflexi, *siccumque* quoque aërem reddunt: huic contrarium humidum scilicet efficit terra *canosa*, *lutosa*, *paludosa*, & *lacustris*, quæque fluminibus abundat. Terra, quæ præfertim metalla quædam maligna in se continet: qualia sunt *auripigmentum*, *arsenicum*, *sandaracha* &c. malignam sæpe exspirat auram, aërem inficit, & vicinis urbibus endemios morbos imprimit. Terra *montana*, & editior Frigidior reddi aërem, illa imprimis, quæ boreali vento perflatur. *Humilis* videtur contrarium efficere, idque ob radiorum solarium reflexionem, quæ præcipue accidere solet æstivo tempore, quo sol nobis est vicinior, & radios rectos in terram spargit, talis enim radiorum solis repercussionem citius, ac vehementer.

mentiùs excipit. Hoc modo, qui ad radices montis meridiei, & orienti obversi habitant longè majorem calorem sentiunt, quam qui post montem versus meridiem, ortumvè situm habitant, quibusquè septentrio, & occasus patet, oriens verò, & meridies monte clauditur. Nam qui priorem loci situm habent, mox matutinos solis radios excipiunt, ejusdemquè meridianis radijs, & æstui obijciuntur, qui verò posteriorem situm obtinent, majorem diei partem sine radijs solis transigunt, atquè interim septentrionali auræ patent, ac demum solis ad occasum declinantis radios excipiunt. Non minus & montium situs facit, ut quædam loca quorundam ventorum flatibus magis, vel minùs exposita sunt, atquè ita juxta ventorum, quos magis excipiunt, naturam magis frigeant, vel caleant. Nam si montes boream arceant, admittant verò austrum: accidit, ut loca sint calidiora,

ra, & humidiora : contra si ob montium sicum austro aditus intercluditur, & boreas admittitur, locus erit frigidior, & siccior.

Quod & ventorum numerus & series maximam aëris perturbationem inferat, nemo dubitat. Alij enim sunt venti orientales, alij occidentales, alij meridionales, alij septentrionales. Quatuor sunt cardines, qui à quatuor mundi angulis proveniunt: àb oriente *Eurus*, seu *sub solanus*: àb occidente *Favonius*, seu *Zephyrus*: à meridie *Notus*, vel *Auster*. à septentrione *boreas*, vel *Aquilo*. Alij iterum intermedij inter quoslibet duos Cardinales numerantur, qui à Novarchis notabiliter inter se, vel ratione temporis, aut loci distincti reperti: Tempore *Vitruvij* numerabantur 24. à nostris modernis naucleris describuntur 32. quorum cognitionis gratiam incipiendo àb ortu meridiem versus hic denominationes consigno: 1. *Solanus*. 2. *Hypeliotes*. 3. *Mesemus*. 4. *Vulturinus*. 5. *Eu-*

5. Eurus. 6. Phœnicia. 7. Altanus. 8. Mesophœnix. 9. Auster. 10. Hyponothus. 11. Libonothus. 12. Mesolibs. 13. Africus. 14. Subvesperus. 15. Libozephyrus. 16. Mesozephyrus. 17. Zephyrus. 18. Circius. 19. Caurozephyrus. 20. Albilaurus. 21. Argestes. 22. Sciron. 23. Thrascias. 24. Supernas. 25. Septentrio. 26. HyperBoreas. 27. Meses. 28. Subaquilo. 29. Hellespontius. 30. Hypocacia. 31. Cacibeliotes. 32. Carbas.

Orientalis itaque venti temperatiores sunt, ut & occidentales, hi tamen humidiores sunt. Ex oriente enim longus terrarum tractus est, quos dum percipiunt venti, calidiores, & sicciores diei parte plurimum exhalationum siccarum secum trahunt. Occidentales vero & ingentes maris tractus transeunt, & sol in occasum vergens tantum, quantum oriens, & meridianus, exsiccare non potest. Septentrionales frigidi, & sicci sunt, & vim corpora adstringendi, & firmandi habent, cum

spirent à locis nive, & glacie oblitis, solique intactis.

Meridionales sunt calidi, & humidi; quia vastum mare, & magnas paludes, è quibus multæ exhalationes attolluntur, & loca calida transeunt; undè corpora laxandi, & resolvendi vim habent.

Auster, qui lenior, *serenus*: qui fortior circa finem *pluviosus*: mutat aërem, cùm incipit, & desinit, & quidem à sereno ad *nubilum*, à calido ad *frigidum*, spirat post nives, idquè sæpius noctu, cavendum àb illo *in insitionibus*, & *inoculationibus*. Eo flante *anhelitus* hominum magis fætet, & morbi *invalescunt*. Cujus causa est *humor tepidus resolvens* & *putrefaciens*, nil enim putrescit, nisi *humidum*, & *calidum*: *Auster*, qui spirat à meridie dicitur *Notus* calidus est, & humidus, ac *æstuosus*, *noxius*, *pestifer*. Qui ex *Hypoc.* visum hebetat, caput replet, *febres putridas*, *pleuritides*, *pulmonis*

inflammationes, abortiones mulierum,
 aliaquè similia corporis producit
 incommoda, si hic ventus *serenitatem*
 pariet, illa erit cum calore magno, &
 noxio.

Boreas naturâ suâ est *frigidus*, & *siccus*,
serenitatis parens, saluberrimus
 aliàs, omnia præservans à corruptione:
 nocet autem *insitionibus*, nocet &
phthysicis, & *tussientibus*, ac *podagricis*,
 & *omni fluxui avito*. Ratio est, quia
 adstringit, siccatur, ideo in tussi fortius
 adhæret, quod eiciendum, in *phthysi*
 augetur siccitas, in *podagrâ* peris con-
 strictis minus exspirat materia peccans.

Eurus siccus, temperatè calidus, sa-
 luber: hyeme frigidior producit gelu:
 spirat oriente sole, noctu ut plurimum
 quiescit. Quæ illo spirante incipit
 tempestas, durat diutiùs, & quod mi-
 rum est, facit omnia visibilia majora
 apparere, quod efficit; aërem, qui est
 subiectum specierum miscendo, ut in
 eo majores fiant refractiones. Nam

Eurus in anno dominans, excitat passim febres ardentes, biliosas, acutas, morbillos, variolas; si tempore æstatis dominetur: si vero tempore hyemis rigidissimum tempus adducendo, oculos, nares, aliasque corporis partes exasperat, ac molestat. *Subsolanus* autem, in medio æstatis bilem auget, febres parit acutas cum siti, & siccitate maximâ; Hyeme autem, & vere (si diutius durat) catharrhos, & defluxiones excitat, at mediocriter flans salubritatem adducit.

Zephyrus humidus, clemens, floribus, & herbis amicus, pluvias generat, atque toxitrna; in æstate serenitatem parit. Hyeme, & vere autem nives, & pluvias: eo flante audibilia magis audiuntur, quia medium soni facit quietum, eadem quidem in autumno producit, quæ *Auster*; vere autem, & æstate est saluberrimus.

Ex intermedijs est *Circius* nocens musculis, nervis, articulis, generans, & rigo.

rigores, pleuritides, lassitudines, & artuum contractiones, aliasque animi perturbationes: de eorum proprietatibus, variisque effectibus videre est apud P. Mart. Szent. Juany in curios. & select. miscel. Dissert. 6. physic. mathem. §. 6.

Sylva in simili nimis densæ, & solis, & lunæ lumen auferunt; Hinc aëris motum, & agitationem, quæ putredinem arcere solent, impediunt.

Quid referendum est de aquis, stagnis, fluminibus, paludibus, ex quibus humidæ elevantur exhalationes, quæ aëri miscentur. Maximè autem aërem alterant, & in qualitatibus mutant vapores exsurgentes ex aquis lacustribus, palustribus, ac stagnantibus; quoniam tales sunt cænosæ, fetidæ, ac putridæ. At si flumina, mare, paludes, reliquæque aque orientem spectent: materia copiosæ humiditatis indè suppeditabitur, atque sol exoriens facile secum in loca, ad quæ tendit, humidæ exhalationes deducet. Si verò longior inter

C 3

aquas

aquas, & locum versus orientem situm terrarum tractus intersit, vapores, qui inde elevantur, à solis radijs incallescunt, atque exsiccantur, & siccitatem locis, in quæ perveniunt, inducunt.

Minor autem humiditas oritur à *lacubus*, & *aquis* versus occasum sitis; vapores enim humidi inde exhalantes ab occidente sole evehuntur; nisi ventorum flatus vehementior contrarium faciat. Hæc quidem *de locis planis*, & *campestribus* tradit Sennert. *Instit. Med. lib. 5. part. I. cap. 2.*

Nunc autem si antè *aqua*, *paludes*, *vel mare* sita sint, retrò verò, atque à tergo *montes* objecti, *qualitatem aeris*, quam aquæ vicinæ communicant, augent, dum prohibentur, atque impediunt, ne vapores, & venti, è *locis paludosis*, *aut maritimis* delati, ulterius tendere possint, sed obice quasi objecto, collecti augeantur, & vires suas magis exerant. Ut si *lacus*, *mare*,

aut paludes versus meridiem sita sine alicui civitati, vel regioni; eandem verò à tergo, & septentrione montes tegant: *Auster* in tali situ quasi conclusus longè majorem caliditatem, & humiditatem excitabit, quam in libero, & patenti campo, in quo ulterius tendere posset. Ita si ad orientem, vel occidentem, lacus, vel mare situm sit, atquè à tergo montes obijciantur: ad sui generis temperiem efficiendam tum longè potentiores erunt venti, quàm in patente campo. Ita *Sennert.* cit. loc.

DISSERTATIO IX.

An ad aëris mutationem referantur maligni syderum influxus, & an iidem corpora viventium afficiant?

BOnam, vel malam affectionem, & constitutionem corporum humanorum, salubritatemquè, vel infectionem aëris plurimum ab *Astrorum*

dispositione, ac influxu dependere, vi-
 dubium esse potest: cum configuratio-
 nibus cælestibus aëris statum mutanti-
 bus subditi sunt vultus microcosmi.
 Cælum est apertus quidē liber, & stellæ
 velut litteræ, quæ sua decreta non so-
 lūm ut signa, sed etiam ut causas sub-
 lunaribus intimant, sæpè in favorem,
 sæpè in persequutionem. Ab ijs au-
 tem morbi inferuntur non aliâ ratione,
 quam per aëris mutationem, quæ
 tanta esse debet, ut quod ad naturam,
 ac substantiam corrumpatur. Illa ve-
 rò immutatio fit duobus modis: *uno*
per qualitates manifestas, quando scili-
 cet à syderum influxu aër ad calidita-
 tem, & humiditatem, aliosquè prima-
 rum qualitatum excessus tantopère,
 & tam diu immutatur, ut indè tan-
 dem propriâ substantiâ vitiosus evadat.
 altero *per qualitates occultas*, quando
 scilicet àb occultâ syderum vi, absquè
 insigni primarum qualitatum excessu
 aëris substantia ita immutatur, ut cer-
 tum

tum quendam corruptionis gradum acquirat, vitæ nostræ inimicum. *Ad primum* omnes *Philosophi* consentiunt, quod inferiora gubernentur à superioribus constellationibus: ex maximâ annorum diversitate colligitur, quâ unus valdè humidus, alter valdè siccus existit, cùm sol eundem singulis annis in Zodiaco cursum teneat, non potest nisi à varijs syderum aspectibus dependere. *Alterum modum* non æquè facile omnes concedunt, quia occultus est. Communis tamen *Astrologorum* sententia est, astra triplici ratione agere in hæc inferiora: motu, lumine, & influentiâ. Motus, & lumen hæc inferiora alterant secundum primas qualitates, & præcipuè calorem. Influentiæ verò tum primas illas qualitates, tum etiam latentes, & occultas inducunt. Videtur ex eo, quod morbi pestilentes sæpè eveniant, nullâ factâ in aëre, quò ad primas qualitates, insigni mutatione: sed ijs grassantibus aër purus

admodum appareat, & purior interdum, quam sub alijs constitutionibus non pestilentibus: conijciendum ergo est, à maligno quodam syderum influxu morbos istos pestilentes originem traxisse. Demonstratum est *in dissert. præcedenti* ex Hypp. 1. Epid. Sect. 5. *tempest. 2. ita & Liu L. 5. dec. 1.* quod pestes, & febres malignæ *ex frigiditate immodicâ, seu media hyeme* aliquando sævire soleant, ubi nequè sunt tempora sive admodum calida, & humida, ex quibus insignes putredines exoriri solent: Id ipsum experti sunt elapsâ hyeme Anno 1691. in inferiori Carnioliâ civitatis *Tschernembl* incolæ, ubi nequè ulla in primis qualitatibus insignis præcesserit alteratio; Ergò occultis syderum viribus hujusmodi morbi assignandi sunt, cum illa (*ex Astrologorum sententiâ*) vim aërem corrumpendi habeant, non facta in eo insigni aliqua mutatione secundum primas qualitates. Et illud est divinum in mor-

morbis, quod agnovit Hyppoc. & Gal-
leno interprete; *in aëre quidem est, sed*
â celo, & minus manifestis causis produ-
citur. Tùm etiam âb eodem Hypp.
innuitur 2. Epid. Sect. 1. ubi dicit, *mor-*
bum, & tempus sibi invicem correspon-
dere, nisi quid in superiori naturâ in-
novetur.

Nequè obstat, quòd Plato in *Epi-*
nomide adducat, *calum, & syderum con-*
cursum semper bonum in hac inferiora in-
fluere, âb iisque non nisi conservationem,
ac beneficium inferri. Uti & Arist. 9.
metaph. c. 10. inquit, *in his, que sem-*
piterna, atquè ætherea sunt, nequè ma-
lum, nequè errorem, aut corruptionem
inveniri. Non minus, & Averhoes I.
c. 4. corpora, dicit, caelestia continent
elementa, conservant ipsa, & universa-
litàr sunt eis quasi forma. Ita & si ex
astrorum influxu morbi pestilentes ex-
citarentur; illi eodem tempore mun-
dum penè universum afficerent, cùm
illi influxus causæ universales sint, &

cælorum circumactione omnes mundi plagas afficiant. At hujusmodi morbi aliquam tantùm regionem peculiaritèr invadunt. Consequentèr astraque quoquè dicerentur malefica, DEUS, qui ea creavit, author maleficij dici posset, quod est impietate plenissimū.

Ad quæ expeditissimo respondetur calamo. Substantiæ creatæ duobus modis considerantur; vel quatenus entia sunt, & ad complementum universi, & perfectionem concurrentia, & tunc omnia bona sunt; ens enim, & bonum reciprocantur, nihilquè à DEO opt. max. omnium bonorum autore creatum est, quod malum simpliciter dici debeat. Vel considerantur ratione operationum, & tunc possunt dici malæ, quatenus alteri creaturæ damnum inferunt, ex insitâ antipathiâ, & inimicitia. Quamvis autem hujusmodi antipathiæ penè innumeræ in mundo reperiantur; non desinunt tamen omnes dici bonæ, ratione sui authoris,

thoris, nimirum DEI, & ratione universi, cujus perfectio in varietate potissimum consistit. Præterea rerum creaturarum operationes duobus modis malæ dici possunt, absolutè, & simpliciter, vel secundùm quid; absolutè malæ dicuntur, quando omni tempore, in omni loco, & occasione perpetuò malum efficiunt: & nulla potest reperiri creatura, quæ hoc sensu mala sit: secundùm quid malæ dicuntur, quando uni nocent, & alteri profunt. Et sic nihil adeò noxium reperitur in rerum naturâ, quin ex aliâ parte etiam suos habeat usus; quorum gratiâ creatum est. Sic omnia venena, quamvis homini, aut alijs animalibus noxiosissima; tamen convenientè usurpata, multa bona, & commoda iisdem afferre solent. Et in re medicâ nullum ferè reperitur adeò lethale venenum, quin ex eo, artis peritiâ, salutare medicamentum eliciatur.

Astrorum itaque actiones in hæc inferiora duobus modis considerantur: vel respectu *totius mundi sublunaris, elementa, omniaque mixta continentis*: & tunc cælorum, ac siderum actio simpliciter benefica est, generans, conservans, vivificans, omniaque alia beneficia præstans, quæ ad conservationem universi necessaria sunt. Et hoc sensu verissimum est, hæc inferiora à cæli, siderumque influxu foveri, ac conservari; vel considerantur *respectu peculiaris nature, ac conditionis, huius, vel illius elementi, huius, vel illius viventis*. Et tunc non est inconveniens dicere, dari quosdam influxus alicui elemento, vel viventi, hoc, vel illo modo, secundum aliquam sui partem affectis, noxios, ac perniciosos: quod quidem ex ipsorum astrorum vitio minimè dependet; sed potiùs ex rerum his subjectarum imperfectione, quæ insignem mutationem sine propria substantiæ corruptione pati minimè

pos-

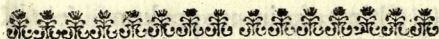
possunt. Variæ autem illæ astrorum naturæ, & variæ qualitates, ex vario eorum concursu in hiscè inferioribus productæ, à Summo rerum opifice constitutæ sunt ad conservationem universi, quod tam varijs, & tam invicem repugnantibus naturis conflatum, tanta etiam in astrorum influxibus diversitate indiguit, ut omnia in quodam velut æquilibrio conservaret. Ex quâ tamen influxuum diversitate vix fieri potest, quin aliqua rerum adeò inter se distitarum pericula interdum patiatur, non in totâ aliquâ specie, (quod tenderet ad destructionem universi) sed tantùm in aliquibus individujs, minori resistentiâ præditis, & ut plurimum malè affectis, & in aliquâ tantùm aëris parte maligni influxus receptioni magis dispositâ.

Ad instantem dissertationem referuntur etiam *Luminarium defectus*, & *Eclipses*, *insolita metheora*, & præsertim *Cometa*, qui nunquam apparere solent, quia

morbi epidemici, ac pestilentes, variæ-
 què in mundo mutationes subsequan-
 tur. Cujus rei testis fuit luculentissi-
 mus ille cometa, quem observavimus
 circà quintam, & sextam vespertinam
 à 24. Decembris anni 1680. usquè ad
 8. Februarij anni 1681. quem Vien-
 nenses Mathematici usquè ad 19. Fe-
 bruarij profecuti sunt observare, quâ
 die ultimò ope *Tëloscopij* infra caput
 medulæ vilus, ibidem videri desijt:
 hunc profectò cometam morborum
 malignorum, & pestilentium, nec non
 etiam bellorum, quibus universa pe-
 nè Eutopa hæctenus devastata est, præ-
 nuntium fuisse, in dies experimur; un-
 dè jam toties confirmatus ille claudia-
 ni versiculus:

*In calo nunquam spectatum imp-
 punè cometam.*

Verùm hæc omnia recentiores Astro-
 nomi, quas adhuc maligni syderum
 influxus in aëre mutationes efficiant,
 accuratiùs expendunt.

DISSERTATIO X.

*An anni tempora quasdam in aëre
mutationes cieant?*

Quatuor temporum cardines in tropicis, solstitijsquè, ac punctis æquatoris meridianum intersecantibus constituti omni ævo, ab omnibus observati fuêre. Inde solis orbitam secuti veteres, totius anni tempora dijudicavêre. Quatuor itaque sunt puncta Cardinalia, nempè: *Aries, Cancer, Libra, Capricornus*, eò quod velut in cardinibus, totus in ijs vertatur annus, ad quæ ubi sol pervenit, efficit quatuor notabiles mutationes temporis anni; videlicèt: *duo æquinoctia*, vernale unum, & alterum hyemale; ac totidem *solstitia*, pari ratione æstivum unum, & alterum hyemale, à quibus deïn quatuor partes anni conclusæ: *Ver, Æstas, Autumnus, & Hyems* inchoantur. *Ver* enim incipit, quando
sol

sol subintrat primum gradum : *Arietis*,
Æstas dum sol pervenit ad primū gradū
canceri : *Autumnus*, dum est in primo
gradu *Librae* : *Hyems*, quando sol sub-
ingreditur primum gradum *Capricorni*.
Initium autem *Arietis*, & *librae* dicun-
tur puncta *æquinoctialia*, eò, quod dum
sol in illa venerit, noctem æqualem fa-
ciat diei. Principia verò *canceri*, &
capricorni, vocantur puncta *solstitialia*,
ex eo, quòd dum sol ad ea venerit, in
eàdem distantia à tropicis *canceri*, &
Capricorni, quasi stare videatur pro-
pter insensibilem per aliquot dies àb ijs
recessum, ita, ut per aliquot circula-
tiones solis, nec dies, nec noctes cre-
scere, aut decrescere videantur. Me-
dici autem non solum ex solis cursu,
sed etiam ex temperie aëris hæc tem-
pora æstimant. *Ver* vocant, quando
aëris constitutio est temperatior : *Æsta-*
tem, quando eadem est calida, & sic-
ca ; *Autumnus*, dum frigida, & sicca ;
Hyemem, dum frigida, & humida :
Hæc

Hæc quidem tempora non in omnibus regionibus æqualia sunt, prout ergò aër in quibusdam locis ex nativâ constitutione calidior, in alijs frigidior est: ita his hyemem, illis æstatem longiorem efficiunt: àb aëris itaquè temperie conjecturæ circa valetudinem, & uniuscujusquè temporis anni salubritatem desumendæ sunt. *Ver* inter alias omnes anni tempestates temperatissimum, & inter primas qualitates medium quoddam obtinet; quia tunc nec præ frigore algemus, nec præ æstu sudamus; quod quidem Hyppoc. 1. *de nat. hum. t. 33.* calidum, & humidum asseruit, sed tantùm comparatione factâ ad alias tempestates. *At* temperatum ver omninò judicabimus hyemi collatum calidum, æstati verò humidum dici potest.

Ver etiam Hyppoc. 3. *aph. 9.* inter alias anni tempestates saluberrimum esse dixit, quamvis Gallen. 1. *de temp. c. 4.* ver calidum, & humidum esse

neget, cùm illa constitutio sit insaluberrima, & ad producendos morbos, ac putredini maximè idonea; verùm id habere locum in magno caliditatis, & humiditatis excessu, ea enim solùm constitutio calida, & humida est insalubris, & ad producendam putredinem aptissima, in quâ est magnus caliditatis, & humiditatis excessus: ubi autem moderatè caliditas frigiditatem, & humiditas siccitatem excellit, temperies laudata, & non immeritò temperata dicitur, quocircà homini, cujus vita in calido, & humido consistit, maximè congrua, talis autem maximâ ex parte est verna temperies; undè ver anni temporum habetur saluberrimum. Nequè obstat dicere, quod verno tempore multi morbi gignantur, siquidem ver ex propriâ naturâ salubritatem, non morbos inferre soleat, nequè eos per se producit; Ver enim ex propriâ naturâ nihil novat, sed si corpus bonis humoribus præditum

cum reperit, illud in sanitate conser-
vat. Si verò pravorum humorum
prægressâ hyeme collectorum conge-
ries adfuerit, illi verno calore fundun-
tur, commoventur, & aliquando pu-
rescunt, undè varij morbi excitari
possunt. Hinc *Galenus* non ineptè ver
exercitationi comparavit, quæ, & ip-
sa, ubi adhibetur in corpore excre-
mentis vacuo, salubris existit: si verò
corpus plenum excrementis invenit,
morborum fit causa.

Si itaque excedat vernum tempus
in caliditate morbos acutos; si *in humi-
ditate* febres, oculorumquè lippitudi-
nes adferre solet.

Æstas, calida est, & sicca ob radios
solis ad verticem nostrum accedentis
directiores, moramquè solis suprâ Ho-
rizontem longiorem: corpora enim ca-
lidiora, & sicciora, squallida, siticulosa,
imbecilliaquè reddit; humores attenuat,
& accendit, bilis proventum efficit, undè
febres ex eâ genita illo tempore grassan-

tur; si pluviola est æstas, corpora putrefacit, creat morbos pestilentes, & Catharicos; si sicca agritudinum biliosarum, si frigida incolumis anni, si vehementissimè calida febrium acutissimarum origo esse consuevit.

Autumnus frigidus est, & siccus morborum maximè ferax, propter inæqualitates, quæ in eo contingunt: manè enim, & vesperi frigus viget, circa meridiem calor, mixtaquè ex calido, & frigido est autumnus constitutio, & diversis horis calor, diversis frigus dominium obtinet: tunc temporis densantur corpora, & humores diffilari prohibentur, & ad interiora aëris frigiditate trahuntur: undè etiam multi morbi oriuntur maximè periculosi propter atram bilem, quæ Autumnus in corpore redundat. Si est autem humidior morbificam hyemem pronuntiat: siccior pituitosis erit commodus, infestus biliosus; calidior morbidus, & malus.

Hyems

Hyems frigida est, & humida, Sol enim à vertice longissimè remotus obliquos jacet radios, & brevissimo tempore supra Horizontem veritur: ea enim corpora firmat, ac vegetiora, & multo calore nativo referta efficit, somnosquè ob longitudinem noctium prolixiores reddit: pituita procreatrix est, & corpora fluxionibus facit obnoxia. Si *Hyems* sit sæva, est interfecatrix; si calida, & humida insalubris.

Certis enim temporibus, & suam tempestatem servantibus certi, & tempestativi, ac judicatu faciles morbi fiunt. Incertis autem, & alienis incertæ quoquè ægrotationes fiunt, & ad judicandum difficiles Hyppoc. 3. aph. 9. quia sæpè accidit, ut *æstas* sit similis *Veri* ex Hypp. 3. aph. 6. *Hyems* siccior, *Ver* pluviosum, & australe ex eodem 3. aph. 11. vel *Hyems* australis, & pluviosa, ac tepens; *Ver* siccum, & aquilonium 3. aph. 12. *Æstas* sicca, & aquilonia, *Autumnus* pluviosus, & australis 3. aph. 13. verum

verùm in variij morbi pro diversis
anni constitutionibus oriuntur, quos
allegatis locis recenset *Hypoc.*

At litteratiores hujus studij inter-
pretes nequè his contenti; nam non
solùm attendunt ad prædicta puncta
cardinalia, quando sol ea ingreditur,
sed etiam observant, quis status sit
planetarum ergà solem, ac inter se,
quisuè illorum, & in quâ parte Zodia-
ci, quam ex duodecim domibus cæle-
stibus occupet, tempore illo, quo sol
puncta hæc ingreditur, atquè ex qua-
litate talis dispositionis stellarum de
futurâ constitutione circa aëris muta-
tionem singularum anni partium con-
jecturam faciunt; ac non immeritò,
cùm planetæ sint fortiores, quando
sunt exaltati, seu in domo suâ, ut do-
mus Saturni est capricornus; Jovis aqua-
rius; Martis, piscis, & sagittarius; Ve-
neris aries & scorpius; Mercurij libra,
& Taurus; Solis, Virgo, gemini, & Leo;
Luna cancer: profectò & Medici circa
equi-

æquinoctia, & *solstitia* magis ob-
 vant mutationes; præcipue *æquinoctia*
verna, sicuti magnam vim habent in
 turbandis, & confundendis vinis: ita
 profectò magnas in corporibus huma-
 nis præcipue vinosis, seu vino deditis:
 hæc enim non secus, ac vasa vinosa,
 magnas, *inquam*, in martiali illa, seu
 æquinoctiali tempestate subeunt per-
 turbationes; indè est proverbium il-
 lud germanicum, *was der Merz nicht*
wil / daß nimbt der April. atquè sic
 de cæteris, de quibus fusè Astrologi.

DISSERTATIO XI.

*An ex aëris dispositione, quæ omni-
 nò est sub diversis climatibus celi di-
 versa, oriatur in hominibus
 complexionum di-
 versitas?*

VErùm diversitatem complexio-
 num quidem oriri primò à ge-
 nitoribus, à quibus plerumquè
 trahimus naturæ, & complexionis si-
 mili-

militudinem, nisi ex accidenti aliquod contrarium contingat; uti Arist. lib. 4. pollit. c. 8. scribit: *consentaneum est, ex melioribus ortos, esse meliores.* Et lib. 2. c. 4. Ex quorundam sententiâ sicut ex hominibus hominem, ex bestiis Bestiam; sic ex bono bonum; atque ob similitudinem rationis, sic quoque ex malo malum oriri. Hinc vulgare illud adagium: *malicorni malum ovum*, & Cicero in oratione pro Roscio censet: *Neminem ex improbo patre, probum filium nasci posse existimare.* Unde proles aliæ patrizate, aliæ matrizare dicuntur, nisi à nutricibus ingenui, pravivè mores cum lacte hauriantur, facile enim adhuc cerei infantis tenerum corpus, quotidianâ hâc lactis exsuctione immutatur, & in eandem cum nutrice temperaturam dehiscit, ex temperaturâ autem corporis inclinationes, ac propensiones naturæ proficiuntur; habentur hujus rei quam plura exempla; ut qui à salacibus nutricibus fuerant

rant enutriti, ipsi quoque ad hoc vitium proclives se sentirent; alij morbos nutricum simul cum lacte ebibunt.

Verum oriuntur etiam, vel saltem variantur complexionēs ex certâ vitâ, & potâ temperantiâ. Unde Plutarhus *lib. de educandis liberis ostendit*: multo partu eos stupidioris, & tardioris ingenij evadere: certum etiam est, quod cibi nimis crassi complexionē mutant, & ingenium hebetent.

Quod autem stellæ viciniores maximè errantes in sublunaria, & inferiora influant, illa alterent, incitent, excitent, tam ratione, quàm experientiâ certum esse videtur, & quidem in ipsam hominum, hanc, vel illam inclinationem inducere hunc, vel illum affectum, passionem intendere valent: nequè obstat, quod directè non influant in voluntatem, influunt tamen in organa, & dispositiones corporis, à cuius dispositione complexio, ab hac intellectus, & voluntatis operationes

dependent, proindè non immeritò Medici, *alios sanguineos, sive Joviales, aut solares; alios biliosos, sive Martiales; alios phlegmaticos, sive Lunares, aut Venereos, nec non alios Melancholicos, sive Saturninos nominant; harum autem complexionum diversitates physiognomis vi suæ artis licitè, & rationabiliter ex signis divinare licet.*

Sanguinei itaque, sive Joviales sunt, staturæ satis magnæ, & homines robusti, ac corpulenti, vel saltem carnosî; faciem habent rotundam, ac rubicundam, modico colore permixtam habent capillum, crispum, mollem, ac subflavum, habent, & vocem firmam, motum velocem, pulsum arteriæ fortem, velox incrementum corporis; somniant frequentèr se volare per aërem, interesse convivij, & jucundis conversationibus, versari in hortis, & palatijs: hinc delectantur etiam jocis, risu, facetijs, saltationibus, recreationibus, non adeoque magni, sed poti-

us hebetioris sunt ingenij præsertim in speculativis scientijs, nimius enim sanguis vim imaginativam obfuscat; nil ominus, si sanguis bile flavâ miscetur, præstabunt ingenio, & reddentur ad omnia genera litterarum aptissimi, ad producendam vitam præ reliquis sunt magis apti; mortis enim naturalis causa est defectus nativi caloris, & humidi radicalis, hæc duo cum in sanguineis abundant, non tam facilè deficiunt: sunt è contrâ febribus, synochis, phlogosi, angina, pleuritidi &c. maximè obnoxij.

Biliofi, sive Martiales sunt ut plurimum staturæ parvæ, vel saltem mediocris, sunt macilenti propter internum calorem, & siccitatem; habent capillos crispas, ac retortos; voce utuntur altiori, & resonante ob organa dura, & aspera, ac exsiccata, quibus sonum edunt; habent pullum vehementem, durum, & frequentem; somniant de coloribus flavis, rixis, &

incendijs ; Hinc etiam sunt valdè iracundi, nimis impatientes, quia abundant spiritibus calidissimis ; sunt præcipites mente, leves, importuni, ja-
 & abundi, contentiosi, mordaces, & ad rixas, contentionesquè semper parati ; ita & volunt omnibus supereminere ; ob varios etiam iræ fluctus, quibus agitantur, citò irascuntur, nec non citò placantur ; ad erysipelatis, febris tertiana &c. Phrenesicos, cardialgia &c. passiones sunt propensi.

Phlegmatici, sive Lunares, aut veneri sunt molles, & effæminati, non sunt ita valdè alti, sunt tamen vasti corpore, & pingues propter humoris copiam, habent cutem, & pilum mollem, ac rarum, ita & pullum tardum, rarum, ac mollem ; somniant sapè mare, aquas, balnea, navigationes, submersiones, & similia, quia in illis abundat humiditas, & frigiditas ; quaproptèr sunt ingenio obtuso ; sunt & somnolenti, tardi, pigri, desides, sunt & timidi,

midi, quoniam timor à frigiditate oritur, sunt etiam mutabiles, quoniam sicut humidum alieno termino facile terminatur, ita illi alieno arbitrio reguntur: adeoque ingenio sunt sedato, & nulli molesto, neque sunt in judicijs, & sententijs suis obstinati, ac contumaces; expositi sunt multis ex phlegmate provenientius infirmitatibus: quales sunt *apoplexia, catharrhi, podagra, reumatismi &c.*

Melancholici, sive saturnini sunt stature sat altæ, corpus tamen illis est macilentum, & exhaustum propter terream siccitatem, capilli sunt illis nigri, densi, ac duri ex eadem siccitate, facies, & cutis squallida, livida, & plumbea, pulsus parvus, tardus, durus, nec non somnia habent tetra, quia somniant de morte sepulturis, infirmitatibus, spectris, putant se ligari, conijci in carceres, decapitari, versari in cimiterijs, & locis tenebrosis, vel solitarijs, quocirca sunt expositissimi scrupulis,

& tentationibus, solitudinem amant, fugiuntquè hominum conversationes, propterea sunt, & tristes, ac morosi, undè aliorum solatio indigent, si tamen aliquandò lætantur; ita effunduntur, ut insanire videantur, quod indè provenit; quia cor melancholico humore diu oppressum, dum per lætitiā dilatatur, magno impetu melancholicum illum humorem discutit; sunt etiam tardi, & sui judicij tenacissimi, (ac ob id intractabiles) uti humor melancholicus est tenax suarum partium, ideoquè proclives sunt ad *febres quartanas, cachexias, lienis scirrhus, melancholiā Hypochondriacam &c.* si verò à mediocritate non deflectant, ingeniosi sunt, ob Melancholiā, à quā, sicuti *vinum à tartaro, arbor à radice* suam acquirit fermentationem, salem, & robur omne. Hinc tales sunt apti ad rempublicam gubernandam, quia fortes sunt in semel statutis, & non facilè dimoventur à proposito,

si

si tales è naturâ sint, evadere solent in viros egregios, tam in studijs præsertim altioribus, quàm in alijs artibus, quibus se semel tradiderunt, eò quod solidè, & constantèr uni, eidemquè rei incumbunt: si verò deflectant stupidi fiunt, & ob indispositionem sensitivi, insensibiles, qui vel rarò, vel nunquam irascuntur.

Ex combinatione autem harum quatuor primariarum complexionum rursus aliæ in multis hominibus contemperantur; hinc aliqui sunt *Chole-rico-Melancholici*: nempe, qui ex utràquè prædictâ complexione notabiliter participant, alij *phlegmatico-melancholici*, &c. undè & complexionem ex hac coatterperatione diversas oriri observatur.

Jam ex diversitate climatum aliæ nationes sunt *Aquilonares*, alia *Australes*, alia *Media*, de quibus Ptolomæus prædicat. *Aquilonares* prævalent viribus, & ferociâ, quoniam frigore in-

tra corpus sopitur calor. *Australes*, quibus multum inest caloris, & spiritus tenuis, astutiâ prævalent, corpore sunt imbecilles, servituti, & libidini obnoxij. *Medij temperata Zona incolæ*, ingenio, & corpore pollent, reipublicæ apti, suæquæ libertatis quantum possunt tenaces. Hinc ulterius singulares Regiones, singularem determinato planetæ influxum attribuunt Astrologi: ita cum singulari prædominio *Arabes, Mauros, Egyptios, & Sinenses* veneri lubiciunt. *Itales, Hispanos* *Græcos* ad Jovem referunt. *Germanos, Anglos, Gallos* peculiari Martis influxui subdunt. Hinc etiam ex diversitate climatum *Græci* habentur leves, & infideles, *Cretenses* semper Mendaces; *Afri* subdoli, *Hispani* graves, & sic de reliquis nationibus, & populis sub diversis climatibus constitutis. Undè etiam aliquæ integræ nationes sunt promptissimæ ad prædas, aliæ avidissimæ ad vindictam sumendâ, aliæ timidissimæ

diffimæ, aliæ audaces, & generosiffimæ, aliæ imbelles, & luxui deditæ, nonnullæ feræ, aliæ mansuetæ, ac mittes, aliæ ad imperia, aliæ ad servitutum nata, aliæ ingenio præstantes, aliæ penè omnis mentis usu destitutæ. Undè veriffimum illud Balbi Jurisconsulti assertum: *Ingenia hominum fieri deteriora, vel meliora, ex aëris dispositione, qua utiquè è sub diversis climatibus sali, diversa; & ratio est, nam àb anima mens, à spiritibus anima, à sanguinis temperie spiritus, à b aëre ambiente sanguis, à cæli climate aër ambiens, mirum quantum dependet.*

Non tamen ex eo statim, quod hic, vel ille, sit hujus, vel illius nationis, vel regionis, inferre licet, eum esse obnoxium ijs vitijs, quæ ad tales inclinationes consequi solent, sed omnibus, & singulis Vulgare illud dictum Socratis in mente sit: *Talis fuisssem, nisi alius me virtus fecisset.*

Quæ tamen omnia suâ cum debitâ proportionem ad individuorû influxum referri poterunt, ad quæ duplex cõmuniter cæli respectus influit, & universalis patriæ, & particularis propriæ nativitatis. Ulterius posset curiosius, quàm utilius inquiri.

DISSERTATIO XII.

An aër ad inducendos morbos majorem vim habeat, quam Cibus, & Potus?

Inordinatam vivendi rationem fontes quidè plurimis corporis malis aperire, non ullus disserit; cùm omnes ferè morbos venæsectione, purgatione, alijsquè evacuationibus curari ex praxi pateat, quibus superflua humorum copia auferenda est, quæ ex nimia ingestorum copia ducit originem. Unde Gallen. *in lib. de cibis & mali succi, & 1. de diff. febr. c. 3.* ex pravâ victus ratione morbosum apparatus contrahi, abundè com-

commemoravit. Aërem tamen cibo, & potu majorem vim habere ad infligendos morbos tam ratione quam experientia certum esse videtur; illum enim principem locum ex rebus sex non naturalibus obtinere, & hinc causam communissimam esse, atque morbos communes ab illius vitio ut plurimum exoriri ab Hippoc. *in lib. de aëre*, & multis alijs locis exponitur: At probabilissima videtur esse ratio: quoniam aër subtilis est, tenuis, valdeque mobilis, (*ex dissert. 2da abundè constat*) & in corpus omne, tum per inspirationem, tum per diastolen arteriarum (*ut in dissert. 3tia clarius explicatum est*) totius corporis penetrabilis, suisque vitijs, scilicet qualitatum intemperie, impuritate substantiæ, & inquinamenti partes corporis lædit: quoniam indefinentè nos ambit, & inspiratur, & quidè nobilestimas corporis partes, cor, & cerebrum integris viribus aggreditur, quod videre est *in*

dissert. 3tia. Hæc autem propositæ veritati nihil officiant, quòd aër corpus nostrum (uti cibus, & potus) non nutriat, quia alimentum non est, ut in substantiam nostri corporis mutaretur, aliàs mixtum corpus fieret: Alimenta enim omnia *ex plantis, & animalibus* (ut asserunt Medicinæ Proceres) desumi debent, nec ex mineralibus, quia hæc in substantiam corporis, quâ talia: commutari non possunt: & omne mixtum, quod vim habet nutriendi, vitam habuisse necesse est, undè maximam pro conservatione nanciscitur similitudinem. Nequè etiam aërem ea sustinere admittitur, quæ nutrimenta in corpore nostro pati necesse est; scilicet masticari in ore, præparari in ventriculo, concoqui, & in chylum converti, in corde transmutari in sanguinem, per venas, & arterias in reliquum corpus deduci, à partibus attrahi, attractum retineri, retentum concoqui, concocta assimilari, & àb excremen-

crementis liberari. Ex hoc ita non inferendum est, aërem propterea ad inducendos morbos minorem cibo, & potu habere vim; cum aëris usus ita sit necessarius, ut eo *juxta Authorem lib. de flatibus* vita humana carere non possit, cujus alteratione assidue afficimur, adeo ut nubilo, & pluvio Jove tristiores, sado, serenoque caelo latiores reddamur. verum non unum oritur in corpore malum, quin inter res non naturales primas teneat aër: id ipsum experimur in hyeme ab aëre in qualitate frigidâ excedente (excrementis collectis, & poris obstructis) præcipue excitari Cephalalgiam, uti annotavit *Cons. 3. aph. 13. & 22.* Eandem etiam in æstate ab aëre in calidâ qualitate excedente radijs ita solaribus nimis imprægnato induci, demonstrat Luculentèr *Guern. Rolfinc. in Consil. Med. Consult. 2da. fol. 55.* Aër enim calidus, & siccus promovet effusionem animalium spirituum, ex quâ plu-

plurima exoriuntur mala, observant singulis diebus practici. Quid ita aër autumnalis, qui detegere solet errores æstatis. Quid & vernus, qui inter causas non naturales *melancholia hypochondriaca*, aliisque similibus morbis suum addit symbolum. de quibus *Hypoc. 3. aph. 11.* quam enim atram bilem Autumnus, & crassam pituitam Hyems naturâ suâ generare solent, illam utramquè ver movet, cujus essentia quidem salubris, *uti Hypoc. 3. aph. 9.* ex accidente tamen, cum in corpore impuro varios producat affectus, morborum ferax est, *ita Hypoc. 3. aph. 11. & 12.* Non minorem etiam cerebrum turbandi vim habet noctu lunaribus radijs illustrata vernalis aëris constitutio, quæ *Epilepsiam*, aliosquè hujus generis morbos jam læpius induxerit; Testis est *Anthillus apud Stobæum Medicus.*

Prætereo aërem Aquilonium, qui judicio *Hypoc. 3. aph. 23.* morborum lateraliu[m], pulmonum inflamma-
 tie.

tionum, lethargi, gravedinum, tussium, vertiginum, & apoplexiarum &c. principium esse solet. Quid meminero de aëre austrino, qui àb authoribus plumbeus esse dicitur: unde Horatius lib. 2. Serm. Satyr. 6. Vers. 18.

*Nec plumbeus Auster
Autumnosquè gravis, Libitina qua-
sus acerba.*

Quod plumbeos homines efficiat, gravans caput, & membra. inde Cons. 3. aph. 5.

*Auditum minuit, visumquè obnubi-
lat Auster,*

*Languida membra facit, caput &
gravitate fatigat;*

*Hæc, ubi crebrescit, patiuntur debi-
liores.*

*At contrà Boreas tusses movet, aspe-
rat ora,*

*Sapprimit urinam, siccam quoquè pro-
creat aluum.*

Taceo nunc de morbis à malignis syde-
rū influxibus, ac qualitatib⁹ occultis in-
du-

ductis, qui uno eodemque tempore, unâ in civitate aërem immutando varijs modis corpora viventium afficiant, quòd quidè m morbi Endemij, & Epidemij Tempore *pestis*, & *malignarum februm* declarant.

Verùm non in apertum profero infinita alia mala, quæ aër suo alterandi modo corporibus humanis inferre solet, quæ quidè m tùm àb Astronomis, tùm à Philosphis, & Medicis accuratius sunt inquirenda.

Atquè hæc de aëre, quatenus sanitatem conservare, vel morbos inducere solet, dicta sufficiant. Sequitur nunc De Cibo,

DISSERTATIO I.

Quid sit Cibus, quid Medicamentum, quid venenum, & quomodo hac inter se differant?

Orum, quæ assumuntur à nobis tria sunt genera; *Alimentum, Medicamentum, venenum.* Primò Arist. lib. 2. de anim. c. 4. dicit, *Alimentum esse id, cujus beneficio facultas anima vegetativa corpus animatum conservat* Avicenn. lib. 1. Doct. 3. peculiari capite statuit. *Alimentum esse corpus, quod instaurat id, quod in corpore est consumptum.* Gallen. Lib. 1. simplic. c. 3. de temperam. docet: *alimentum esse id, quidquid ex quâdam substantia proprietate aptum est in corporis substantiam converti, nec non* l. 1. simpl. c. 1. asserit. *Alimentum est id,*

*id, quod à calore nativo commutatur, in
 corporis nostri substantiam converti illud
 què nutrire potest.* Horum authorum de-
 finitiones licet inter se verbis differre
 videantur, re ipsâ tamen inter se con-
 veniunt, quoniam id ponunt, in quo
 natura alimenti consistit, est autem il-
 lud reparatio illius, quod per actionem
 nativi caloris est consumptum, & con-
 sequentèr etiam vitæ corporis conser-
 vatio, & augmentatio, quæ repara-
 tionem illam, & nutritionem sequitur.
 In hoc autem *cibus àb alimento* differre
 videtur, quod *cibus* nomen acceperit
 à *passione*, quia editur, & manducatur,
alimento autem *àb actione*, sive àb
 usu, & officio, quoniam nos alit, & re-
 stituit aliquid in illius locum, quod à
 calore nostro fuit absumptum. Hinc
 quomodocunquè accipiatur alimen-
 tum, sive cibus hæc causalis definitio
 satisfaciet, si dicatur, *Alimentum est
 corpus mixtum à plantis, & animalibus
 vescis petitur, à facultate anime nutriti-
 vâ,*

vã per calorem nativum concoctum, partibus corporis vivi assimilatum, ut reponatur, quod est absumptum, & corpus nutritum usquẽ ad consumptum, & definitum terminum conservetur: hæc enim definitio requisitis omnibus stipata primas habere videtur; quia materia sunt plantæ, animalia. Efficacens primario est anima facultas nutritiva, & instrumentalis, quæ est calor noster natus. finis est conservatio animati corporis in vita, forma, quæ in eo elucere videtur, ut nutrimentum non sit quodlibet corpus dispositum, sed mixtum, ac ex elementis compositum, & tale quod sit appetitum, attractum, retentum, concoctum, ab excrementis depuratum, tandemquẽ partibus alendis prorsus assimilatum.

Medicamentum describitur à Galen. l. i. simpl. c. i. quod sicut alimentum corpus nostrum instaurat, & auget, ita medicamentum est, quod corpus nostrum alterare potest, & à statu præterna-

turali ad naturalem partes animati reducere. In hoc autem differunt inter se, quoniam alimenta utilia sunt, & ad vitæ conservationem nobis interserviunt, ac propterea vitari nullo modo possunt, nobis enim assimilantur, & ob id restaurant, quod est deperditum; Medicamentum autem alterando, & evacuando, alijsquè modis in nos agendo, prodest quidem, sed ad vitæ custodiam simpliciter, & absolutè necessarium non est, nequè nobis assimilatur, ac propterea corpus non nutrit, nequè auget.

Venenum est, quod natura sua contrarietate, & qualitate occultâ etiam exiguâ in quantitate, vel assumptum, vel inspiratum, vel foris admotum corpus corrumpit, & destruit, ac propterea alimento è diametro opponitur, medium inter hæc duo extrema locum obtinente medicamento. Quod autem aliquid ad nutriendum, vel corrupendum corpus sit comparatum, aliunde

undè non provenit, quàm à certâ proportionem temperamenti cujus causa alimentum potentia est tale, quale est vivens: venenum verò vitæ conservationi adversatur, quam temperamenti proportionem nulla humana mens à priori definirè potest, siquidè sensu rationis ministro excedens duntaxat in temperamento qualitas percipitur, ac qualitatem ipsa proportio, nequè tactu percipi, nequè animo planè deprehendi potest: itaque non est mirandum, si alimenta, & venena solâ experientiâ duce nobis innotuerint, & pro vario viventium genere, mutatâ nimirum temperamentorum proportionem, alimenta, venenaquè variant; adeò ut interdum homini sit venenum, quod pecudem nutrit, & viceversa pecudem interimat, quod hominis naturæ est amicum. Ex quo facilè intelligere est, quâ ratione venenum agat in corpus. Cum enim universo corpori viventi,

cur-

cunctisque ejus partibus certa insit
temperamenti proportio, proprijs de-
finita terminis excelsus, & defectus,
extra quos vitale temperamentum ef-
fe definit, constat eam temperamenti
latitudinem perverti, penitusque de-
strui oportere ab eo, quod veneni no-
men mereatur. Duo autem ad tem-
peramentum vitæ functionibus inter-
viens necessario concurrunt, insita
temperies à mutuâ elementorum re-
fractione orta, & influens calor, quo
insita temperies actuatur, utrumque
expugnat venenum, eadem pugna ge-
minam infert ciadem, dissolutione ca-
loris influentis, & proprij, seu insiti
temperamenti corruptione, non que-
madmodum excellens aquæ frigus, &
intensus ignis ardor corrumpit corpus
excessu qualitatis omnia in se commu-
tantis, sed toto temperamento viven-
ti corpori adverte, licet in eo nul-
la sit excellens qualitas, quæ ultra me-
dicamenti vires agere, atque alteratio-
nis

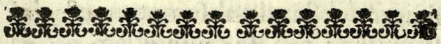
nis fines excedere deberet: propter eam ea improprie venena appellantur, quæcunque qualitatis excessu nos corrumpunt, vel frigiditate extinguendo, vel caliditate inflammando, eaque non genere, id est, naturæ contrarietate, sed copiâ necare omnes cum *Galleno* confitentur.

At proprie venena, quæ genere necant, minorem quantitatem habent enim, & ipsa determinatam (qualis ad omnem actionem naturalem requiritur) postulant, & in parvâ quantitate brevî totum corpus immutatur.

Nequè est existimandum, propria venena omnia inferre mortem primariâ cordis affectione, quàmvis certum sit ea vitæ adversari. Nam partium temperamenta proportionem, cum differant, non habent eandem cum venenis repugnantiam, sed pro variâ partium dispositione; variat quoquè venenorum actio, cum alia primò afficiant cor, *omnium deterrima*; alia pul-

mones, ut *lepus marinus*; alia vesicam, ut *cantharides*; alia nervos, ut *argentum vivum*; alia cerebrum, ut *ursi cerebrum*, *medulla arietis*, & quæcunque alia hominem dementant; alia testes, ut *menstruum corruptum*, quanquam à partibus primò læsis necesse est cordi communicari noxam, priusquam vita decedat: hæc autem *claritatis gratiâ* dicta sunt de veneno.

Quod autem quædam alimenta reperiantur, quæ simul corpus nostrum alterant, atquè talia *alimenta medicamentosa* nominare oportet; alimenta quidem, quatenus familiaritate substantiæ corpus nostrum nutrire possunt, medicamentaverò, quatenus idem alterant: ita è contrà etiam *medicamenta alimentosa dicta* inveniri possunt, quæ quidem maximâ parte corpus nostrum alterant; aliquid tamen, quod in substantiam corporis nostri verti possit, obtinent. Et ita hæc sunt differentiæ alimenti, medicamenti, atquè veneni.

 DISSERTATIO II.

Quis est cibi usus, & quænam in eo potissimum consideranda sunt?

Cùm corpus hominis in perpetuo sit fluore, & triplicem suæ substantiæ scil: spirituosæ, humidæ, & solidæ jacturam patiatur, nequè illam ob indefinentem caloris nativi actionem evitare possit: itaquè necessitas postulat, ut quod corpori decessit, aliundè ipsi restituatur, nisi enim hoc fieret, homo inter breve spatium interiret, ita etiam calor natus una tandem vaneſcit, si subjectis, quibus vivebatur, sit destitutus, estquè hanc ob causam vitæ, & necis Author, illius quidem per se, hujus autem per accidens, ut enim ignis combusto ligno non foco, vel fornace, oleo absorbito in lampade exstinguitur, sic calor noster subjectis depaſtis evolare solet.

Cibi igitur opus est, quo, quidquid solidio.

lidioris substantiæ absumptum est, in-
 stauratur; quâ de causâ etiam naturâ
 omnibus animalibus vis id, quod de-
 est, appetendi inest. Ex hoc itaque
 alimenta potissimum consideranda,
 ejusdemque usus cognitu maximè ne-
 cessarius est. Nam de nullâ rerum ha-
 rum, quæ ad sanitatis conservationem
 sunt necessariae, homines magis sollici-
 ti sunt, quàm de cibo, & deindè potu,
 nec in ullâ magis, & frequentius pec-
 catur. Quamvis aëre, reliquisque
 ferè, ut offeruntur, uti solent: at in
 cibo maximè delectum habent, hunc-
 que illi præferunt: hinc condimenta,
 hinc obsonia quæerunt; neque semper
 cum valetudinis commodo. Dum
 enim gulæ indulgent, non semper sa-
 luberrimos, sed plerumque palato
 gratissimos usurpant cibos. Sumun-
 tur autem alimenta è duobus rerum
 generibus, vel à plantis è terrâ nascenti-
 bus, vel à animalibus, quæ verò à
 animalibus desumuntur duplicia sunt;

vel partes animalium, vel quæ, etiam si partes animalium non sint, ab animalibus proveniant, ut ova, lac, Butyrum, caseus, mel, & similia. Mineralia verò, & non pauca etiam plantæ ex alimentorum serie prorsus excluduntur. Ut autem alimenta hæc nobis salutaria sint, observandæ sunt circumstantiæ eorum: *bonitas, & malitia, Mensura, sive quantitas tum continua, tum discreta, ordo eorum, que ingerenda, qualia singulis conveniant, tempus, & hora sumendi, consuetudo, delectatio, usus, anni tempus &c:* de quibus sigillatim ex sequentibus dissert. colligendum erit.

DISSERTATIO III.

Quis cibus judicatur bonus, & salubris, quis malus, & insalubris?

UT corpus morbis obnoxium non reddatur, sed suâ in sanitate conservetur, cibus bonis & laudabilibus vesci oportere necesse est; cibi

autem bonitas consistit in substantiâ, per quam intelligimus formam, & materiam, ex qua illi componuntur. Sub formæ nomine comprehenditur illa totius substantiæ proprietas, quâ cibus, vel potiùs alimentum idoneum redditur, ut in corporis nostri substantiam convertatur; hinc alimenta nos nutrire propter substantiæ similitudinem, quam habent cum corporibus nostris, dicitur. Ex hoc *cibi* dicuntur *boni*, vel *mali succi*, *multum*, vel *parum nutrientes*, quatenus habent substantiam corpori nostro magis, vel minùs analogam, eamquè puriorem, aut multis partibus hæterogeneis permixtam. Ad materiam autem referuntur *durities*, *mollities*, *raritas*, *densitas*, *gravitas*, *levitas*, *crassities*, *tenuitas*, *lentor*, & *friabilitas*; quàmvis hæc sub qualitatum secundarum classe contineantur; materiam tamen proximè sequuntur, ac propterea qualitates materiales nominantur, (*quia ex variâ permixtione*

hu-

humidi cum sicco oriuntur) ad substantiam, vel substantiæ modum reducuntur.

Cibus ergò bonus, & salubris ratione substantiæ sit, qui bonum, & laudabilem habet succum, & qui benè nutrit, qui paucas in se habet excrementitias superfluitates, qui corruptioni, & putredini non est obnoxius, qui ingrati odoris, & saporis est expers, non acer, mordax, salsus, amarus, aut valdè acidus, qui lentore, & visciditate caret, nempè, qui nequè nimis duri, crassi, densi, nequè nimis molles, rari, aut tenues, sed mediocrem obtineant consistentiam, ac etiam is cibus bonus, & laudabilis esse censetur, qui magnâ cum voluptate assumitur *de quo in seq. clarius.* Tales enim cibi sunt facilis digestionis, & celeris distributionis *Eupepti*; Boni succi *Euchymi*, multi nutrimenti *Oligotrophi* dicti. Ex quorum genere sunt *panis ex purissimâ tritici farinâ confectus, recens, benè coctus,*

coctus, & fermentatus, juscula gallinarum, Caponum, & carniū laudabilium aliorum animalium quadrupedum; ova præterea gallinarum tremula, Sorbilia, & recentia; carnes gallinarum, Caponum, gallorum indicorum Juvenum, perdicum, phasianorum, aliquarum avicularum scilicet in montibus, & collibus degentium; nec non caro vitulina, vervecina, & hadina, & alia. Tales enim cibi puros producunt spiritus, calorem fovent, viresquè non solùm tuentur, sed etiam augent, faciuntquè, ut floridus, & vividus calor in corpore eluceat, & ut actiones omnes ritè obeantur. Cibus verò malus, & insalubris est difficilis digestionis, & distributionis, quia difficultè digeritur, dispeptus; mali succi cacochymus; pauci nutrimenti polytrophus dictus, talis enim difficultè concoquitur, paucum alimentum suppeditat, facile corrumpitur, & multa excrementa relinquit, is enim est, qui duram, crassam, gravem den-

densam &c. Substantiam obtinet, ut panis furfuraceus &c. Carnes caprarum, hircorum, Bovum, aut vaccarum senio, & laboribus emaciatorum, carnes item ferarum fumo induratae, aut sale condita; viscera pecudum; caseus putridus, & verminosus, pisces squammis carentes, & canosis, lutosisquè in piscinis, vel paludibus, & lacubus victitantes, ut annosæ carpciones, anguilla &c. His edulij annumerantur fructus arborum, & fruticum, olera item multa, nec non cucumeres; Legumina, ut sunt lentesc, faba, pisa &c. ita etiam tubera terra, porrum, Brassica, & similia. Alius cibus etiam dicitur firmus, qui quidem multum alimenti suppeditat, sed magno caloris robore ad concoctionem indiget; alius vero infirmus est, qui quidem promptè coquitur, & facile nutrit, sed exiguum, & paucum alimentum, vel quod citò dissipatur, suppeditat.

Cibus verò, seù potius alimentum illud quandoquè medicamento solum, de

quo in primâ dissert. de cibo dictum est. corpus nostrum in primis qualitatibus, secundis, vel etiam occultis alterat, undè refrigerat, calefacit &c. Incidit attenuat, incrassat, aperit, laxat, adstringit, lac, vel semen minuit, vel auget, & est secundum Medicos *vel diureticum, vel Hystericum, Becchicum, seu pectorale, somniferum, calculosum, nephriticum, diaphoreticum, alexiterium &c.* De quo plura ex materiâ medicâ desumenda sunt.

Hi autem cibi boni, & mali, salubres, & insalubres omnibus hominibus æquales non sunt, varia enim in ijs observanda est dispositio, cum alij magis labori deditis, & calorem vegetum habentibus, alij magis otiosis, languidis, ac debili calore præditis conveniant; ita quibus calor fortior est, ijs cibi difficilis digestionis, & distributionis qualia sunt *Carnes bubula, cervina, leporina, insumata &c.* bene concoquuntur. Cibi autem facilis digestionis,
&

& distributionis, qualia sunt *carnes vitulina, ova sorbilia, tremula, capones, galli indici, perdices &c.* Pejus, & deterius concoquuntur; ratio est, quia à calore fortiori aduruntur, ac etiam corrumpuntur; sicut enim facilè alterantur, ita facilè etiam vitiantur: hoc demonstratur in melle, quod naturâ suâ dulcissimum est, & si diu coquatur, amaritudinem contrahit; contrarium videmus in carne bubulâ si diutius coquatur, lapidior evadit. Nunc ad propositum mel pueris, atquè juvenibus, qui calidi, maximè noxium; ratio est, quia à vegeto illorum calore aduritur, & in bilem vertitur; senibus autem è contrâ mel est sanum, & commodum, quoniam à modico illorum calore concoquitur. Videmus itaque, quod Rustici, opifices, & graves labores habentes à *Leguminibus, caseo, carne bubulâ, Brassicâ &c.* optimè nutriantur, ubi à *carnibus vitulinis, pullis gallinaceis, columbinis, & quibus sorbilibus* suf-

ficientèr ali non possent, nec non àb ijs maximè læderentur.

Ex his igitur facilè quivis desumere poterit, quod pro diversâ hominum naturâ, vitæ genere, & exercitijs &c. Idem cibus aliquibus sit bonus, & salubris, alijs erit malus, & insalubris, & è contrâ.

DISSERTATIO IV.

An detur aliqua generalis in moderatâ Ciborum quantitate regula?

Generalem ciborum quantitatem, & regulam præscribi non posse interdicit maxima temporum, ætatum, ac naturarum diversitas, quarum aliæ à tenui, aliæ à forti, & liberaliori diætâ læduntur. Ea tamen cuilibet alimentorum debet esse quantitas, quæ reficiendo, & alendo corpori sufficiat; fortibus enim liberalior, imbecilibus parcior cibus concedendus est; ijs enim, quibus major concoquendi, & digerendi vis inest, ali-

men-

menta plura, atquè ea, quæ sunt difficili-
 cioris concoctionis; quibus verò de-
 bilior est calor, ijs pauciora atquè ea,
 quæ sunt facilioris concoctionis offe-
 renda erunt: perpetua autem sit hæc
 regula; *nunquam satiari cibus, & im-*
pigrum esse ad laborem; quàm Hyppoc.
 6. Epid. Sect. 4. aph. 20. dereliquit; ne-
 què etiam omittendus est Hyppocratis
 aphorismus 5. l. 1. ubi *tenuem victum,*
enimquè admodum exquisitum Paulo ple-
niori esse periculosiorem annuntiat; re-
 pletioni enim, quam inanitioni occur-
 rere facilius est, præcipuè si inanitio so-
 lidis jam partibus communicata sit,
 tunc enim privationis vices quodam-
 modo subit, de quâ ad habitum vel
 difficilis, vel nullus datur omninò re-
 gressus; profectò facilius est causis re-
 plentibus subvenire, quam exhaustum
 humidum primigenium, & exhaustas
 partes solidas alimento reficere.

Ad hoc triplicem victus rationem
 posuit Hyppoc. & Gallen. nempe te-

nuem, mediocrem, & plenam. Tenuis est, quæ vires imminuit, & ægrotis tantum convenit secundum illud, corpora vitiosa, quò plus nutries, eò magis lædis. Mediocris, quæ in eo statu, in quo est, naturam conservat. Plena quæ auget, vel aliquid addit; postrema autem hæc species sanis, & benè valentibus ut plurimum convenit, quibus mediocris victus robur imminuit, plenus verò auget; nam sicuti cibus sanis robur, ita ægrotantibus morbus est. In sanis itaque semper observandum est naturæ robur, vel augendum alimentis, non frangendum; quod in ægris non potest fieri, quia victus mediocris vires conservans in sanis, eas imminuit in ægris, morbum augendo, quia quò magis nutries eò magis lædis uti dictum est.

Tam exacta autem vivendi regula nostro tempore esse non potest, quam Hippoc. supra citat. loc. *non satiari cibis &c.* constituit; liceat autem sanis,
&

& benè valentibus fortioribus, donec vigeat appetitus, ad satietatem comedere; modò àb assumpto cibo non sentiant torporem quemdam, vel in membris languorem, gravitatem, lassitudinem corporis, majorem ad somnum inclinationem, ad studia, aliasquè mentis occupationes se esse ineptiores, quam antea, dum essent agiles, & alacriores; si verò ex his quoddam sentiatur; perspicuum est, eos justam mensuram excedere, & plus ingessisse, quam natura exigebat: *Omne enim nimium natura inimicum.* Hinc cibi quantitas eòusquè imminuenda est, donec prædicta incommoda non amplius appareant. Et si hoc non servetur, fiet, quod dicit Hyppoc. l. 2. aph. 17. *ubi plus cibi, quam pro naturâ ingestum est, hic morbum facit.* Cujus veritati sacrae scripturae auctoritatem subnectere licet. Ecclesiastes c. 37. *Noli, inquit, avidior esse in omni epulatione, & non te effundas super escam, in multis enim*

enim cibus erit infirmitas, & auiditas appropinquabit usquè ad choleram: propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adiicit vita. Hinc sobrietas, & ciborum parsimonia sanitatis, & vitæ longæ parens dici consuevit: repletio verò est multorum morborum origo, & abbreviat vitam, undè notum proverbium: plures occidit gula, quam gladius.

De signis proindè repletionis tradidit Hyppoc. 3. *de dietâ*, & sunt hæc, quæ sequuntur in ordine. *Capitis dolor, & gravitas, somni longiores, & perturbati, insomnia turbulenta, Rixæ, contentiones*, ut videatur homo cum aliquo pugnam comittere; *somnus etiam diurnus præcipuè post pastum*; (eos tamen excipiant, velim, qui à juventute somno pomeridiano ita assueti sunt, ut, si ad minimum per unum horæ quadrantem non dormitent, omnibus sint inepti negotijs) *segnities totius corporis, lassitudines, & dolo-*

dolores vel in toto, vel in aliquâ parte; appetitûs dejectio, aut imminutio, cruditates in ventriculo, ructus acidi, vel nidorosi, alui constrictio, aut tarditas insolita; destillationes frequentes, nares à cenâ repleta, è quibus tamen nihil, aut parùm emungitur; manè cum exerceri incipiant, multùm emungitur, ac exspuitur. Flatuum copia præter consuetudinem, alui prostruvia interdum à corruptis alimentis, & interdum dysenteria. Hæc autem si advertantur, contra repletionem quærenda sunt remedia, nec statim àb uno extremo ad aliud transeundum quod docet Hypp. 2. aph. 51.

Confertim, & subito replere, aut evacuare,

Et subito frigus producere, sive calorem,

Aut utcunquè aliter corpus agitare nocivum,

Natura siquidèminimum quodcunquè repugnat,

Quod

*Quod verò sensim procedit, tutius est;
Maximè ab hoc si quis paulatim transit
ad illud.*

Ab inordina vivendi ratione non est immediatè transeundum ad exactam regulam; sed id sensim faciendum, minuendo modicis subtractionibus consuetam quantitatem, donec ad eam perveniatur mensuram, quæ non amplius corporis actiones impedit. Omnes enim subitæ mutationes, si sint notabiles, offendunt naturam, uti Hyppoc. cit. loc., propter consuetudinem (quæ veluti est altera natura) à quâ violentè receditur, & inducitur, quod illi est contrarium; sicut id, quod est naturæ contrarium, vehementer sentitur, & affligit: ita quod est contrarium consuetudini, quando illa adhuc viget, undè sensim recedendum, *quod sensim fit, tutum est*; ita enim inordinata illa vivendi regula veluti per exiguas particulas gradatim minui potest, uti antea gradatim crevit, & ita mutatio talis molesta non erit. Qua-

Quapropter cui sanitas sua curæ est, diligentè videat, quæ ciborum quantitas sibi conveniat, ne immodica copia calorem nativum obruat, & intemperantia, ac crapula (*uti dictum est*) morbos sibi accersat; quàmvis enim in alijs conditionibus aliqualis fiat excessus, si tamen parva sit eorum quantitas, tamen melius concoqui, & nutrire potest. Videmus enim moderatam ciborum quantitatem non solum ad sanitatem in eodem statu conservandam, sed etiam profligandos morbos contumaces, & diuturnos maximè conferre; dum enim calor nativus paucam illorum quantitatem concoxit, circa humores superfluos occupatur, eosquè digerit, dissipat, & per varia corporis emunctoria sensim eliminat, ut tandem corpus purum, & à causis morbificis liberum evadit.

Hoc videre est in magnis mutationibus temporum v. g. quando à constitutione austrinâ, calidâ, & humidâ sub-

subita, & repentina fit mutatio in aquiloniam, frigidam, & siccam, multos homines affici catharrho, pleuritide &c. In quorum scilicet corporibus morbosus apparatus latitabit; hos verò minimè, quorum scilicet corpora magis vacua superfluis humoribus reperiuntur; & si à causis externis tale corpus lædatur, multò minor læsio sequitur, quia corpus superfluitatibus vacuum magis resistit. Et quid non confert in morbis incurabilibus, diuturnis, ac contumacibus exacta vivendi regula; etsi eos non auferat, eos saltem multò leviores, & tolerabiliores reddit, & facit, ut ægri cum ijs diu vivere possint. Herodotus Philosophus tabe laborans beneficio diætæ ad centesimum annum pervenit: Testatur Arist. *in problem.* Quotidie experimur varios *cum scirrho hepatis, lienis, cum calculo in renibus, aut vesicâ, cum vulcere pulmonum, cum antiquâ, & inolitâ intemperie viscerum, cum Enterocæle,*

Hy-

Hydrocele, Epiplocele, Omphaloccele, Bubocele, Circosoccele, Pneumatoccele, aliisque herniæ generibus diu vitam producere; & quæ non adhuc alia avertit, tollit, & removet mala; Luculentèr videre est apud Ludovic. Cornar Nob. Venet. in libello de vite sobria commodis inscripto àb eo italice edito, qui postmodum in linguam latinam conversus est.

DISSERTATIO V.

An in usu ciborum aliquis sit ordo observandus, ita ut alii prius, alij posterius; alij rectius in prandio, alij convenientius in cenâ assumantur?

NON exigui momenti est hæc regula, ciborum ordinem spectans; cum de eâ variè disputent Medici, alij enim strictum planè ordinem observari cupiunt, alij nihil referre æstimant, quocunque etiam ordine cibi ingerantur. In præsenti Galeni 2. de Aliment. facult. c. 2. & 3. de victus

rat. in morb. acut. text. 22. ejusquè sequacium amplectitur opinio, quod alimenta tenuia, liquida, concoctu facilia, laxantia, & quæ facilè descendunt prius; crassa verò, solida, concoctu difficilia, & adstringentia posterius assumenda sint; & id non ob hanc rationem solùm, cùm liquida reliquis alimentis quasi viam sternant, ventriculum ad appetitum incitent, ejusdem tunicas dilatent, caloremquè excuscent, crassiora, & duriora alimenta humectent, emolliant, ac disponant, ut facilius concoquantur, sed etiam propterea quia liquida efficiunt, ut, quæ durioris, & crassioris sunt substantiæ, probè misceri, & uniri queant, quæ mixtura, & unio facit, ut rectius meliusquè concoquantur.

Nam quæ celerius concoquantur, qualia sunt liquida, & humida, citius è ventriculo descendunt, & si diutius retineantur, postquam concocta sint, facilè putrescunt; ita si posterius assu-

meren-

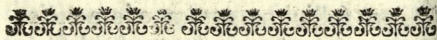
merentur, exitus ijs à cibis crassioribus præcluderetur, & hinc præter tempus in ventriculo commorabuntur, atque à calore, qui nunquam otiosus est, corrumpentur, vitiumque idem reliquis omnibus cibis communicabunt; si verò primo loco ingesta fuerint, etsi aliquando corrumpantur, tamen exitum facilè invenient, & tandem alios cibos non corrumpent, & cum etiam illa concocta sint, citius è ventriculo descendunt, ac deïn reliquis nondum concoctis locum cedunt, ut ad fundum ventriculi devoluta melius coquantur.

Neque obstat, quod aliqui sint, qui dicere minimè verentur, nullum prorsus ordinem in ciborum assumptione servandum esse, sed cibos omnes, cujuscunque etiam fuerint substantiæ crassæ, & tenuis, mollis, & duræ posse & prius, & posterius prandij, cænæve tempore assumi, hâc moti ratione, quoniam cibi non eo in ordine in ventricu-

triculo manent, in quo fuerunt ingestive
 sed miscentur, & in fundo ventriculi
 ab uno, eodemquè calore concoquun-
 tur, & concoctum per pylorum ven-
 triculi ad intestina ablegantur; Et si
 aliquâ ex parte concedi possit cibos le-
 vitè in ventriculo misceri, sed indè
 inferri non posse, omnes in universum
 uno eodemquè tempore ex ventriculo
 exire, hoc enim docet experientia, li-
 quida, & humida citius, & promptius
 excerni, quam crassa, & dura; habe-
 tur exemplum in vino, quod citius
 egrediatur, & ad mictionem homines
 stimulet, atquè irriter, quam cibi crassi,
 duri, & solidi; ita etiam, qui liquidioribus
 cibus utuntur, prius esuriunt,
 quam ij, qui crassioribus, quia hu-
 mida, & liquida facilius è ventriculo
 descendunt.

Verùm & cibos alios rectius in
 prandio, alios convenientius in cænâ
 assumi debere testatur Cardanus *I. de
 tuend. sanit. c. 3. inquit*: si quis de
 vene-

si veneno sollicitus rutam edere velit,
 ut longè tutius, & minore noxâ id facit
 in prandio, quàm in cænâ: ita etiam,
 si quis cibos duriores, crassiores, vel
 spirituosiores, aut tales, ex quibus fœtidæ
 exhalationes eveniunt, sumere velit,
 idem minus nocebunt in prandio
 quàm in cænâ, quia de die os apertum
 est ac calor diei avocatur, & abstrahitur;
 post cænam autem talium ciborum
 vaporosæ illæ exhalationes caput pe-
 tentes varios cerebri producunt effectus.
 Cibi ergò boni succi, facilis dige-
 stionis, ac nullum excessum habentes
 in odore sapore, substantiâ, aut qua-
 litatibus factilibus, debito, & legiti-
 mo modo, & convenienti præparati;
 scilicet elixi, assii, aut frixi, tam in cæ-
 nâ, quàm in prandio sine noxâ come-
 di possunt, qui secus se habent, nequè
 cænæ, nequè prandij tempore condu-
 cunt, sunt enim concoctioni obstacu-
 lo, cruditates pariunt, viscera obstru-
 unt, & multorum effectuum causæ esse
 solent.

DISSERTATIO VI.

*An sanitati conservandæ conducatur
prius bibere in pastu consueto, & or-
dinario, quam comedere?*

Salubrius est inchoare pastum à ci-
bo, eoquè assumpto siti urgente
bibere; statuitur enim ponendum
esse prius bonum, & stabile fundamen-
tum, eoquè posito superinfundendum
esse potum, alias exiret citius, quàm par-
sit, idquè propterea, quia potus tenuis
est, & fluxilis; & sic cibos subsequen-
tes non satis dilueret, ac dilutum non
probè misceret, ventriculum quoquè
actuali suâ frigiditate statim refrigera-
ret, qui tamen potius calefaciendus,
ut subsequens cibus citius, meliusquè
concoquatur: huc accedit & hæc ra-
tio, quoniam potus vini ante cibum
ingestus appetitum comedendi minuit
ex Hyppoc. ita si & vinum ante pa-
stum assumatur, crudum rapitur à ve-

nis, præsertim existentibus famelicis, nervosquè ferit; ut nil jam de halitibus vini proferatur, qui integris viribus ad caput ascendunt, idquè offendunt: aliasquè mentis perturbationes efficiunt. Rectius ergò fit, si quotidiana observetur consuetudo, ut cibus præmittatur, potus autem sequatur: quaproptèr in principio mensæ jusculum, aut quodvis aliud liquidum alimentum actu calidum assumi debere affirmatur, ut illud sit veluti fundamentum stabile totius pastûs. Nequè obstat, quod scholæ solernitanæ versiculus contrarium dicere videatur, nempe: *ut vites panam, de potibus incipe canam.* Non enim de præmissione vini, aut aquæ is intelligendus est, sed de jusculis carniùm, brodiolis, iisque cibis, qui facilè, & brevi temporis spatio concoquantur, nè, si diutius in ventriculo morari cogerentur, & expectare, donec duriora, crassiora, & solidiora concocta fuerint, corrumpantur;

tur; illa siquidè facilius concoquuntur, & distribuuntur, ita etiam ijs corpus facilius impletur, ac reficitur, quod statuit Hyppoc. 2. aph. 11. *facilius est potu* (per potum intelligens liquidum alimentum) *refici quam cibo.* Enarrat Plinius *Lib. 12. c. 22.* quod apud Latinos hic mos observatus fuerit, ut jejuni biberent, potusquè vini antecederet: ast culpandus fuit is mos, ut & Plinius ipse demonstrat, hunc morem introductum fuisse externis artibus, & placitis quorundam Medicorum novitate aliquà se se recommendantium. Aquam tamen bibere ante pastum æstatis tempore iis, qui ventriculum habent calidum, & sitibundum, conceditur, quoniam illa aqua rapitur àb hepate calido, undè ipsi refrigerium aliquod accedit, proindè illis talis haustus aquæ incommodus non est.

Quod etiam pastus potu claudi possit, ita inconveniens non est; hoc tamen observare licet, nè multum bibatur,

tnr, ut dein illa nimia copia potûs aliquam in ventriculo Fluctuationem efficiat; Quod & Celsus parùm aquæ frigidæ in fine pastûs assumere posse affirmat, hæc enim frigiditate suâ stomachi orificium levitèr constringit, & hinc vaporum aliàs caput petentium ascensum intercludit. Optimum autem & commodissimum est bibere inter pastum, quod schola solernitana monstrat:

Inter prandendum parùm, sed sæpè bibendum.

Sic enim potus ad coctionem cibi, & rectam ejus distributionem facit.

DISSERTATIO VII.

An Cibus simplex melior, & salubrior, an varius, & multiplex?

PRiusquàm ad hoc quæsitum Respondeatur, Distinctio cibi tam simplicis, quam varii, & multiplicis præmittenda est: Simplex enim cibus vel is dicitur, qui unus, & solus est

nullum alium sibi habens adjunctum, estquè aut caro, aut piscis, aut fructus àb arbore decerptus, aut panis &c. vel qui quidem unus, & solus non est, sed alios etiam sibi habet uno, eodemquè in partu additos, verùm qualitate, & facultate unâ præditos, aut saltem non multùm dissimiles. Varius autem, & multiplex is est, qui habet sibi oppositos viribus, & qualitatibus diversis, ac planè dissimilibus, & contrariis. Priori modo simplex cibus, si in modicâ quantitate, & opportuno tempore sumatur, nihil sanitati incommodare potest, præsertim si sit bonæ nothæ, ac propterea etiâ facilè conceditur, quoniam àb uno eodemquè calore comedentis concoqui potest: posteriori verò modo acceptus cibus, qui plures sibi adjunctos, & planè dissimiles, atquè contrarios, quales sunt duri, & molles, crassi, & tenues, calidi, & frigidii, concoctu faciles, & difficiles &c. probari neutiquam potest: ratio est
 quia

quia talium ciborum natura est contraria, & alii citius, alii tardius concoquuntur: undè cocti, & crudi exsurgunt cibi, nam qui facilis sunt concoctionis citius, qui difficilioris tardius concoquuntur; ideoquè cruditas etiam indè nascitur, quæ multorum morborum genitrix est admodum sæcunda; imò, ob inæqualem talium ciborum dispositionem corruptio exoritur; quoniam qui sunt concocti à crudis, qui tardius conficiuntur, vitiantur, & proindè cacochymia quædam indè resultat, quæ febres, scabiem, valorumquè obstructions parere consuevit. Hinc Doctissimus Medicus Disarius apud Macrobius *Lib. 7. Saturnal. c. 4.* ita & Socrates monent, illos cibos potusquè vitandos, qui ultra sitim, famemquè sedandam appetentiam producant: Cùm itaque illa ciborum diversitas semper novo modo gulam provocet, & appetitum excitet, ut nunquam videatur satis sumpsisse;

causa est imaginatio ciborum, quâ cibi concipiuntur, ut delectabiles; hæc enim vehementer excitat gulæ appetitum, sicut imaginatio rerum venerarum excitat ad venerem, ita etiam in cibis multum valet ad gulam excitandam, præsertim accedente aspectu, & odore ciborum; undè fit ut iusta mensura enormiter excedatur, & triplo, vel quadruplo amplius sumatur, quàm natura expetit, & proindè ex contrariis diversorum ciborum naturis, & temperamentis mira in ventriculo exurgit cruditas, & totius concoctionis depravatio; hinc inflationes, tormina, colicæ, obstructions, & ita & ratione quantitatis nimiae, ac ratione varietatis maxima chyli, seu succi, ex quo sanguis conficiendus, cruditas, & inquinatio: Unde Franciscus Valeriolæ Medicus præstantissimus *Loc. Commun. lib. 2. c. 6.* hæc de re disputans, ait: *Ciborum varietate, & copiâ in eadem mensâ, & productione in longas moras,*

ras, nihil noventius homini ad salutem.
Vide plura apud Macrob. *Loc. cit.*

An tamen ciborum varietas, & multiplicitas simpliciter, & absolute damnanda sit, ac nunquam concedenda, quaeritur? Cum notum sit varietatem delectare, simplicitatem autem nauseam parere, Cibus autem, qui cum voluptate assumitur, avidè à ventriculo attrahitur, arctè retinetur, rectiusquè concoquitur? Respondetur varietatem, & multiplicitatem ciborum qualitatibus, & vitiis contrariorum uno, eodemquè tempore, uno eodemquè in pastu prandii, cænævè assumptam meritò ob causam illatam improbari, ut rectissime Plinius dixisse videatur *lib. 2. cap. 3. Homini cibum simplicem esse utilissimum; Cujus lententiam etiam Horatius sequitur lib. 2. sect. 2. inquit, victum tennem, ac simplicem facere, ut benè valeas. Quod si simul assis miscueris elixa, & simul conchilia turdis, dulcia se in bilem vertent,*

Stomachoquè tumultum lenta ferret pituita. vide, ut pallidus omnis cana desurgat dubia, quin corpus onustum hesternis vitiis, animum quoquè pergravat una, atquè fatigat humi divina particulam aura. Quòd si verò cibi varii vel inter se convenient, vel non multùm qualitibus, & facultatibus discrepent adeò, ut ab eodem ventriculi calore, & eodem etiam tempore concoqui possint, licitùm est, ut uno pastu capiantur. Unde non veterum Athletarum more pane seorsim, & carne seorsim vescimur, sed panem omnibus cibis admiscemus, & præter panem cibos, inter hos non magna est disparitas, non incommodè jungimus. Nam talis ciborum convenientia pro quâdam simplicitate habenda est; atquè hæc ciborum varietas majore cum delectatione assumitur, maximè verò si condimenta quoquè talium ciborum naturæ similia, & correspondentia accedant. Nè tamen error in abundantia

dantiâ fiat, maximè advertendum est, qui verò, si contingat, potiùs hominum imprudentiæ, qui facilè voluptati succumbunt, quàm cibi naturæ adscribendus est.

Possunt itaque cibi etiam contrariæ naturæ, sed non unâ die, unâvè mensâ assumi, ita ut non opus sit ejusdem temperamenti cibus perpetuò inhære: aliundè etiam notum est, diversa anni tempora diversos requirere cibos, Æstatem v. g. frigidiores; Hyemem calidiores, & siciliores &c. De quibus alibi.

DISSERTATIO VIII.

An sanitati utilius sit semel, bis, an sæpius de die Comedere?

Magna profectò habenda est circumstantiarum ratio; an semel, vel sæpius de die comedendum sit: Constitutionis scilicet, ordinis, ætatis, virium, anni temporis, consuetudinis, regionis, vitæ instituti, vel morbi,

morbi, dum æger curandus est. Magna autem pars hominum prandio, & cæna contenta est, multi tamen jentaculum, alii merendam, alii insuper postcænia addunt, sive cænas secundas, quas græci *Epidorpidæ* vocant; alii totas (qui gulæ, & ingluviei dediti sunt) namquæ dies, aliquando & integras noctes vorando, & Baccho strenuè litando consumunt: licet antè aliqui illorum ad tempus, vel ob virium robur, vel caloris ubertatem, vel ventriculi bonitatem, vel exercitiorum corporis frequentiam nihil indè mali sentiant, noxa tamen successu temporis se exserit, & pœnam gravem, certamquæ ob neglectam temperantiam infert: uti Galen. *De cib. Boni, & mali succi cap. 21. Avicenn. 3, Doct. 8. c. 7.* monent. Nimia enim cibi & potûs ingurgitatio, & helluatio calorem obruit, atquæ obtundit, cruditates parit, viscera, & vasa obstruit, febres putridas, cachexiam, scabiem, podagram, calculum,

mor-

morbos alios, & in primis hydropem inducit. Saluberrimum itaque est, ut homo bene temperatus bis de die tantum cibum capiat, sic enim omnia, quæ & ex famis diuturniore tolerantia, & crebra cibi ingestione damna evenire solent, præcaveri possunt; bis enim de die saturum esse, sanè noxium non est; modò tantum cibi assumatur, qui ventriculum non gravet.

Pueri, & juniores sæpius comedere solent, quia plurimum habent calidi innati, hinc plurimo indigent alimento, calor enim plus consumit: ita etiam qui validi sunt, sani, & juvenili ætate constituti, & qui duros labores subeunt, nec non qui in frigidâ regione degunt frequentiori, & largiori cibatione opus habent; undè etiam tales vel calorem habent vegetum, qui concoctionis est author, eademquè bene digerit, quæ difficiliter concoquantur: vel tales viribus pollent, quæ per victum sunt conservandæ:

vel ob labores, & exercitia magnam spirituosæ, humidæ, & solidæ corporis substantiæ consumptionem patiuntur, ideoquè etiam tales & frequentius, & liberalius cibandi sunt, ut restituatur, quod est absumptum, atquè discuffum. Undè Cous. I. *aph.* 17. diætarum circumstantiarum in cibatione non le- vem habuit argumentandi modum, qui declaratur his versibus:

*Advertendum etiam, quos bisvè, se-
melvè cibare,*

*Partitivè decet, quibus & concedere
largam*

*Proderit, aut parcam potius prescribere
mensam:*

*At ratio vita simul est nonnulla per-
acta,*

*Temporis, ætatis, nec non regionis ha-
benda.*

Senes è contrà maximè in ultimâ se-
nectutis parte constituti teste Hypp. I.
aph. 13. facillimè jejunium ferunt, ac
proindè paucò victu ob sequentes ra-
tiones

tiones sunt contenti. Et primò ob caloris paupertatem, qui largum cibum concoquere nequit. Secundò ob siccitatem, densitatem, compactiorem, constructionemquè corporis habitûs, ex quo per cutem parùm exhalat. Tertio, cùm senes ob virium imbecillitatem rarius, & minus exercentur, undè corpus eorum etiam minus consumitur. Quartò, quia illorum ventriculus cruditate, & phlegmate scatet, fitquè ob caloris exiguitatem: è contrà verò minus adolèscentes, constantem, & virilem agentes ætatem, calidiores, laboriosiores, ac habitu corporis rariore præditos, minimè, autem pueros jejunare posse sequentes declarant argumentationes. Et primò, quia adhuc crescunt, & ob id nutrimento egent, tam pro nutritione, quàm pro augmentatione corporis. Secundò, cùm plurimùm habeant calidi innati, quod nunquã otiosum. Tertio, quia in perpetuo sunt corporis motu,

tu, qui calorem auget, multumquè in pueris dissipat, ac depopulatur. Quartò, quia habent cutem mollem, laxam, & raram, per quam multùm sudoris, & vaporis emanare solet. Quintò, cùm eorum humores sint calidi, & tenues, ac proindè facilè resolvuntur & dissipantur.

Etsi veteres omnes, qui temperantiam eximiè coluère, unâ refectione contenti fuerint, idquè vel post solis occasum, vel horâ diei nonâ, seu tertiâ post meridiem: ut refert *Cassianus Collat. 2. Abbatibus Moysis c. 25. & 26.* Tamen multi convenientius censent, ut senes bis reficiantur, distributâ eâdem in duas partes mensurâ, quæ ad semel sumi deberet; & ob rationem jam antea dictam; quod senes ob imbecillitatem non possint multùm unâ vice assumere, expedit, ut sæpius comedant, sed modicâ quantitate, sic enim fiet, ut non graventur cibo & facilius concoquant. Ita & Aristotales, & Galenus

lenius binas refectiões sæpiùs approbârunt; Apollonius *in mirabilibus historiis* scribit eos, qui in die semel tantùm cibis vescuntur, amarulentioribus esse moribus, quàm eos, qui bis; quoniam aucta in iis bilis utraqùe animum perturbat, eosquè iracundos, & melancholicos facit. Celsus ait, qui semel tantum in die cibos capiunt, aluum adstringi: verùm autem obesos duplicem partem difficillius tolerare, quàm biliosos.

Hinc ratione Temperamenti non minor etiam est diversitas, cùm ii, qui temperie sunt calidiore, in ediam tolerare non possunt, sed facilè ex eâ in animi deliquium incidunt; hinc tales etiam sæpius alendi sunt; frigidiores verò jam famem diutius sustinent, uti & humidi, quod videre est apud Hypoc. 7. aph. 59. declaratis his versibus.

*Humidiore quibus sunt corpora præ-
aita carne,*

*Convenit esuries, siquidem siccantur à
illâ.*

Pro-

Proindè & graciles, & qui perspirationi, & dissolutioni corpus aptum, nec non poros amplos habent, sæpius cibandi sunt; è contrà pingues, & poros angustos habentes rarius.

Et quid per exercitium frequens, & diuturnos labores non consumitur; undè ii, qui laboribus frequentioribus, & majoribus exercentur, jentaculum, prandium, merendam, cænam sine noxâ capere possunt, quod nisi faciant, vires laboribus tolerandis non diu sufficient; qui enim levioribus occupati negotiis, hos bis in die tantùm cibum assumere determinatur.

Præ cæteris condonandum est aliquid consuetudini, quia consuetudo magni momenti est; uti ait Hyppoc. 2. *de rat. vict. in acut. text. 22. tum iis, qui bis de die comedunt, tum iis, qui semel, noxas, & infirmitates pariunt repentina mutationes: eosquè qui prandere non consueverunt, & prandent, statim infirmos reddunt, ac toto corpore graves*

& imbecilles, ac desides. Quod si super
 canaverint, acidum ructant, alios alni
 levitas exercet: nempe ventriculus pra-
 ter consuetudinem gravatur, superficce-
 scere consuetus, non bis tumescere, neque
 bis concoquere. Ita etiam, qui bis de die
 cibum capere consueverunt, ii, nisi pransi
 fuerint, imbecilles fiunt, & infirmi, ac
 cardialgiam patiuntur. His enim vis-
 cera pendere videntur, calidum min-
 gunt, stercusque exurit: sunt quibus os
 amarescit, oculi cavantur, & tempora sa-
 liunt, partesque extrema frigesunt. Plu-
 rimi quoque, qui pransi non sunt, canare
 nequeunt; qui si canaverint, gravitate
 ventris afficiuntur, atque difficilius cibum
 coquunt, quam si pransi fuissent. Quæ
 verò consuetudini tribuenda sint, ea
 alibi sigillatim demonstrare licebit.

Verum sicuti diuturnæ consuetudi-
 ni, similiter etiam corporis dispositio-
 ni magna vis attribuitur. Nam cujus
 ventriculus pituitâ frigidâ, & lentâ
 abundet, magis expediens videtur,

ut

ut is semel tantum comedat : quia multum temporis requiritur, ut illa concoquatur, vel extenuetur. Si tamen comestio in vesperum differatur, proderit meridie modicum quid sumere, praesertim, quod juuet ad nimiam ventriculi humiditatem exsiccandam, vel si meridie prandeatur, tale quid expediet sumere vesperi v. g. *passulas cum pane & similia*, maximè enim ijs, qui ita affecti, curandum, ut humiditas ista stomachi, quantum fieri potest, corrigatur. Quia indè stomachus flatibus, & caput nebulis, lentoquè phlegmate oppletur. *Sapientia tantum in sicco residet, non in paludibus, & lacunis.* Unde Horatius *Lux sicca, animas sapientissima.*

At nunc quomodo aegri cibandi sunt, discutendum erit : quod quidem Hyppoc. I. *aph. 19. in morbo peracuto extremos labores, id est gravissima habentes symptomata, & periculi plena tenuissimo extremè victu utendum esse*

præce-

præceperit; nè materia morbifica au-
geatur, nequè natura àb officio suo
per victum datum avocetur, quæ in
eiusmodi morbo circa pepalsmon ma-
teriæ morbificæ est occupata: si au-
tem adeò morbus peracutus non sit,
plenior victus præbendus est, ac tan-
tùm de extremâ victus ratione remit-
tendum, quantùm extremis morbis
fuerit remissior, talis enim diutius af-
fligit, & vigor illius longius abest,
ideoquè vires etiam eò magis conser-
vandæ. Undè non parva est in ægro-
tantibus circumstantiarum ratio, an
sæpè, vel rarò, an multùm, vel pa-
rùm ijs concedendum sit; quamvis ex
ægroto conjecturare liceat, an is cum
eiusmodi tenui victu obdurare possit,
donec cedat morbus, & obtundatur,
viribus enim prostratis tenuissimus vi-
ctus minimè consulendus, nisi quibus
per certos circuitus, sive periodos pa-
roxysmi ire, redire soleant, illis non
esse offerendum cibum docuit Hyp-
poc,

poc. *citat. loc.* indè tamen non parùm Medico considerandum est, si vires debiles, tanquam verùm victus indicans refectiõnem quidèm postulent; è contrà verò vitiosi in corpore humores prohibeant monente Hyppoc. *nam corpora vitiosa quò plus nutries, eò magis ladis.* Ita & docente eodem 7. *aph. 65. si quis febricitanti cibum præbeat, valenti quidèm robur, egrotanti verò morbus est.* An in tali calu ægris cibus mediocris, tenuis, vel tenuissimus, aut planè nullus dandus sit.

Hoc autem perbellè agnovit Excellentissimus Dominus Doctor Marcus Gerbezius Collega, & Syncerus amicus meus in intricato suo extricato medico, seu tractatu de morbis complicatis *part. 1. cap. XVII. de artificiosa electione in victu instituenda.* Eum occurrente cibandi necessitate debere cibationis indicans commensurare cum ejusdem cibationis contraindicante, atquè videre, an contraindicans illud

adeo

adeò cibationis indicanti prævaleat, ut eam citra majus ægri detrimentum prorsus non admittat, qualiter eam non admittunt ex allatâ Hyppocratis sententiâ vitiosi in corpore humores, priusquàm per apta remedia sint è corpore educiti? in tali casu se nempè urgentiori semper esse accommodandum, maximè febris tempore paroxysmi cibationem Prorsus esse omitendam asserit Hyppoc. 1. *aph.* 11. In eligendo verò talem victus ratione esse debere monet prædictus Exc. D. D. Gerbezius, quæ præ cæteris à contra-indicante recipi, & tolerari videtur. Toleratur autem à morbis longis mediocris, aut etiam plena, quæ quidem sanis tantum competit; à acutis tenuis, à peracutis tenuissima. Hinc tamen Hecticum statim tenuissimo victu excruciare minimè oportet, quod quidem à quibusdam medicastis observare visum fuit, talem enim, in quo temperamentum substantificum de-

perdi-

perditum est , paulò liberaliùs alien-
 dum esse informat Paulus de Sorbait *in*
Meth. Med. cap. X. & ult. Quest. 102.
 quia in tali non tantùm adest alteran-
 di, sed etiam temperamentum sub-
 stantificum deperditum reponendi in-
 dicatio. Nequè in febribus ardenti-
 bus planè àb omni potu abstinendum
 esse affirmat prædictus Author *cit. loc.*
 ita ut ægri præ siti , & æstu summa
 pati cogantur, undè ordinariè scrupu-
 losissimi illi Medici (qui minima quæ-
 què in considerationem trahunt, ut ac-
 curatissimi videantur, unum gran. rad.
 Cichor. ac Scorzon. examinant, atquè
 ponderant, nec non mentham, & ane-
 thum decimant: uti ait Avenzoar *in*
thes. tract. 10. cap. 8. graviora verò le-
 gis derelinquunt, maximèquè neces-
 saria sicco pede prætereunt) febrici-
 tantes ita siti torqueri, ut morentur
 ante mortem , permittunt: quapro-
 ptèr Medicos aliquando multò libera-
 liores esse oportet, *febris enim cura-*
tur

in venesectione, & aqua frigida potu.
 dicit Hyppoc. Quemadmodum ista
 omnia luculenter expressa sunt apud
 Hyppoc. I. aph. 4. & sequent. ita &
 apud Gal. de vict. rat. in acutis, de qui-
 bus omninò consulendi sunt practici.

Ex quibus concludendum, si quis
 semel bis, aut ter in die alimenta assu-
 mere consueverit, & cum his benè ha-
 beat, in eo perseverare debet, donec
 aliquid contingat, quod eum id im-
 mutare cogat. Frequentiores enim
 epulæ cruditatis metum afferunt, je-
 junia vero longiora corpus debilitant,
 & pravos humores ad ventriculum de-
 ducunt, undè multi affectus exoriri
 possunt. Nunc satius est in singulis pa-
 rtibus quantitatem ciborum minuere,
 quam post lautas epulas longum
 jejunium exercere.

DISSERTATIO IX.

*An determinatum Tempus in cib
capiendo observare sanitati
conducat?*

VERUM cum aliarum rerum quo-
què, quæ ad diætam pertinent
habenda sit ratio, ita etiam vi-
dendum, quibus diei horis cibus su-
mendus sit. Cum, quod maxima pars
hominum prandio & cæna contenta
sit, *ex priori dissert.* pateat. Hinc non
immeritò etiam determinari solet ho-
ra, sivè cibandi Tempus. Præterea
tamen sciendum est, quod inter cæ-
nam, & prandium tempus longius el-
le debeat, quam quod inter prandium,
& cænam intercedit, hoc etiam com-
munis omnium consensus obtinuit:
Cum enim somnus homini ad vires
recolligendas, & spiritus diurnis labo-
ribus dissipatos, atquè absumptos in-
staurandos concessus sit, atquè eo tem-
pore

pore facultate animali quiescente, vitalis, & naturalis vigeant, & ad absolvendam concoctionem, cruditatesque omnes abluendas plurimum possint; unde illud commune; *somno enim aliquid dandum est.*

Hora itaque prandii tempestiva duabus horis ante meridiem ex plurimorum authorum opinionibus ob has rationes saluberrima dicitur. Primò ut prandium longius tempus habeat ulquè ad cœnam, quo coctio melius perfici valeat: Secundò, cum homo etiam illo tempore frigidior sit, (quod in æstate fit) illa verò frigiditas coctionem juvat: Tertiò, cum homo adhuc tunc sit robustior, quia vicinior somno præcedenti, ex quo multi spiritus geniti sunt, qui totum corpus robustius, & alacrius reddunt. Hinc passim videmus eos, qui diutissime vixerunt, tempestivè cibum sumpsisse: contra verò eos, qui tardius pransi sunt, morbosos fuisse, & brevioris vitæ.

Cæna proindè sit septem horis post
 sumptum prandium, cum ex commu-
 ni authorum sententiâ concoctio in
 ventriculo intra septem horas pera-
 gatur, de quâ in seq. dis. Adventante
 verò horâ cænæ aut prandii necesse est
 ut appetitus vigeat, & cibus in prior
 pastu ingestus optimè concoctus fue-
 rit, alioquin satius est horam illam dis-
 ferre, aut pastum omninò intermitte-
 re, aut paucissimam alimentorum co-
 piam assumere; illud enim, cibandi
 tempus præcipuè, à consuetudine de-
 sumendum est, cui natura tantoperè
 inhaeret, ut adventante horâ prandii
 in benè sanis ventriculus plurimum
 appetat, & novum famelicus cupiat
 alimentum, quâ horâ etiam præter-
 gressa languet plurimùm appetentia,
 & fames dejicitur; ventriculus enim
 à vicinis partibus attrahit humores,
 qui sensum appetitûs obtundunt; hinc
 appetitus desinit, ac fames depellitur:
 quin & mala inde multa evenire pos-
 sunt:

possunt : ut hectica, marasmus, Cardiagnos, mu. Cachexia &c. Unde tantum tempus inter priorem, & novum cibum debet intercedere, ut prior cibus planè contequi, & in corpus distribui possit, nec est non fames optimum ciborum condimentum adsit. Dum enim fames non advenit; indicio est, cibum adhuc in ventriculo contineri, qui docente Hippocrate inedia, aut victu parcio- te, somno, quiete, nec non vomitu cor- digendus est. Ex quo Celsus monet e. lib. 1, cap. 2. *Qui bene concoxit, manè antò surget : Qui minus quiescere debet, nequè se labori, aut exercitationi credere.* Undè etiam utile est iis, qui plusculum interdum ingerunt, semel in septima- nâ cœnam omittere, aut planè parcissi- mè cœnare, & teste Hyppoc. cœnæ unius carentia uni æquipollet clysteri. Ita enim cruditates collectæ absumun- tur, & plurimorum morborum occasio præciditur. Sicut & illud commodum est, si quis cruditates præter solitum

sentiat, ut iterum parùm cibi boni al-
sumat; natura enim novi alimenti, &
quidem boni, atquè utilis adventu
quasi ad coctionem invitatur, ut illud,
quod vincere non potuit, iterum ag-
grediatur, & feliciter perficiat: melius
tamen in cibatione expectandum est,
donec cibus ingestus benè concoctus
sit, concoctus autem cognoscitur, dum
nullus in ore amaror, nulli flatus, nulla
ventriculi compressio, nequè ventri-
culus est distentus, ructus nullos edit,
nec ulla nausea adest, postquam enim
natura appetit, & sentitur suctio illa in
ventriculo à vasis exinanitis, tempo-
ris quoquè spatium elapsum est, quo
communiter ciborum concoctio ab-
soluta esse consuevit, ad hoc proposi-
tum etiam solernitani in scholâ sua de
Conservat. sanit. cap. 11. sequentes tra-
didere versus:

*Tu nunquam comedas, stomachum nisi
noveris esse*

*Purgatum, vacuumquè cibo, quem
sumpseris ante* Ex

Ex desiderio id poteris agnoscere vero.

Si autem ingestis crudis nova superin-
gerantur alimenta, insignis cruditas
conciliatur: Exemplum habetur in le-
bete bulliente, cui si vel minimum
aquæ superfundatur, statim bullire de-
sinit, & caro per iteratas aquæ affusio-
nes dura permanet, nec unquam per-
fectè concoquitur: eodem pacto ven-
triculi concoctio desinit.

Concluditur hæc dissertatio cum
Lazaro Riverio, monente *in institut.*
med. Lib. 4. cap. 6. de tempore cibi su-
mendi, ut cibus nunquam assumatur
priusquam prior, antea ingestus, sit
omninò concoctus, & ad intestina de-
trusus, si verò contingat, ut cibus prio-
ri non dum concocto assumatur, per-
suasum est sequentem partem omni-
nò intermittere, aut saltem unico hau-
stu vini diluti, & tantillo cibi absolve-
re. Hoc autem iis contingit, qui ca-
su aliquo extraordinario ut in convi-
vio lautiori sese præter modum epulis

ingurgitant. Si verò in victu ordinario contingeret, ut horâ pastûs ordinariâ appetentia non vigeret, & alia nondum concocti prioris cibi signa apparerent, indicio esset, nimix alimenti copix assumptæ, undè consultum est, eam esse minuendam.

DISSERTATIO X.

An certo temporis spatium in ventriculo peragatur concoctio?

IN præsentî differt. quæritur: intra quod temporis spatium concoctio in ventriculo perficiatur? Respondetur communem esse plurimorum sententiam, concoctionem in ventriculo perfici intra horas septem. Hinc tamen adhibenda est distinctio & ciborum, & ventriculi, In cibo consideratur potissimum quantitas, varietas, qualitas, nec non cibi præparatio: in ventriculo verò robur, & temperamentum. Major ciborum copia longius sanè temporis spatium ad sui confecti-

fectionem requirit, quoniam concoquenti stomacho magis resistit, & plus negotii illi faceffit: idem facit & ciborum varietas, & in qualitatibus diversitas, quoniam æquali temporis spatio concoqui non poterit: Qualitas insuper ciborum etiam causa est celerioris, & tardioris concoctionis; Etenim cibi duri, crassi, sale conditi, infumati, lenti, viscidi, crudi concoquuntur tardius; celerius, qui hisce sunt contrarii, molles nempe, humidi, elixi, liquidi &c. Ita & ciborum præparatio ad concoctionem, & meliorem digestionem non parum efficit: Undè Clarissimus Sorbaitius *Isagog. medic. part. 4. cap. 2. de qualit. aliment. &c. sumendi temp.* sequent: describit ciborum præparationem: scilicet ut concoctrici naturæ, seu facultati, notabili admodum opitulemur, cibos enim vel à naturâ, vel arte benè coctos, & ad ulteriorem digestionem præparatos esse oportet: à naturâ cocti sunt fructus

maturi; carnes verò, & reliqua alimenta beneficio elixationis, affationis, frictionis, seu tostionis præparantur, nec parùm interest, quoniam mortis genere pereant animalia: nam si à suis inimicis occidantur, carnes ita teneræ evadunt, ut ferè in jus resolvantur; utpotè oviculæ, à lupo occisæ, tenerissimæ sunt. Causam refert Plutarchus: in spiritum lupi tenerrimum, qui suâ penetrabilitate carnes attenuet: Sed vix credibile est cum fiat in carne *leporis, coturnicis, phasiani, hinnuli &c.* àb inimicis, *cane, falcone, accipitre, occisis,* qui tamen ideo penetrantem halitum non habent: Sed potior ratio esse videtur, quod in timore summo carnes à sanguine purificentur, dum nempè concentratur: undè talium animalium corda sunt durissima, carnes tenerrimæ. Hinc si volatilia tenera desideremus vulturibus, & accipitribus objiciamus; si boves canibus vexandos obrudamus, gallinas ex turribus

detur-

deturbemus; gallos baculis excipiamus: vel etiam deplumatos vino immergamus: sicquè citius tenerescunt: gallinæ indicæ è naribus vivæ suppendantur. Nec parùm facit ad primam hanc teneritudinem conciliandam, si, postquam mactata sunt animalia, sub dio aliquamdiu servantur; nam perdices recentèr mactatæ non sunt edendæ, sed post unum, aut alterum diem: suam enim illam duritiem intereà amittunt: idem intelligas, si lunæ radiis exponas, quæ aliquo modo primam incipit putrefactionem: hinc ligna, sub lunæ radiis secta, carie conficiuntur: & hæc ad primam præparationem.

Nunc ad secundam, quæ fit per elixationem; quæ duplex est: vel in aquâ; vel lentè, in proprio succo, quæ jurulenta sunt aliis meliora: ut est vulgare illud consumatum: elixæ carnes non tantum præbent corpori alimentum, quantum jurulentæ; quia mag-

nam substantiæ suæ partem in jusculo reliquerunt : plus tamen alunt, quam affatæ. Notandum ; in affationibus non esse cultro multùm perforandas carnes , quia sic humidum illud alimentare ex toto ferè deperdunt ; non obstante Avicenna , qui dicit carnes , inter bullitionem obduratas , malignitatem venenatam induere : lebetes semper inter bulliendum tegi debere ; nec toties, post evaporationem, aquam recentem esse reaffundendam interdicitur : Sic enim sal volatile , optima nempè substantia evaporat : Undè illi lapidissima habent juscula , qui carnes tectis coquunt ollis , nec carnes , velut aliqui ante concoctionem , quod ad substantiæ deperditionem plurimùm facit , per aliquot horas in aquâ infundunt , nec sæpius frigidam , inter coquendum reaffundunt, ne carnes indurescant ; quod hic plerumquè contingit : vervecinarum tamen carniū contusio non rejicitur , quâ teneriores
multò

multò redduntur ; & has ciborum præparaciones ad promovendam ulteriorem concoctionem maximùm operari docente Paulo Sorbaitio cit. loc. in præfenti concludimus , reliquum verò eduliorum luxum coquis relinquimus.

Ventriculus calidus, & validus celebriorem concoctionem etiam adjuvat, cùm breviori temporis spatio egeat ad chylum producendum ; è contra longiore, qui frigidus, debilis & infirmus. *De quo quidem in super. dissert. dictum fuit, qui calore fortiori iis cibi difficilioris digestionis, qui verò debiliori, facilioris offerendi erunt ; Hinc illud commune calor concoctionis è author. Quòd & commotio corporis ad promovendam concoctionem etiam faciat, præfenti inquisitione quædam addere placet. Primò quod motus corporis cibum præcedere debeat, docuit Hyppoc. lib. 6. epid. Sect. 4. Secundò quod idem cibum debeat sequi,*

asserunt solernitani : Cibos autem, hoc est, pastus ordinarios, & consuetos, prandium scilicet & cœnam. Ob hanc autem rationem motus cibum præcedere debet, quoniam calorem excitat per mutuam attritionem partium, ac appetitum provocat ad comedendum. Quod autem assumptos cibos motus corporis sequi debeat, (ast lenitèr deambulando) ut iidem probè misceantur, & in ventriculi fundum descendant, in quo celebrari solet perfectior nec non celerior concoctio. Calorem enim nativum aliquantulum excitat, ut facilius coctioni incumbere valeat. Undè ille versiculus :

*Post cœnam stabis, aut passus mille
meabis,*

Vehemens autem & nimia corporis exercitatio post cibum assumptum minimè confert, nec non concoctionem impedit: quoniam calor, qui ob peragendam concoctionem intus manere debet, avocatur. Ita & per

per illum motum stomacho jam onusto, & repleto vis infertur: quod non inviti fatebuntur postarum cursores, qui, nisi parcè cibentur, summos in violento isto equitatu persentiunt labores: Deindè velociùs cibi, quàm par est, è primâ corporis regione ad secundam rapiuntur; undè cruditates generantur, nam vitium primæ concoctionis non corrigitur in secundâ: undè nonnulli Medici primam semper, & maximam ventriculi curam habent; quamvis aliquando frustrâ ventriculi dolor, qui per sympathiam oritur, *uti in hypochondriacis*, curetur: attamen Galen. 10. *ad Glauc.* in curâ tertianæ nothæ, & quotidianæ consulit, ventriculo laboranti præsidia tum externa, tum interna admoveere: nequè negatur, ventriculo sæpè providendum esse; attamen semper mali radix examinanda, eiquè securis apponenda, *et hæc per parentheses.* Hepar etiam, & alia viscera vehementè invalescunt; hinc
cibos

cibos indigestos attrahunt; ita etiam impossibile est, quin in tam violento motu spiritus à coctione non distrahantur ad membra externa: adeoque ad promovendam concoctionis celeritatem moderatum tantum motum bonum esse affirmamus, violentus enim à cibo motus omnibus noxius est.

DISSERTATIO XI.

An coctio melius noctu, quàm interdiu, in somno, quàm vigiliis perficiatur?

HÆc dissertatio jure cibi vindicat hunc locum, cum de eâ litterarum amantes ferventer disputent; quidam enim cibos vigiliarum melius concoqui, nonnulli verò somni tempore approbant; utrinque enim auctoritates, & rationes efficaciter militant. At primò eorum, qui vigiliarum tempores meliorem ciborum concoctionem fieri asserunt, argumen-
tatio.

tationes demonstrare oportet, vigiliarum fundamentum istius assertionis esse calorem nativum, qui extra omnem dubitationis aleam est concoctionis author: quo autem tempore is est uberior, illo etiam magis operatur, sed tempore somni est uberior, quam vigiliarum, ergò somni tempore magis operatur, quam vigiliarum. Minor probatur authorit. Hyppoc. *lib. 7. epid. Sect. 4.* Vigilantem calidiorum esse partibus externis, frigidiorum internis, dormientem verò contrario modo se habere. Ita & *in lib. eodem epid. Sect. 5.* habetur, quod sanguis per somnum ad interiora magis abeat: & si sanguinem per somnum ad interiora magis abire conceditur, utiquè unà cum sanguine calor natus, qui sanguini inhaeret, eoque fovetur ac sustentatur. ad interiora recedit. Cui sententiæ subscribit Aëtius *qui lib. 3. de Hist. cap. 19.* docet sanguinis copiam dormientibus externas corporis partes delere,

re,

re, & interiores subire. Hinc ergò sequitur, cum somni tempore efficiens concoctionis calor nativus intus sit copiosior, etiam illius effectum concoctionem, fieri meliorem. Ad hanc propositionem accedit quoquè Gal. authoritas, qui *lib. 12. method. med. c. 3.* somnum asseverat concoquere, vigiliis autem discutere. & *lib. de vict. rat.* ait, vigiliis quidem saturos lædere, somnum verò illos, qui comedunt, calefacere, humectare, & alimentum per corpus diffundere. Idem *lib. cit. tit. 19.* scribit vigiliam vehementem cruditatem tum ciborum, tum potus efficere. At ratio confirmat has authoritates: quoniam calor intus est major somni tempore, quàm foris, & respiratio in somno est major, non aliam ob causam, quam quod in internis corporis partibus major sit calor, pulsus etiam major, & velocior eandem ob causam dormientes etiam pluribus velamentis sunt tecti, quæ & ipsa calorem fovent,

vent, auctioremquè reddunt. Demonstratur secundò in quiete corpus non movetur, nec agitatur, ita ut cibus in ventriculo aptè resideat, non fluctuet, non dimoveatur, sicquè melius concoquitur, quia concoctio indiget quiete. In somno etiam, cum animales spiritus magnâ ex parte ferientur; vitales, & naturales fortiores, ac vegetiores evadunt, undè somni tempore meliores fiunt concoctiones. Noctis frigiditas etiam cibi concoctionem juvat, calorem pellendo ad interiora, ut melius coctionem perficiat. Ergo concoctionem fieri somni tempore meliorem quam vigiliarum maximè existimatur.

Nunc transeamus ad eos, qui contrariam probant sententiam nempe: Si per somnum melior fieret concoctio, statim à pastu esset dormiendum, quia tunc cibus solidior majori ventriculi actione indiget, & primarum horarum actio difficilior est, quæ tamen vigilando

lando transigitur, alioquin, stomachus gravatur: Undè etiam si per somnum melius coctio perficeretur, circa mediam noctem illa absoluta esse deberet, & statim fames urgere, sed contrarium experimur, manè è lecto surgentes minus fame tentari, quam ante cœnam undè facilè videre est, coctionem tardius perfici in somno, quam in vigilia. Propterea àb Hyppoc. 6. *epid. sect. 4. aph. 20. aqua vorax, vigilia vorax* dicitur. Videmus, quod, qui noctu præter solitum vigilant, citius famem percipiant. Hinc Celsus præcipit in longis diebus satius esse ante cibum, dormire & non ob aliam rationem, quam quod somnus coctionem retardet. Item pituita, quæ interdum per nares, & sputum rejicitur, noctu in ventriculum defluit, & coctionem retardat, quo incommodo carent vigilantes: Hinc somnus à prandio facit in non assuetis, ut horâ cœnandi appetitus non vigeat, & ventriculus cibus gravatus

tus sentiatur, quod ostendit coctionem imperfectius fieri in somno, quam in vigiliâ, si enim somnus coctionem adjuvaret, esset utilior omnibus. Situs etiam ventriculi in vigilantibus magis facit ad concoctionem, quia erecta figura facit, ut cibi melius descendant ad fundum ventriculi, qui carnosior est; cubantibus verò ventriculi latera magis attinguntur, undè os illius non sufficienter clauditur proindè fit, ut somnus meridianus minus noceat, si sedendo capiatur, quam cubando. Ita & per diem, sicuti rerum omnium ciborum digestio à sole adjuvatur, sol enim ex Arist. 2. *phys.* 2. est vitæ principium, undè concoctio diurna duplex habet calidum, nocturna verò calore solis caret.

Nobis igitur eorum rationes, qui concoctionem meliorem vigiliarum tempore fieri arbitrantur, probabiliorum reddunt sententiam; ut autem adhuc clarius elucescat sequentibus ratio.

rationibus confirmabimus. Primò, quod in somno calorem concentrari, & ad fontes suos recurrere dicatur, concedimus: nempe cor & Hepar: proindè tantum meliores fiunt concoctiones in venis, & arterijs, non autem in ventriculo; ergò nihil utiliùs in somno. Nequè obstat vitales spiritus fieri fortiores in somno, Hinc tamen non influunt in ventriculum, & alias partes eâ copiâ, quâ in vigiliâ, quia per somnum retrahuntur ad suum fontem: in vigiliâ verò magis diffunduntur. Nequè omnimodam quietem ad coctionem juvandam esse utilissimam approbamus: siquidem motus levis & moderatus post pastû facit, ut cibi in fundum ventriculi descendant, & calorem nativum excitat, ut facilius coctioni incumbere possit uti in præcedenti dissertat: quid motus levis ad promovendam concoctionem faciat, abundè dictum est. Ergo hujus sententiæ rationibus, nec non quotidiana.

tidianâ experientia convicti, concoctionem meliorem fieri vigiliarum tempore, admittimus. Ne tamen illud, quod aliquâ distinctione opus habere videtur nimis generalitèr, & universim concludere videamur, quædam de debiliore, & fortiore calore ventriculi monenda sunt: qui enim debilem habent, ventriculum, nec non ij, qui fluxionibus, & catharrhis obnoxij sunt (noctu siquidem humor pituitosus è cerebro defluit in ventriculum, & concoctionem perturbat) ijs melior fit concoctio vigiliarum tempore; qui verò perfectâ fruuntur valetudine, & ventriculum habent validum; ijs tam benè noctu, quàm interdiu optimam fieri concoctionem in præced: dissert. ostensum est.

DISSERTATIO XII.

*An prandium, vel cæna largior esse
debeat.*

Non est Levis in arte Medicâ disputandi occasio, cum quæstioni proponitur prandium ne, vel cæna largior esse debeat? Plurimi docent prandium debere esse largius cæna, alij statuunt contrarium, non nulli distinctiones quasdam adhibent. Nos in præsentî utrorumquæ rationes & authoritates exponemus. Et primò quidè cænam largiorem esse debere probatur ex Hyppoc. 3. *de diata*, ubi Hyeme semel tantum cibum sumere præcipit, per quem cibum cænam esse voverit; Hinc cellus eundem secutus, *Hyeme*, inquit, oportet semel in die cibum capere, nisi quis ventrem valdè siccum habeat. Deindè Hyppoc. 1. *aph.* 15. quod hyeme, ac vere plus cibi dandum sit, hanc causam addit, quod somni tunc sint longissimi.

giffimi. Hinc etiam Gallen. 7. *Meth.* cap. 6. cœnam prandio debere esse liberaliorem ob sequentes rationes constanter affirmat primò cibum vespertinum sequitur quies, & somnus, in quiete autem melius residet, & approximatur cibus ventriculo, nec ita fluctuat; undè melior concoctio; diuturnius, ac ferè duplum etiam tempus inter cœnam, & prandium intercedit, ergò duplum etiam debet esse alimentum. Athletarum exemplum Huc apposuit Gal. qui in cœnâ plurimùm comedebant; in prandio verò parùm.

Qui è contrà prandium uberius habere volunt, placitum suum sequentibus tuentur argumentis. Primò Aëtuarus, Avicenna, & alij præcipiunt: universum totius diei cibum in tres partes esse dirimendum, duas in prandio, unam in cœnâ esse capiendam. Hinc solernitani in principio scholæ lux de tuend. sanit. consulunt Regi Angliæ, ad quem suum scripserè opusculum

sculum, ut mero parceret, parùmquod
cænaret, in quo *cap 13.* sequentes eti-
am composuerê versiculos:

*Ex magna cenâ stomacho fit maxima
pena:*

Ut sis nocte levis, sit tibi cena brevis.

Largior enim cæna nocturnam quie-
tem, & somnum impedit, ventricu-
lum onerat, eructationes excitat, ca-
put ob ascendentes vapores offendit,
doloresquè parit, facit, ut, cum som-
nus, & quies nocturna fuerit impedita,
sequenti die corpus langueat, nequè
suo munere, atquè officio, uti decet,
fungi possit, palleat facies, tremant
artus; præsertim verò ægrotis, seni-
bus, & qui nocturnis morbis ac destil-
lationibus divexantur: nam si tales
paucum in cænâ cibum assumant, de-
stillationes illæ phlegmaticæ à calore
nativo consumuntur, nec tam facilè
multiplicantur, sicut in ijs, qui libe-
ralius cænare consueverunt: cùm ex
illâ ciborum copia multi vapores no-
ctu

ctu caput petant. Undè à Manardo
 dictum illud doctissimum. *Epist. 4.*
lib. 6. Exiguam cœnam capiti, & ocu-
 lis conferre. Cœna itaque larga som-
 num plurimis facit inquietum, & in-
 interruptum, ita ut aliqui in cœnâ parcè
 comedere, aliqui planè à cœna absti-
 nere cogantur, si quiete dormire vo-
 uerint.

Quod autem aliqui, si vesperi lar-
 gius non comedant, noctu dormire
 non possint? sciendum est vel eos esse
 siccioris cerebri, vel tantum esse ma-
 lam consuetudinem. Si autem à cœ-
 nâ abstineant, verùm primis diebus
 perturbatas habent noctes; attamen
 post aliquot dies quietissimè dormi-
 unt, ac magis inculpatâ valetudine,
 quàm unquam ante, potiti sunt: imò
 qui in declinatione ætatis penitus à
 cœnâ abstinent, meliori valetudine fru-
 untur, & plerumquè suos prolongant
 annos. Non enim eundem vivendi
 tenorem, qui in juventute servabatur,

in declinante ætate servandum consulimus, quia implicat, ut in senectute calor natus, ubi jam plurimum est diminutus, easdem perficiat actiones, quas copiosior in juventute perfecit.

Profectò paucissimi homines reperiuntur, qui liberè non fateantur se à leviori cænâ longè melius habere, & suam producere vitam: Vivit etenim Labaci in suburbijis vir defacto, qui tenui suo victu ætatem ad centesimum annum provexit, & novi plurimos qui diætâ, & parciori cænâ ad decrepitam pervenêre ætatem. Et Cardanus, se à multis jam ad centesimum annum suam vitam productis quæsisse, notum facit, omnibus parciolem cænam maximè intervivisse, plura vide apud Gal. lib. 5. de sanit. tuend.

At iterum reperiuntur alii, qui nunc largiori prandio, nunc uberiori Cænâ se accommodare debere præcipiunt. Si itaque paucò quis utatur alimento,

& minimam illius quantitatem summat in prandio, eidem sine dubio lautius cœnare conceditur, ut tota ciborum quantitas, quæ unâ die sumitur, corporis nutritioni sufficiat. Si verò in prandio ad satietatem comedatur, sine dubio leviores cœnam esse debere affirmatur: nam si cibus in prandio paulò copiosior capiatur, ut brevi illo inter prandium, & cœnam intervallo non planè coqui possit, atque in cœnâ novus ingeratur cibus: cruditates cumulari, & sanitati malè consuli, quivis facilè jam ex priori differt. percipit. Et tunc verificatur Ischokæ solernitanæ versiculus:

*Ex magnâ canâ stomacho fit maxima
pena,*

Ut sis nocte levis, sit tibi cœna brevis.

Si verò quis saltem tantùm cibi assumendum in prandio putet, quantùm usquè ad cœnæ tempus planè concoqui, & distribui possit, ita ut nihil, cœnâ ingruente, cruditatis amplius supersit,

æqualitèr cum prandio, aut etiam liberalius cænare admittitur, modò tota utriusquè pastus quantitas mediocritatem non excedat. *Homo enim benè sanus nullis sese debet obligare legibus*; refert Celsus.

Si verò is, qui exiguam in prandio ciborum quantitatem assumpserit, penes etiam cænam levem habeat, sine dubio in pericula, & incommoda maxima se præcipitat: nam cibus ille parcius assumptus brevi temporis spatio concoquitur, & in corporis substantiam mutatur; quo tempore elapso, cùm non parùm adhuc spatii ad prandium usquè supersit, ne calor otiosus sit, in totius corporis humores agit, & membrorum solidorum nutrimentum absument, corpusquè exsiccabit, atquè attenuabit.

Nos igitur non immeritò postremam hujus dissert. decisionem probabiliorè esse existimamus. *Homo enim benè sanus nullis sese debet obligare legibus.*

gibus. Hunc oportet varium habere vitæ genus: modo ruri esse, modò in urbe, sæpiusquè in agro: navigare, venari, quiescere interdum, sed sæpius se commovere: Siquidem ignavia corpus hebetat, labor firmat: illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit: prodest interdum in convivio esse, interdum se àb eo abstrahere: nequè ullum cibi genus fugere, quo populus utatur: modò plus justò, modò non amplius assumere, bis de die potius, quam semel cibum capere, modò plus justò prandere, modò minus cænare; modò minus prandere, modò plus cænare, dummodò de nimio, vel prandii vel cænæ luxu, sed de moderatione intelligatur, quia *omne nimium natura inimicum* etiam si vè id prandii, si vè cænæ tempore committatur. Itaque distinguendum inter id, quod mediocritatem valdè excedit, & quod altero est largius; non ita tamen, ut naturam nimis gravare,

& noxam illi haud facile corrigibilem inferre queat.

DISSERTATIO XIII.

An cuiusvis ætati, & anni temporibus eadem victus ratio conveniat?

Cùm inter ætatem, & anni tempora maxima sit temperamentorum differentia, ita etiam in iis debet esse victus diversitas. Nam pueri per Excellentiam sunt *calidi & humidi*: Juvenes *calidi & sicci*: Senes *frigidi, & sicci*. Anni tempora ex se, & naturâ suâ etiam diversa habent temperamenta: quia vernum tempus est *calidum, & humidum*: æstivum *calidum, & siccum*: Autumnale *frigidum, & siccum*: Hyemale *frigidum, & humidum*. De eorum qualitatibus videre est in dissert. 10. de aëre.

Omniū itaque ætatum prima est puerilis, quæ *calida, & humida*; quapropter victus eorum *frigidus & humidus* esse debet: *frigidus*, quia eorum

corpo-

corpora multo calore prædita: Humidus, quia hujus ætatis corpora crescunt, & augentur, eorundem substantia etiam est valdè resolubilis, & ideò humidis alimentis, quæ citò distribuntur reparanda: Hâc ratione etiam Hyppoc. 1. *aph. 16. victum refrigerantem, & humectantem pueris maxime convenire præcepit.*

Hinc læduntur à vini potu, cùm eorum corpora adhuc magis exæstuet. Undè est Platonis sententia 2. *de legibus.* ut puer ante vigessimum secundum, vel ad minimum decimum octavum usquè annum vini usum proisus ignoret: Docet enim, non oportere ignem in corpus, atquè animum suggerere, antequam viri effecti laborem lubire incipiant. Furiosum namquè habitum juventutis cavere oportet. Ob hanc rationem & Galen. 1. *de sanit. tuend. c. 9.* pueris vinum bibere prohibet: quia textura eorum tenera, & mollis facili consumitur negotio, &

incrementum àb inducâ siccitate prohibetur: Undè etiam ob caloris ubertatem, & corporis incrementum major eis ciborum quantitas, quàm reliquis ætatibus ex Hyppoc. 1. sect. 4. conceditur nam

*Qui crescit, plus ille calet, plus postulat
ergò*

Nutrimenti, aliàs corpus consumitur illi:

Quà râtione etiam sæpius cibandi sunt.
Vide dissertat. 8. de cibo.

Huic ætati proximè aliàs accedit pubertas, & adolescentia quæ mediocrem requirit victum, tum ratione qualitatis; nam puberes & adolescentes moderatam habent temperaturam, ideò etiam temperatis alimentis nutriendi sunt, quibus nempè moderata primarum qualitatum inest proportio. Quantitas etiam eorum moderata, major quidem, quam aliarum ætatum, minor autem, quam pueritiæ. Accedentes verò adollescentes ad juven-

ventu.

ventutem, qui calidi, & sicci; Hinc victu frigido, & humido indigent ob majorem caloris jam ab humido liberi activitatem: licet autem victus iste juvenibus præscriptus puerorum victui ratione humiditatis conveniat; ratione substantiæ tamen alius esse debet: Quippè alimenta pueris humida actu, & potentiâ talia præscribenda sunt, id est, liquida majori parte & sorbilia, & saltem mollia, aut concoctu facilia. Juvenibus verò difficilioris digestionis cibi exhiberi possunt *ut olera, fructus & similia*, quæ à ventriculis eorum robustioribus facilius concoqui valent, calor etiam iis est fortior, & digestioni aptior: advertendum tamen est, ut passum agenti sit proportionatum. Hinc vini fortioris potus iis maximè noxius, habitum enim eorum furiosum reddit, uti plato loquitur, nec non majorem bilis copiam auget. Undè etiam Galen. eos vinum præcipitare ad iram & libidinem, declarat. Quod autem

iis cibi difficilis digestionis, *uti dictum est*, exhiberi possint, monendum est: ut semper temperati, & naturæ nostræ maximè convenientes eligantur: nam pravi succi, quantum possibile, vitandi, docuit Galen. 2. *de alimen. fac. cap. 6. illud, inquit, perpetuò memoriâ teneto, quod etiam si quis eorum quidvis, qua aliis concoctu sunt difficilia, coxerit, succus tamen, qui ex eo in corpus distribuitur, eandem retinet materiam.* Nam fieri non potest, ut succus, qui ex pepone distribuitur, crassus, ac terreus fiat, etiamsi is coctus plane fuerit; quemadmodum, nec qui ex lente, aut bubulâ carne distribuitur, evadit unquam aquosus & humidus, aut quem consistentiâ tenuem appellant. Id autem plurimùm habet momenti, non modò ad sanitatis custodiam, sed & ad morbi declinationem. Hinc propter allatam causam omnibus pravi succi abstinendum esse prohibetur, etiamsi ea quibusdam coctu sint facilia. Nobis enim

enim non advertentibus pravus succus ex ipsis post longum tempus in venis colligitur, qui postea exigua ad putredinem occasionem nactus febres malignas accendit.

Tandem senibus conveniens diætæ ratio eligenda, quibus autem calefacientia, & humectantia maximè conveniunt, quia senes frigidi & sicci. (Siccitas verò intelligenda est de siccitate humidi radicalis, & partium solidarum, non verò de adscititiâ; quæ aliquando est satis copiosa. Nam senes phlegmate abundant, licet partes solidæ ob ætatem siccissimæ reperiantur.) Hæc itaque ætas diligentem vitæ rationem postulat, cum in senectute corpus in dies magis exsicceatur, & calor natus absumi soleat: Hinc omnibus senibus danda est opera, ut siccitas præcaveatur, & calor, quantum fieri potest, conservetur: Quaproptèr tota senum diætæ ad calidum & humidum declinare debet. Alimen-

tum itaque huic ætati sit calidum & humidum, boni succi, facilisque concoctionis, uti est panis bene fermentatus, & bene coctus, pinguia iuscula, caro pul-
lorum, gallinarum, caponum, vitulina, ova, & similia, quæ facile in corporis nostri substantiam mutantur, corpori-
quæ bonum, & copiosum alimentum præbent, nequæ in ventriculo facile corrumpuntur. Ciborum autem quan-
titas minor esse debet, quàm aliis æta-
tibus, quia calor eorum debilis est, & magnam alimentorum copiam con-
coquere nequit. Ita demonstratur ex
Hippoc. 1. aph. 14.

*At calor in senibus cum non nisi par-
cior adsit:*

*Hoc modicè nutrire sat est; nam copia
ledit:*

*Atque ideò quia languet iu præ frigore
corpus.*

Quemadmodum inquit Gal. in Comment.
sicut lucernarum flammæ, quarum
oleum est alimentum, si quis id totum
simul

simul superinfundat, extinguuntur potius, quàm nutriantur: eodem modo & in senibus calidum sui fomentum quidàm habet alimenta; si verò multis, & confertis cumuletur, ac quodammodò stranguletur, periculum est, nè extingatur; æqualitèr ac si parvæ scintillæ ignis lignorum multitudinem superacerves.

Cùm itaque juventur à calidis moderatè tamen sumptis: Hæc ergò ratione mel illis porrigendum esse commendat Plinius *Lib. 22. Hist. nat. cap. 24.* quia calefacit, & ad absumendam in senibus pituitam congruum est. Proindè commendatur etiam vinum bonum, tenue, fragrans &c. ut debilem eorum calorem foveat, vires infirmas reficiat, cruditates, quibus abundant, concoquat, humiditates excrementitias absumat, & exsiccet, nec non per urinas evacuet, ac tandem tristitiam depellat, & hilaritatem inducat. Hinc illud commune proverbium:

vinum latificat cor hominis. Undè & *lac senum* appellari solet. Proindè proficit senibus æstas, & initium autumnii teste Hyppoc. 3. aph. 18. *Æstate, & autumno usque ad aliquam partem optime valent senes.*

Læduntur è contrà à cibis frigidis, crassis, viscidis, duris, glutinosis, qui caput tentant, in ventre arefcunt, & facilitè corrumpuntur: inficiuntur etiã à vinis crassis, quæ obstructions pariunt, aut vim adstringendi habent &c. vina enim talia articulorum dolores, catharrhos, renum, ac vesicæ calculos urinæ stillicidia, nec non plurima alia mala eorum corporibus inducunt: ita & Hyems senibus inimicissima, quia vehementissimo ejusdem frigore calori maximè contrario offenduntur.

Quaproptèr senum benè est perpendenda sanitas, ut omnes eorum functiones (de quibus Sennert. *lib. 4. part. 2. cap. 5.*) ritè obeantur: nam si
in

in præcedentibus ætatibus quidam contingant errores, in iis tamen facile sefe detegunt, nequè tantùm nocent; *Juventus enim plurima suffert.* Si verò in senectute quidam committantur errores, non diu latent, sed in dies majores fiunt. Undè non immeritò tutum senes postulant victûs ordinem, nè mors illis inscientibus obrepat. Nam plurimi, si curandæ valetudinis rationem tenuissent, in longè majus ævum suam vitam prorogare, & suis moribus, artibus, scientiis, nec non præclaris factis magna commoda mundo adferre, sibi què ex his longè majorem gloriam promoveri, & memoriæ sempiternæ nomen suum imprimere potuissent.

Nè tandem prægnantium & puerperarum victus rationem sicco planè pede præteream, quædam in præsentim maximè necessaria proponam. Primò enim danda est opera, nè de iis, quæ prægnantes offendere solent, fiat locutio:

tio: qualia sunt cibi mali succi, acres, flatuosi: maximè verò *allium, cepa, caro porcina, fumo indurata, aceto, aut nimio sale condita, caseus antiquus, fructus; scil. pepones, fungi & terra tubera*: Item aromatum nimius ulus maximè vitandus. Præterea cibi medicati, urinam moventes, nauleam cientes, & sternutationem excitantes omnes omitterendi; si tamen pravum cibum eadem expetant, eum non planè dene-gandum, sed de eo ob metum, nè inde aliquid fatui accidat, aliquid dandum conceditur.

Prolunt verò alimenta primò factum confortantia. Uti sunt amygdalæ dulces cum malvatico sæpè comestæ &c. Item abortum præcaventia uti sunt *vina medicata, aqua destillata, lapid. pretios. marg. coral. ros. eb. cort. citr. caryoph. pom. cydon. lig. aloes &c.* plurimum verò vinū malvaticū cum pane ventri impositum. Comendatur & prægnantibus interdum venæsectio, de quâ vide

vide libellum, quem nuper typis dedit Excellentissimus Dn. D. Marcus Gerbezius inclyt. Carn. statuum physicus ordin. & academicus curiosus. Præterea eligatur cibus maxime temperatus, boni succi, & nutrimenti, facilis concoctionis, & celeris distributionis: uti est *caro pulloꝝum, gallinarum, caponum, perdicum &c.* item *caro vitulina, ova sorbilia*, & similia. Quæ verò adhuc in recto prægnantium, & puerperarum ordine observare liceat, videre est apud commemorat. Dn. D. Gerbezius in *tract. de morb. complic. part. 2. cap. 20.* & alibi.

Nunc demùm superest labori in neutro statu degentium victus ratio: quoniam idem duplex est; scilicet status decidentia, & status convalescentia. Status autem decidentia ille est, qui à statu temperato, & optimo versus morbum inclinat; status autem convalescentia, qui à morbo iterum se colligit. Quali autem victus ratione,
&

& ordine hæc corpora in statu decidentia, & convalescentia degentia administrari debeant, magna reperitur inter Medicos contraversia, quoniam alij similia, alij frigida, & alij calida danda esse existimant. Undè æquum censeo, ut tali in casu satis litteratus Medicus consulendus sit.

Ad anni tempora illicò transeundum, cùm diversa illis temperamenta competant, idoneum victum etiam singulis eligendum esse judicamus: quoniam ver est omnium anni temporum temperatissimum ex Hyppoc. ita etiam temperatissima alimenta postulat; quantitate autem mediocria, id est plura, quàm in æstate, & autumno, pauciora verò, quàm in hyeme, secundum illud:

Autumno graviter nec non æstate ciborum

Copia digeritur; melius fit coctio brumâ;

Verna locum retinent post brumam tempora primùm, In

In vere enim ex naturâ sunt ventres calidissimi, quare teste Hyppoc. I. aph. 15. Hyeme, & vere alimenta copiosiora sunt exhibenda. In principio tamen veris alimenta Hyemi sint æqualia, quia tunc ver adhuc aliquid de hyeme retinet, in progressu verò sensim immutanda, ita ut ad finem æstati quasi sint similia: nempè frigidiora, & humidiora, & in quantitate pauciora.

Cùm verò æstas sit calida, & sicca, contraria ipsi etiam conveniet victus ratio: nempè refrigerans, & humectans, ut ita bilis dominantis calor dometur, & siccitas àb æstu nimio inducitur moderatur; quaproptèr nos tunc temporis per beneficium terræ lactucis, oleribus, fructibus &c. corpora nostra refrigerare solemus. Cùm autem calor multùm dissipetur àb extrinseco, pauciora alimenta ingerenda erunt quàm in hyeme, & vere, nè calor extinguatur, & etiam facilius concoqui possint.

In simili Autumnus victu indigebit contrario, cum naturâ sit frigidus, & siccus, alimenta debent esse calida, & humida. Advertendum tamen est, ut in principio æstati sit conveniens, deindè parùm declinet, secundum posteriorem verò partem ad hyemalem victum magis accedat. Quantitas tamen sit major calidior & siccior, quàm in æstate, mutationem autem victûs sensim esse faciendam, ut ei natura facilius assuescat.

Hyems est frigida, & humida, hinc expediens est, alimentis uti calidioribus, siccioribus, seu benè aromatizatis, nec non copiosioribus. Calidioribus, ut externis cæli injurijs, & frigiditati aëris hyberni resistatur: siccioribus, ut phlegma eodem tempore generans absumatur: copiosioribus, ut naturali ventriculi calori (quia hyeme maximè viget, uti docuit Hyppoc. I. aph. 15.) ad concoquendum sufficiant. Hyppoc. enim *cit. loc.* & Galen.

in cōmmon. Ventres hyeme, & vere natura calidissimos, & somnos longissimos esse, testantur, & Hinc alimenta copiosiora debere esse existimant. Quoniam tunc calor nativus plurimus est teste Hyppoc. undè & pluribus egent alimentis.

DISSERTATIO XIV.

An consuetudo, & Delectatio in alimentorum usu servanda, vel mutanda?

Consuetudo multis in rebus non exigui est ponderis, atquè momenti: Hinc àb Arist. lib. de mem. cap. 2. altera quasi natura, item naturæ similis nuncupari solet: quia nostrum temperamentum redditur simile alimentis, & aëri, quibus diuturno tempore usi fuimus: Undè non immerito quæritur, an consuetudo, quæ altera natura dicitur, servanda, vel mutanda? verùm enim verò vi Hyppocratici illius servandam esse declarata.

claratur 2 aph. 50. nàm: *quæ ex longæ
temporis intervallo assueta sùnt, quam-
vis deteriora, insuetis minus molesta esse
solent*, Propterea si quispiam insuetis ab
se velit assuescere alimentis, facilè ab alijs
ijs offenditur, & si alijs assuetis per bi-
duum, aut triduum non utatur, in-
fallibilitè ægrotare incipiet: Novè
plurimos, qui à solitâ potandi consue-
tudine aliquot diebus se abstinuerint, ac
in varias corporis inciderunt ærum-
nas, nequè sanari potuerunt, donec po-
ad pristinum potandi morem reversi
sunt. Novi & alios gulæ, & ingluvie eg-
ditos, qui casu aliquo ex necessitate
coacti parcius comederunt, magnâ
corporis tenuitate, ac plane morbo ta-
bifico affecti sunt: Huc arridet illa So-
lenand. *relatio concilior. medicinal. sect. re-
5. consil. 15.* quòd quidam rusticus ad
Hospitale perductus sit, nullis remedi-
ijs curari potuit, Tandèm brevi mori-
turum quæsit Medicus, quid pete-
ret, & quâ victûs ratione antea usus
esset?

esset? Respondit se planè ab isto cibo,
 & potu, syrupis, & id genus aliis, ut &
 lecto, quod nimis mollis esset, planè
 abhorrere; cùm non dormivisset intra
 bannos novemdecim in lecto, atquè
 sulus fuisset caleo, & similibus, & sub dio
 in stramine vestibus dormivisset. Me-
 dicus permisit, ut unà nocte in strami-
 ne dormiret, & useretur sale, cepis, &
 aquâ frigidâ. Etsi verò arbitraretur
 eum indè citius moriturum, tamen
 postridiè præter omnium opinionem
 seum foco adstantem invenit. Vidi &
 ego Anno 1691. ultimâ die novembris
 faminam rusticam in pago *Zesenza*
 annuncupato Labaco uno, & dimidio sta-
 dio distito Savum versus febre malig-
 nâ cum bubone sub axillâ dextrâ cor-
 ruptam, cujus cura mihi, & Chirurgo
 Leopoldo Haffner civitatis hujus or-
 din. âb Illustrissimo, & Reverendissi-
 mo S. R. I. Com. D. D. Octavio Bu-
 celleni *pia memoria* Præposito Laba-
 censi & c. patrono meo singularissimo,
 I quâ

quâ Excelsæ hujus Provinciæ Præsides
 ob suspicionem, & metum eo ex infe-
 riori Carnioliâ delatæ, ac propagata
 pestis, demandata fuit, potu vini, ne
 non cibis crassioribus more solito al-
 fuetis usam, pristinae sanitati restituta
 fuisse; ubi victus tenuior, id est panis
 tellæ cum jure pulli, aut ptisana hor-
 deacea cum emulsione seminum, me-
 lonum valetudini suæ minimè infer-
 vivissent. Undè sanè non parva con-
 suetudinis habenda est victus ratio, & xi
 quidè non solùm circà substantiam
 sed etiam circà qualitatem, & quanti-
 tatem ciborum, & tempus exhibendi
 Quod Hyppoc. I. aph. 17. aperuit
Quibus semel, aut bis, & quibus plura,
pauciora, & particulatim oporteat offer-
re. Considerandum autem, ut aliqui
tempori, regioni, atati, maximè verò con-
suetudini tribuendum sit.

Mutanda tamen consuetudo, si si
 prava, & noxia, at non quovis tempo-
 re, sed eo maximè, quo homo adhu-

sanus est, & benè valet, nec tunc subitò, quia subitaneas mutationes natura non tolerat, sed sensim & paulatim Hyppoc. 2. aph. 54. esse faciendam præcepit. Et quidèdùm homo à publicis, privatisvè negotiis est immenis, non autem illis deditus, & adstrictus: Quaproptèr Galen. lib. 5. cap. 8. de tuend. sanit. ut prava consuetudinis mutatio instituatur convenientèr, necesse est, ut primò sit vitiosa, & noxia. Advertendum tamen, ut fiat paulatim, id est, non statim àb uno extremo in alterum. Nequè est varianda in multis, & gravibus occupationibus, sed quando otio, & quiete abundamus. Nec non propter varias rationes ciborum urget mutatio: è quarum numero sunt morbi, qui à cibis consuetis foveri, vel augeri possunt. Variat & ætas consuetudinem, quæ jam provecta, cibos concoctu difficiles ita subigere non potest, uti in juventute solebat. verùm & alia adhuc mutant consue-

tudinem, de quibus hic non est mentio.

Extant nunc cibi delectabiles, qui non solum benè parati arrident, sed etiam sunt boni succi, concoctu faciles, & multum nutriendes; ut carnes caponum, gallinarum, pullorum, phasianorum, perdicum, Brodia item carniū bonæ nothæ, ova recentia, eaque tremula, & sorbilia. Extant & tales, qui palato quidem sapiunt, sed recensitis sunt contrarii: eos tamen præferendos esse, quibus aliquis magis delectatur, etiam si paulò deteriores sint iis, quos aliquantulum averfatur, *sect. 2. aph. 38.* docuit Hyppoc. suavior enim cibus cum voluptate assumitur, hinc ventriculus amplectitur avidius, retinet diutius, concoquit facilius, undè & melior sequitur nutritio, viriumque refectio, quæ verò sunt ingrata, ea ventriculus respuit, & averfatur; præsertim in ægrotantibus, qui plerumquè à cibus abhorrere solent: undè fit, ut

cum

cùm delectabilia denegentur, alia autem meliora, à quibus ventriculus abhorret, minus probè conficiantur, etiamsi bona nutritio, viriumquè refectio desideretur: Proindè oportet interdum in iis juxtà Hyppoc. monitum 6. *epid. sect. 4.* gratificari ægrotantibus, quæ non magnoperè lædunt, aut facilè corrigi possunt. Econtrà tamen damnantur ii à Galen. *lib. 12. method. c. 1.* qui omnia àb iis expetita liberalitèr porrigunt. Nec non *1. Method. cap. 1.* qui frigidam exhibent, si hanc ægri poposcerint: qui vinum, nivemquè porrigunt, quando hæc postulârint: qui deniquè quidquid optârint, mancipiorum ritu faciunt; quæ enim ægris insignem noxam inferre valeant, prorsus abdicanda. Verùm tamen ad insolita facienda est mutatio. Sed paulatim, quod enim fit paulatim, tutum est, maximè verò ubi àb uno ad aliud est facienda mutatio; Hinc neque in statu convalescentiæ corpora statim

restituere oportet, observandum est ex
aph. Hyppoc. 7. sect. 2. quoniam *qua*
longo tempore extenuata sunt corpora,
sensim reficere oportet; qua verò brevi,
repentè. Atquè hæc in præsentibus sunt in
 alimentorum usu de delectatione, &
 consuetudine.

DISSERTATIO XV.

*An ex bono Cibo generari possit Chy-
 lus & Chymus malus?*

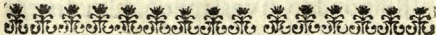
AD præsentem inquisitionem Re-
 spondeo cum distinctione, non
 posse generari malum chylum ex
 bono cibo per se concedo, nam qualis
 est materia, tale est materiatum indè
 genitum: non posse generari per acci-
 dens nego: quoniam id contigit ali-
 quando ob nimiam quantitatem,
 quam ventriculus concoquere nequit:
 nonnunquam ob intempestivam boni
 cibi assumptionem, quando enim is
 ingeritur priori nondùm concocto,
 hujus namquè cruditas bonum cibum

corruptit : interdum ob ventriculi vel infirmitatem, vel impuritatem, dum noxiis humoribus est conpurcatus, iisque vel à ventriculo genitis, vel à capite, liene, hepate, & partibus aliis ad illum missis : tandèm ob ætatem & temperamentum diversi corporis ; utpotè mel in senibus bonum gignit succum, in puerili ætate malum, quia ob caloris exsuperantiam vertitur in bilem, in senibus non ita, quoniam caloris excessu carent.

Sic lac bonæ nothæ per se quidèm in bonum mutatur sanguinem, & salutare est, per accidens autem transformatur in malum, scilicet ratione ventriculi, qui si sit frigidus, accescit ; si calidus, indurescit : ita multa sunt salubria sanis, noxia verò ægrotantibus ; id ipsum declarant fructus, qui à sanis sumuntur innoxie, à febricitantibus verò magno cum incommodo, uti notavit Hyppoc. 4. aph. 65. *Si quis febricitanti cibum afferrat, quem sano exhibet,*

hibet, valenti esse robur, agrotanti verò morbum.

Quæri autem posset hic contrarium, an ex cibo malo chylus bonus gigni possit? Respondeo negativè propter prædictam rationem; qualis enim est materia, tale & esse solet materiatum, nihil enim ultrà suas vires agere consuevit. Hoc autem dicere licet, quod ex cibo minus malo, minus quoquè malus producatetur chylus; ex malo verò magis, & in excellentiori gradu, malus etiam nascatur affectus: nam si cibus tantùm vel in substantiâ, vel in aliquâ qualitate vitium habeat, perniciosum solet generare materiatum, quòd si verò aliquid maligni, aut venenati in se contineat, ut v. g. fungi & ova antiqua pessimum etiam, & lethiferum materiatum causare valent; tantâ enim vi ventriculus minimè pollet, ut venenatam ciborum naturam vincere, & in bonum succum mutare valeat.

 DISSERTATIO XVI.

*An Homini magis noceat fames, an
ingluvies, sive immodica ciborum
ingurgitatio?*

QUòd & fames, & ingluvies natu-
ram lædant, clarè demonstrat
Hippocrates 2. aph. 4. *Non satie-
tas, non fames, nequè aliud quidquam,
quod natura modum excedit, bonum.* Fa-
mes enim in sanis est cibi ad nutritio-
nem necessarij defectus; in crapulâ, &
ingluvie verò excessus, utrumquè au-
tem extremum naturæ inimicum;
proptereâ natura, quæ in Symetriâ
consistit, ab utroquè abhorret. Verùm
cùm in hisce vitiis in excessu scilicet, &
defectu alterum altero sit deterius, ma-
gisque noceat, non immeritò quæri-
tur, an homini, qui corporis sanitate
fruitur, famem tolerare pejus sit, & sa-
nitati magis adversetur, aut si corpus
nimiâ ingluvie gravetur & oneretur?

Respondeo diversam quidè̄m diver-
forum esse sententiam ; nocentio-
rem tamen ciborum nimiam ingurgitatio-
nem sequentibus demonstratur ratio-
nibus. Omnes primò morbi ut plu-
rimùm ex crapulâ, & ingluvie prove-
niunt, quia omnes venælectione, pur-
gatione aliisque evacuationibus resti-
tuuntur. Proindè̄ immodica ciborum
ingurgitatio calorem nativum suffo-
cat, cruditates parit, obstructions vis-
cerum producit, febres putridas, sca-
biem, vulcera generat, & Hydropem
inducit, voracitas quoquè talia corpo-
ris procreat vitia, quæ agrè curari pos-
sunt, & hæc gula inexplebilis nequè
sanitatis, nequè morbi tempore pro-
dest, aut concedi potest; hinc nulla res
laboranti majori est levamini, quàm
certo tempore cibi abstinentia, & fa-
mes optima omnium remediorum est
quies, & abstinentia à cibo, & potu,
hæcquè sola sine ullo periculo mede-
tur.

Fames itaque, vel saltem tenuissimus victus, qui universæ satietati in exhausto opponitur, multoties prodest: Hoc etiam docet Hyppoc. I. *aph.* 20. nè naturam, dum mollitur crasim, aliud moveamus, sive è medicamentis id fiat, sive è aliis irritamentis, sed quietemus, & in ejusmodi actu tantum naturæ benè operantis spectatores simus, nè illam suo in officio impediamus. Vult & Hyppoc. I. *aph.* 19. ut in peracutis morbis, qui extremos labores symptomata protinùs inferunt, tenuissimo victu utamur, nè ob cibi exhibitionem calorem aucti morbi, qui per se calidus, valdè augeamus, nè materiam ejus reddamus completiorem, nè etiam naturam à suo officio abstrahamus, quæ circà materiam morbificam occupata est, ut concoquatur, à puriore alimento separetur, & tandem prorsus expellatur, vel ad locum alium transferatur; molliri enim natura solet in crasibus, vel materiæ excretionem,

vel illius deductionem ad partem aliam, ut abscessus indè nascatur, quod observat. Hyppoc. *cit. loc.* in febrium paroxylmis, aliisque morbis, qui per periodos, vel statos circuitus redeunt, nihil dare, nec cogere, sed adimere, & ante crisin consuetum subtrahere viduum oportet. Consulit etiam Hyppocrates, ut corporibus humidâ carne præditis fames imperetur, eò quòd fames corpora siccet, nam cum calor natus non habeat alimentum, in quod agat, tunc superfluitates aggreditur easque consumit, undè corpus siccius redditur.

Quòd si verò animalia objiciantur, quæ hyberno tempore suis in latibulis degunt, nequè cibi, nequè potus quidquam assumunt, & tamen pingua evadunt, ut mures illi alpini, qui *marmotæ* vocantur, & glires, qui, *ut martialis ait*, totam hyemem dormiendo transigunt, & pinguescunt adeò, ut non nisi somno nutriri dicantur,

Respon-

Respondetur cum Galen. quòd animalia ista nequè foris caefiant, nequè intus, hocquè nomine substantia eorum, vel nihil prorsus, vel parùm dissolvitur, undè contingit, ut nullo in iis opus sit alimento, nonnullis etiam vel paucò admodùm, vel etiam minimo.

Nimiam etiam tolerare inedia corpori humano maximè officere in eodem aphorismo docuit Hyppocrates: *non saties, non ipsa fames laudanda, nec ulla natura solitum, qua sunt transgressa tenorem.* Verùm enim inedia siccat sanguinem, qui pabulum est partium corporis, & materia spirituum; vires itaque frangit, & dejicit, floridum, vividumquè calorem eliminat, ventriculum malis implet humoribus, is namquè si vacuus est, cibum exigit, & si illum ad concoquendum non habeat, ex vasis propinquiioribus humores scilicet serofos, pituitosos, melancholicos attrahit, ac adurit, undè vitiosus sanguis nascitur, qui per vasa in re-

liquum corpus effusus plurimorum morborum fœcundus est genitor. Præstat igitur urgente fame cibum opportuno tempore assumere, nec ventriculum ad comedendum instigantem diutius macerare: Animadvertendus ille tamen aphorismus Hyppocratis: *Sanitatis studium est, non satiori cibus, & impigrum esse ad labores*; nam ubi plus cibi, quàm pro naturâ ingestum est, hic morbum facit. Mediocritatem autem commendavit Hyppoc. *Lib. 6. epid. sect. 4.* Ubi & labores, cibum, potum, rem veneream, omniaquè alia debere esse mediocria præcipit.

Distinctione autem hic opus esse videtur inter sanos & ægros. Et si de sanis sermo est, ratio iterum habenda ætatis, temperamenti, vitæ instituti &c. *de quibus in prior. dissert. abundè egimus.* Ægros quod attinet supra ex Hyppoc. sententiâ dictum fuit, ut in morbis peracutis exquisitè tenuis victus præscribatur, nè materia peccans augeatur: Undè

Undè superflua humorum copia fame ac ordinatâ victûs ratione auferenda est, quæ ex nimiâ ingluvie, voracitate, & ciborum immodicâ ingurgitatione ducit originem, & hæc absquè dubio fame deterior.

Lethiferam etiam esse abstinentiam scribit Hyppoc. præcipuè verò, quæ durat ultrâ diem septimum. Cibus enim omnibus corporibus necessarius est, quoniam corpus, ut Gal. loquitur, in perpetuo fluore est, id ob calorem nativum, qui nunquam otiosus, triplicem corporis substantiam depascitur, ideoquè ut corpus aliquamdiu conservetur, vivat, ac reparetur, quod effluxit. Verùm autem alios diutius, alios brevius in ediam ferre posse, constat ex sequent.

DISSERTATIO XVII.

*An quidam difficilius, & laboriosius,
quidam diutius, & facilius jejunium
ferre possint?*

Quemadmodum quædam corpo-
ra liberaliore, quædam parcio-
re cibo indigent, ita etiam quæ-
dam facilius, quædam difficilius jeju-
nium tolerant: nam, qui in primis
ætatibus sunt constituti, nempe pue-
ritiâ, adolescentiâ, juventute, & vi-
rili ætate, quorum ventriculus cali-
dus est, atquè robustus, qui duros su-
beunt labores, qui viribus pollent, in
regionibus degunt borealibus copio-
siore cibo alendi sunt, si verò longum
jejunium sufferant, emaciati, longui-
di, decolores, viribus planè omnibus
exhausti, ut sibi vix' amplius similes
esse videntur, fiunt, & ita post istud
jejunium adeò existunt famelici, ut
oblatos cibos non solitò comedant, sed
fame-

famelicorum canum, & luporum more devorent, atque adeò se infarciant, ut vel in morbos ex repletione abortos, eosque vix sanabiles decidant, vel brevi temporis spatio emoriantur, idque ob sanguinem exhaustum, spirituum defectum, & caloris nativi extinctionem, quibus rebus vita præcipuè consistere dicitur; quorum Exempla plurima apud Schenk. *in observat.* Marcell. Donat. *in Histor. mirab.* & alios reperiuntur. Maxima verò incommoda præsertim picrocolis jejunia longiora afferre solent, quia ventriculus vacuus biliosis impletur humoribus, qui cardialgias, colicas biliosas, & alios affectus pariunt.

Hi verò, qui tam copiosum cibum non postulant, jejunium facile ferre possunt, sunt autem senes; multi ægrotautes; nec non ij, quorum ventriculus imbecillis, vel phlegmaticis, serosis, biliosisque humoribus est repletus; sunt & ij, qui in otio, & ignavam vitam

tam agunt; somnolenti, & qui in multam usquè diem stertunt, qui laboribus, & corporis exercitationibus sunt vehementèr delassati: proindè & ij qui in regionibus habitant calidioribus; quoniam tales vel ob ventriculi imbecillitatem, vel ejusdem cruditatem, impuritatem, & temperamenti frigiditatem, cutisque densitatem, arcentem corporis fluorem jejunium diù tolerare possunt: jejunare etiam diù, facilèquè possunt illi, quorum ventriculus ob usum crebrum lardi, butyri, olei, & eduliorum pinguium, lentorum, viscidorum, & glutinosorum factus est laxior, vel etiam ob narcoticorum medicamentorum assumptionem ita stupidus est redditus, ut suctionem os ventriculi superius minimè sentiat: Hinc diuturni jejuniij, & famis tolerantiam nicotianæ usus facere dicitur. Monardes scribit Indos nicotianâ famem, sitimquè sedare: formant itaque trochiscos parvulos ex illâ, & quibusdam

busdam alijs ingredientibus, & ita unum, atquè alterum, successivè tamen ore excipiunt, succumquè indè exlugunt; eâ autem ratione, cùm per deserta nequè cibus, nequè potus reperitur, famem, & sitim per triduum, aut quatrimum citrà virium jaçturam mitigant, quâ verò ratione, & facultate id eveniat, obscurum esse exæstimatur: Probabile tamen mihi videtur fieri proptereâ, quoniam sensus ventriculi obtunditur à Nicotianâ: undè etiam scribunt Botanographi, inter quos est Monardes, & Dodonæus, inesse nicotianæ vim narcoticam, eamquè ex effectibus probant, quoniam stuporem inducit, mentem emovet, & constitutionem ebrietati analogam adfert.

DISSERTATIO XVIII.

An recta, & benè instituta victûs ratio remedium sit tam ad sanitatem conservandam, quàm ad recuperandam?

Tantum rectæ, & benè institutæ victûs rationis ad valetudinem servandam, & reparandam momentum, ut rectè à Galeno *l. de dietâ* scriptum fuerit, nullum remedium efficax esse, si ei victus resistat, aut non sit auxilio; rectam autem victûs administrationem tanti esse ponderis elucescit ex eodem, dum *1. de rat. vict. acut. 12.* ex Hyppocratis scribit sententiâ: Non est Medicus, qui scit nominare ptisanam, & hoc, vel illud genus eduliorum, sed qui callet artem, ut hæc rectè administrantur; quoniam patet ex Historiâ filix Philonis, quæ *authore Hyppocrate*, septimo die liberali accedente Hæmorrhagiâ videbatur morbi

morbi periculo defuncta. At eadem die, improvidè lautiori usa cænâ, vitam cum morte commutavit, avocata enim naturâ à pepasmo ad pepsin. Indè juramento Hyppocrates obstringit Medicum, ut promittat, rectâ, & benè institutâ victûs ratione uti ad salutem ægrorum, quantum viribus, & judicio valuerit.

Moderatæ itaque vitæ lex ita utilis est, & necessaria, tantæquè virtutis, ut eâ solâ molesti morbi vindex, & liberatrix esse possit, alioquin licet salus ipsa ægrum servare cupiat, non possit. Videmus plurimos, & quidem magnæ nothæ viros, qui etsi natura sint debiles, & ætate proveci, & assiduè officiis mentis intenti, tamen beneficio rectæ, & benè institutæ victus rationis sani, alacres vivunt, & incolumes, ac ab omni morbo notabili totâ quasi vitâ, longâquè ætate immunes: quoniam recta victûs ratio corpus humanum ab omnibus quasi morbis reddit liberum: au-
fert

fert catharrhos, tusses, asthma, vertigines, capitis, & stomachi dolores: arcet apoplexiam, epilepsiam, lethargum, aliosque cerebri affectus: curat podagram, chiragram, dolores ischiadicos, & morbos articulares: aufert & cruditatem omnium morborum matrem: Arcet & pestem: quoniam facilius veneno resistitur, si corpora non scateant superfluis & excrementitiis humoribus.

Victus enim ratio ita humores temperat, & in debitâ proportione conservat, ut nequè quantitate, nequè qualitate peccent; ubi verò est congrua humorum symmetria, ibi morbus locum non habet, cum ratio sanitatis in tali proportione consistat; & eadem corpora pura, & humores benè temperatos habentia non ita facilè læduntur ab æstu, frigore, labore, & similibus incommodis. Hoc etiam contingit in fracturis ossium, luxationibus, contusionibus, vulneribus, cum nullus vel exiguus fiat affluxus humorum ad partem affe-

ctam,

etiam, qui affluxus curationem maxime impedit, & dolores, & inflammationes efficit. Quamvis verò recta & benè instituta victus ratio non curet, vel auferre nequeat morbos incurabiles, eos tamen ita mitigat, ut facile tolerantur, nec magnoperè functiones animi impediunt; facitquè, ut ægri cum iis diù vivere possint. Nequè solùm ad extremam senectutem morborum, & dolorum expertes ii perveniunt, qui convenientem servant victus ordinem, sed etiam in ipsâ morte nullos ferè, vel exiguos dolores sentiunt: quia non vi illatâ naturæ, sed simplici resolutione, humidiquè radicalis consumptione vinculum animæ & corporis dissolvitur; ut lampas sponte suâ absquè strepitu oleo consumpto exstinguitur.

Nunc demùm quibusnam comòdis recta, & benè instituta victus ratio recuperandæ sanitati inserviat, quædam demonstrare licet. Verùm in fonte Diætetico victus ratio primùm sibi locum vendi-

vendicat, hinc etiã plurimùm ad recuperandam sanitatem facit : nam in frigidâ intemperie cibũ calefacientem, in calidâ refrigerantem; in humidâ exsiccantẽ, in siccâ humectantem præcipit. Hinc in repletione imperatur abstinentia, & tenuior victus ratio ex Hypp. 2. aph. 22. *quicumquẽ morbi ex repletione fiunt, eos evacuatio sanat, & quicumquẽ ex evacuatione, repletio.* Proindẽ fracturas, luxationes, vulnera &c. (non neglectis tamen convenientib⁹ remedijs) ordinatã benẽ victus ratione curari docet experientia. Præ cæteris docet victus ratio, ut cibus secundũ speciẽ sit *tenuis*; secundũ substantiæ modum *Euchymus*, *Eupeptus*, *Polytrophus*; secundũ præparationem *natura gratus*, secundũ quantitatem *mediũ teneat*, qualitate *vires custodiat*, & *intemperiem propulset.* Hæc de cibo, quatenus sanitatem conservare, vel morbos inducere solet, dicta sufficiant.

DISSERTATIO I.

De Potu.

 Otus geminam habet significationem, unam generalem, alteram specialem. Potus generalitèr sumptus denotat omne liquidum, & fluidum alimentum, ita ut & iulcula, sivè Brodiola carniùm possint potus appellari. Specialitèr verò acceptus illum liquorem significat, qui sitis extinguendæ gratiâ bibendo assumitur, quâ in significatione *Aqua*, *Vinum*, *Cerevisia*, *Julepi*, *Hydromel* potus dici solent. Inveniuntur & multa alia potuum genera ob vini penuriam in variis regionibus communitèr usurpata, ut *pomaceum* *pyraceum* &c. quæ quoniam apud nos incognita, & inusitata sunt, iis, qui has regiones incolunt,

colunt, examinanda relinquimus. Præterea etiam varia potuum genera à Medicis præscribuntur, ad multorum morborum curationem, & præcautionem: ut ptisana ex Hordeo, liquiritiâ, ebore, cornu cervi, variisque radicibus, & herbis confecta: uti ex chinâ, salsâ parillâ, santalo, Buxo, rhabarbaro &c. quæ in præsentî consultò omittimus, potui sanorum tantùm inhærentes.

Aqua itaque communis non solum reliquorum animalium, sed etiam multorum hominum potus est; esse autem aquam frigidam, & humidam abundè demonstratur à Philoſophis; puram etiam, ut & reliqua elementa reperiri non posse à iisdem approbatur.

Vino major pars hominum pro potu utitur. Proindè tamen de ejusdem naturâ, & temperie authorum opinioniones discrepant, quoniam illud calidum est, an autem calidum sit, & humidum, an verò calidum, & siccum differ-

dissentiant; vinum tamen in genere
 consideratum in activis qualitatibus
 calidum, in passivis verò siccum esse à
 plurimis comprobatur. *De quib. in seq.*

Cerealis potus àb arte, non à naturâ
 proveniens est cerevisia, quasi cereris
 vis, quia in ea frugum vis dominatur,
 in iis autem locis, ubi uberior vini pro-
 ventus non est, nec non iisdem à lon-
 go tempore assuetis, familiarissimus
 potus est. Varia autem cerevisiæ na-
 tura, & temperies est, quoniam ex di-
 versis conficitur, fit namquè *ex hordeo,*
siligine, avena, tritico, lupulo &c. Hunc
 autem potum etiam satis comòdum
 esse, ac homines, qui eo utuntur, robo-
 re, pulchritudine, & bonâ corporis con-
 stitutione iis, qui vinum bibunt, vix
 cedere, testatur experientia.

Mulsa, sive hydromel est potus ex
 aquâ, & melle confectus. Potus est in
 Lituania, nec nò Sarmatis, ac Muscovi-
 tis in usu frequentissim⁹, nostris in par-
 tibus non ita usnalis. Verùm in gene-

re de mulsæ naturâ non multùm dici potest, cum alia sit meraca, alia diluta, alia cocta, alia cruda, alia cum, alia sine aromatibus. De quibus tamen in differt. seq. ubi aquarum, vinorum & naturæ, & differentiæ explicabuntur differendum erit.

DISSERTATIO II.

Quis potus usus, sive necessitas, & utilitas.

P Rincipalis potus usus, *cujus gratia homines bibunt*, est, ut sitis deleatur; quod si etiam vim nutriendi habeat, ut vinum, & cerevisia, humidam corporis substantiam, quæ immutata, reparat: Ex triplici itaque substantiâ corpus nostrum est conflatum ex solidâ, humidâ, & spirituosâ; solidam restitunt ea, quæ sunt solidiora, ut panis & caro &c. humidam resarcunt liquida, ut vinum cerevisia &c. Spirituosam aër per nares, os, & arterias attractus, Idcirco non minor est potus quam

quàm cibi, & aëris necessitas. Ut enim cibo siccior, & solidior substantia, quæ absumpta est, restituitur: ita potu humidior instauratur; Hâc de causâ natura animalî sitim, & famem indidit, quâ humidum deficiens appetitur, potusquè desideratur, qui non solùm actu, sed in primis facultate, & potentiâ humidus sit, nec calore quoquè excedat, aliàs enim humidum absumptum non restituet, nec sitim sedabit, & si non instaureretur, corpus tandèm contabesceret plantarum in modum, quæ nisi rigentur, arescunt, & emoriuntur.

Præter hunc usum, instaurationem scilicet humidi, & sitis naturalis extinctionem, alii adhuc sunt potûs usus, quos tamen etiam juscula, aliaquè liquidiora alimenta præstare possunt, quamvis priorem usum, hoc est, sitim non extinguant, quoniam facultate siccum aliquid ex solidioribus carni-um elixarum partibus coctione extractum continent. Intervit enim potus,

& alimenta liquidiora ad deterendum illud humidum, pingue, & crassum per angustos vasorum meatus. Inservit deniquè, ut cibi in ventriculo benè misceantur, liquentur, & fundantur, ut facilius undiquè coctionem suscipiant. Ac tandem inservit, & prohibet, ne illud pingue alendo corpori destinatum à calido inflammetur.

Necesse autem est, ut potus, qui assumitur, non solum celeritèr distribuat, sed etiam sensibilitèr vires reficiat, facile concoquatur, laudabilem succum generet, paucis scateat superfluitatibus, & excrementis, nec non secundum majorem suæ substantiæ partem corporis partibus assimilari queat: nam aqua simplex, ita & vina aquosa tenuja, limpida celeritèr quidèr distribuuntur, non tamen alunt, nequè vires instaurant, & hæc de cibi usu.

DISSERTATIO III.

An detur determinata quedam in moderato potûs usu quantitas?

Cùm diversitas sit inter eos, qui plus, vel minus ingerunt, diversa etiam erit inter illos potûs quantitas: quoniam cibo sicciore & solidiori proportionata debet esse potûs quantitas, ut ad ciborum misturam in ventriculo sufficiat, ut dein cibi facilius coctionem suscipiant.

Ea itaque est determinata potûs quantitas, quæ ad instaurationem scilicet humidi, & sitis naturalis extinctionem ad necessitatem substituitur, non ad voluptatem, aut ad intemperantiam. Nam sicut moderatus vini, cerevisiæ, aliorumque his cognatorum potuum generum usus corpus humectat, spiritus, & vires roborat, coctionem, distributionemque ciborum juvat, urinam provocat, corporis habi-

tum calefacit, absumptū humidū restituit, sitim sedat, cūm adversus siccitatem sit remedium: somnum conciliat, bilis acrimoniam frangit, mentes exhilarat, placidosquē mores efficit: ita immoderatus ejus usus ipsissima valetudinis, & humani corporis pestis est: immoderata enim potūs facit quantitas, ut cibi in ventriculo natent, & fluctuationem excitent, crudi rapiantur à venis, ac deīn pravi humores cumulentur in corpore, ac tandem calor nativus iisdem obruatur, & mors sequitur. Quānam adhuc alia immodicus potūs usus efficiat, enarrat Plinius *lib. 4. Hist. nat. c. 23.* nam eos, qui ad perdenda vina nati sunt, multa comitantur incommoda. Quoniam tūm avidi matronam oculi litentur, tūm animi lecreta proferuntur: alii testamenta sua nuncupant: alii mortifera loquuntur, rediturasquē per jugulum voces non continent; vinoquē veritas jam attributa est. Interea & optimē cedat, solem

lem orientem non vident, ac minus diu vivunt: hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorum vulcera, tremulæ manus, & quæ sit pæna præsens, furiales somni, & inquietas nocturna præmium- què summum ebrietatis libido portentosa, ac jucundum nefas. Postero die ex ore halitus crudi, ac ferè omnium rerum oblivio, morsquè memoria. Nimia itaque potûs quantitas destillationes, tusses, Coryzas, apoplexiam paralyticam &c. inducit, & affert: hæc est enim ratio, quia caput vaporibus implet, qui ibidem refrigerati, in frigidam pituitam, quæ istorum malorum causa est, densantur. Hinc non tantùm à potu vini generosi, fortis, & potentis, sed etiam à copiâ omnis humiditatis abstinendum, & quantum fieri potest sicca diæta utendum consulimus: *Sapientia enim in sicco residet, non in lacunis & paludibus.* Moderata enim potûs usus quantitate fit, ut superflua humiditas, vel non gignatur, vel genita consumatur,

tur, & consequentèr ut obstructions, quæ àb eâ proveniebant, tollantur, & viæ spirituum laxentur, & ipsi spiritus extenuentur, debitumquè statum consequantur, & cerebro nativum redeat temperamentum, fiatquè unâ cum spiritu idoneum, ut rationi, & memoriæ nostræ deserviat.

DISSERTATIO IV.

Quenam aqua bona, & salubris, quenam mala, & insalubris?

QUamobrem magna est aquarum diversitas, ita etiam diversa est earum conditio, quoniam quædam bona, & salubris, quædam mala, & insalubris dicitur. Optima autem illa est, quæ & visu, & gustu, & olfactu pura, ac sincera deprehenditur, quæ nimirum visui apparet limpida, & pellucida, & nullius rei saporem, vel odorem gustui, vel olfactui offert; quæ est & levis, & tenuis, atquè hypochondria celeritèr permeat, & per corpus citò distribuitur,

buitur, citò calefcit, & refrigeratur: Quoniam Hyppocrates 5. *aph.* 26. aquam quæ citò calefcit, & citò iterum refrigeratur leviffimam effe exiftimat. Gallen. *in Comment.* interpretatur leviffimum effe permeabile, fivè quod citò permeat, non autem intelligit de gravitate, quia aqua bona, & mala sæpius ejusdem eff pondervis, adeoque per pondus bonitatem aquæ explorari non poffe: Proindè & aqua bona verfùs orientem erumpere debet, & per meatus mundos celeritèr currere, feu per terram puram tranfcolari, æftate debet effe frigida, hyeme tepida. Hinc aliqui linteï panni ejusdem ponderis duas, vel plures particulas diverfis aquis madefaciunt, & foli exficcandas exponunt, quæ enim citius exficcatur levior, tenuior, ac melior effe dicitur: Plinius *lib.* 31. *c.* 3. ait, aquam falubrem aëri quàm fimillimam effe oportere, id eff, quemadmodum purus aër, nec vilui, nec odoratui, nec gultui manife-

stâ ullâ qualitate officit, ita nec aqua officere debet.

Cùm autem diversæ aquæ reperiuntur, indè etiam aliqua plùs, aliqua minùs prædictæ bonitatis habent. Aqua prætereà fontana primum locum habet juxtà sententiam Hyppocratis, Galeni, & Avicennæ, modò conditiones habeat superius propositas: si verò ijs destituatur, improbanda est; aqua autem fontana est ea, quæ è terrâ scaturit.

Aqua pluvialis post fontanam omnium optima censetur, imò verò quàm à plurimis Authoribus fontanæ præfertur, si conditionibus requisitis stipata sit, hæ autem conditiones sunt, si fictilibus tubis in consecram cisternam deducatur, si per locum arenâ repletum transfundatur, si verno tempore blandè, & pacatè, non autem procellosè decidat, si in mundâ cisternâ putâ, & incorruptâ servetur, nequè sordes, aut vitium aliquod contrahat

ex

ex tegulis, quas eluit. Cur autem aqua pluvialis bona sit, demonstrat Vitruvius *Lib. 8. c. 9.* quæ ex imbribus, *inquit*, aqua colligitur, salubriores habet virtutes, eò quod eliciatur ex omnibus fontibus levissimis, subtilibusquè raritatibus, deindè per aëris exercitationem percolata tempestatibus liquecendo pervenit ad terram. Ita etiam Hyppocrates *Lib. de aëre, locis, etaq.* aquam pluvialem laudabilem existimat, quia levis, & tenuis, ex eo, quòd à sole tenuissimum trahatur, & levissimum. Auerhøes *in canticis* disertè asserit, aquam pluvialem optimam esse, & fontanà longè excellentiorem. Et Arist. *8. de hist. animal.* dicit, *pisces ipsos, qui in aquâ continuè degunt, non bene vivere, ac sobolescere ijs annis, quibus pluvia deficiunt.* Imò & *arundines in palude prognatas sine imbribus non adolescere* affirmat Plinius.

Aqua putealis etiam bona est, si fontes vicinos habeat, ex quibus aquæ

laudabiles scaturiunt; (*conjiendum enim est, ab illis fontibus aquas suas qualitates mutuari*) vel flumini puro, ac rapido vicina est; si ex profundis puteis hauriatur, si enim æstate sit frigida, hyeme calida, si cælum spectet, & aëri libero, à sole illustrato exposita sit; solis namquè lumine depuratur, ac serenatur, vitalisque cujusdam auræ redditur particeps, si frequenter moveatur, & hauriatur; attenuatur enim, & minus putrescit, si itaque putei sæpius expurgentur, undè aquæ puriores redduntur, si verò contrarias habeat conditiones, illaudabilis censenda.

Aqua fluvialis plerumquè maximâ ex parte fontana est, ex fontibus enim pluribus confluentibus flumina oriuntur. Aquæ autem fluviales cum putealibus bonitate certant, aliquandò tamen præferendæ, aliquandò postponendæ. Bonæ enim sunt eæ, quæ dulces, ac limpidæ sunt, & è magnis,

ac rapidis petuntur fluminibus, per laudabiles terras fluunt, & felici cœli aspectu fruuntur.

Aqua è contrà mala, & insalubris illa dicitur, quæ lutosa, argillofa, cruda, gravis, tardè permeans, æstate calida, hyeme frigida, quæ ad septentrionem, & occidentem oritur, & solem aversum habet. Item aquæ conclusæ sub tectis cœlesti lumine privatae, & situ mucido inquinatae, cloacis, & sterquilinijs vicinae, viroso sapore, & odore imbutæ; item immotæ, quæ nullo, aut exiguo motu ciantur, facile putrescunt, hinc crassæ, crudæ, & sæpè malignæ, ac pestilentes fiunt. Ex quorum genere sunt aquæ stagnantes, & palustres omnium pessimæ, cum non agitentur, putridæ, crassæ, ac pestiferæ exoriuntur. Undè bibentibus eas magna incommoda obveniunt, ventriculus offenditur, viscera obstruuntur, humoresquè corrumpuntur, & non rarò putridæ, malignæ,

lignæ, ac pestilentes febres indè eveniunt.

Damnantur, & aquæ nivales, & glaciales, cùm à frigore congelentur, tenuiores partes exhalant, Hinc insigni frigiditate præditæ sunt, quæ frigiditas ventriculum lædit, quàmvis tamen juvenes aliqui malum nullum percipiant, ingravescente tamen ætate id agnoscunt, & articulorum, nervorum, viscerumquè morbos tales contrahunt, quos non facilè superant.

Aqua putealis etiam mala, crassa, & gravis dicitur, si nempe prioribus conditionibus contraria sit: undè in visceribus diutius hæret, & obstructionum generationem promovet; ex puteis enim aquæ, cùm sint subterraneæ, nec suprâ terram attolluntur, sed in profundo hærent, atquè artis tantùm beneficio in altum elevantur, & hinc crassæ, & graves.

Aquæ deniquè fluviales etiam malæ sunt, quæ ex pravis, aut stagnantibus,

bus, aut cænoſis, ac turbidis fluvijs hauriuntur; vel ex magnis quidem, ac currentibus, ſed latrinas expurgantibus, ſordesquè culinarum, veſtium, & linteorum recipientibus: quoniam flumina, quæ magnarum civitatum domus alluunt, multas habent impuritates admittas, & multos morbos generant, niſi benè attendetur, ut loca hauriendæ aquæ deſtinata ſupra civitatem poſita ſint, ubi aqua civitatis ſordibus nondùm infecta eſt. Ea profeſſò aqua lana non eſt, quæ multas ſordes ſecum trahit, & omnes civitatis impuritates abſtergit. Propterea cura in aquæ fluvialis uſu maximè inſtituenda, ut in hydrijs per aliquot dies aſſervetur; & ſic aliquo tempore quieſcens terreſtres, impuras fæces, ac ſorditates ad fundum deponat. Undè non immeritò à Pliniò *Lib. 31. c. 3.* ad omnia aquarum vitia corrigenda, imò quamcunquè aquam uſui accommodatiorẽ reddendam commenda-

tur.

tur decoctio. Ita & multi alij omnem decoctam aquam non decoctâ esse utiliorem sentiunt.

DISSERTATIO V.

Undè petuntur vinorum differentia?

VIna olim non ex vitris, sed ex cornibus hauriebantur, hinc Bacchus cornutus fingitur, & patet ex Athenæo *lib. II.* Per vinum autem in genere consideratum intelligimus illud, quod principalitèr vinum appellari meretur, & quod in locis calidis, aut saltem temperatis, ac in montosis, apricis, & soli perviis (ubi naturalem illam cocturam melius subit) provenit, quod & ex uvis maturis expressum, & in dolio, vel vase amplo probè confectum est. Illud verò, quod ex uvis immaturis exprimitur, & quod acidum est austerum, vel acerbum vini nomen propriè non meretur, sed potius *Omphacium* appellandum est: hâc

hâc enim ex ratione variæ exsurgunt vinorum differentia: quæ viribus, ac facultatibus inter se variant: Quoniam alia vina dicuntur in primo, alia in secundo, alia in tertio gradu calida. Hinc in præsentī quæritur, undè petuntur vinorum differentia: R. Vinorum differentias peti à calore, sapore, odore, consistentiâ, ætate, vi, ac facultate, loco notabili, ac uvis. A calore primò nuncupantur alba, rubra, nigra, sive ex atro rubentia, heluola, flava, fulva, quædam magis, quædam minus talia. à sapore sunt dulcia, acidula, austera, acerba, amara, acria, insipida, quæ nullum saporem habent, nec non mixta quæ plures in se sapores continent. àb odore vocantur fragrantia, inodora, aut injucundum spirantia odorem, cruda & foetida. à consistentiâ tenuia, & crassa, ac media inter ista. àb ætate nova, recentia, mustea, antiqua, sive annosa, item vina media, seu mediæ ætatis. à vi, & facultate

cultate potentia, quæ aliàs vinosa, fortia, ac generosa appellantur; item debilia, quæ aquosa sunt, & inter hæc mediæ potentia, ac virtutis; item vina marcida, quorum vis adeò evaporavit, ut & saporem, & odorem, & vires amiserint. à loco notabili sunt ea, quæ vel in montibus, vel in collibus, vel in planitie, eaque vel fluminibus vicina, aut àb illis remota proveniunt. àb uvis iterum sunt duplicia, quædam ex urbanis, sive sativis uvis promanant, eaque rursùs varia pro varietate locorum, & regionum; nonnulla ex uvis sylvestribus, quæ *labrusca* appellari solent, fiunt, hæc tamen in usu non sunt cibario, sed apud veteres usurpata in medicinalibus, cùm adstrictione indiguerint, utpotè in diarrhæâ, vomitione, mensium fluxu immodico &c. Parantur etiam à *Dialcoride*, & nostris Medicis vina medicata ex *radicibus*, *folijs*, *fructibus*, *corticibus* parata, quorum quædam alteran-

terantia sunt, & roborantia ventriculum, cor, hepar, cerebrum, uterum &c. nonnulla verò purgantia, quibus induntur cathartica simplicia: ut *Rhabarb. agaric. fol. senn. & alia.* Atque hæ sunt vinorum tam simplicium, quàm compositorum, id est, medicamentorum differentia.

DISSERTATIO VI.

An ex vinorum differentiis desumi possit vini bonitas, & malitia?

Cùm variæ sint vinorum differentia à propria naturâ, sapore, odore calore, & ætate desumptæ, ita etiam variæ desumentur àb iisdem vires & facultates. Quod autem ex vinorum differentiis desumatur bonitas, & malitia, demonstrat primò Ichole solernitanæ versiculus: *Vina probantur odore, calore, sapore, nitore.* Optima autem judicantur vina, quæ calore nonnihil flava sunt, pura, clara, & pellucida; odore suavolentia, & fragrantia, sapore origrata,

grata, ex dulci, acri, & acido quodammodo lō temperata, ad tactum frigida, ad auditum sonora, leu strepentia quando promuntur, nam quæ sine sonitu funduntur, lenta sunt, ac pendula; Item vina mediæ ætatis, ut scilicet neq; sint novella nondum prorsus defæcata, nequè nimis annosa, quæ caput feriunt, & gravant: Hinc solernitani ad eligendum vinum hos fecêre versiculos:

Si bona vina cupis, quinque hæc laudantur in illis;

Fortia, formosa, fragrantia frigida, frisca:

Item:

Vinum sit clarum, antiquum, subtile, maturum,

Ac benè dilutum, saliens, moderamine sumptum:

Ubi per fortia ea vina sunt intelligenda, quæ mediocritèr vinosa, non admodum debilia, qualia sunt oligophora, sivè paucifera: per frisca inaudienda sunt strepentia, & bullulas citò tamen

men evanescentes repræsentantia, per antiqua, quæ mediam nacta sunt ætatem.

Vina itaque dulcia ratione saporis benè nutriunt, & cum non solum ori, & palato, verum etiam visceribus sint gratissima, avidè ab iis arripiuntur; hæc tamen cum crassiora sint, obstructions pariunt, hypochondria inflant, flatu generant, & in bilem vertuntur: profunt autem pulmonibus, nec non faucium, & gutturis asperitatem leniunt: proinde non sunt calida, nec caput tentant, aut nervos feriunt, uti demonstrat Hippocrates 2. de rat. vict. in ac. 1. 2. inquit: *vinum dulce vinoso minus caput gravat, minusque mentem ferit, atque quovis alio per intestina facilius descendit. lienem tamen, jecurque tumefacit, & pichrocolis nullo pacto est idoneum. Nempè bis sitim facit, superius intestinum inflat.*

Vina austera, & acerba calorem habent debiliorem, in ventre tamen diutius

tius permanent, nequè facile venas permeant, & ad vias urinæ penetrant. Ventris itaquè fluxionibus proficiunt, pulmonis verò affectibus officiunt. Hinc vina media, id est, nec planè dulcia, nec planè austerà, eligenda.

Vina odorata, & fragrantia maximè approbanda & optima censenda: quoniam vires instaurant, spiritus reficiunt, totum corpus recreant, & exhilarant; Inodora verò mala dicenda; quoniam ventriculus non ita avidè apprehendit, nec tam facile concoquit; ita nequè talia aptum alimentum, & spiritibus generandis materiam suppeditant, nequè cordi robur addunt. Undè etiam vina alienum aliquem odorem habentia, sive ex corruptione, sive ex dolijs, sive ex rei alicujus additione prorsus abdicanda.

Ex calore quidem non tam benè de vini viribus, & facultatibus judicari potest, quàm ex sapore, & odore. Vina enim alba sunt aquosa, & minus potentia.

potentia ; aliqua generosiora, & potentiora : Hyppocrates vini albi vinosi meminit, nullum vinum album valentè calefacere posse, id ipsum interpretatur Galen. 3. *de vict. rat. in ac. t. 6.* ubi tamen experimur contrarium, dari vina albissima trium, quatuor, quinque annorum marvatica inferioris Carniolæ, quæ forsan non minus, quàm quædam flava calefaciunt. In universum tamen flava magis calefaciunt, uti sunt vina interioris Carniolæ Vippacensia, quæ gratum, & suavem odorem, ac saporem habent, quæ maximè approbantur, atquè etiam coluntur juxta illud :

Vippacense merum decus est, & Gloria rerum.

Maruinum sumens gustum reparabis ad escam.

Albis opposita sunt nigra, quæ etiam alia magis, alia minus generosa, ea tamen, quæ intensiorem habent rubedinem, & quò magis ad nigredinem accedunt,

cedunt, minùs potentia sunt, & quò
 crassiora, eò magis obstructionibus ge-
 nerandis idonea; omnium ferè vino-
 rum nigra insaluberrima. Tenuia ve-
 rò meatus aperiunt, sudores, & urinas
 movent, paucioris tamen sunt nutri-
 menti, quàm crassa. Sunt & alia vina,
 quæ inter alba, & nigra media sunt, ful-
 va, flava, heluola, ruffa. Fulva albis pro-
 xima sunt, & si tenuitas substantiæ ac-
 cedat, optima sunt, cordi roborando,
 viribusquè instaurandis aptissima. Ru-
 bra vina plerumquè non adeò mag-
 nam calefaciendi vim habent. nec ita
 caput gravant, si tamen crassioris sint
 substantiæ epati, & lieni propter ob-
 struções, quas parere possunt, non
 adeò commoda. Inter album, & rub-
 rum medium est heluolum, quod & ip-
 sum non adeò calefacit, nec capiti no-
 cet.

Vina antiqua, quæ àb ortu suo, &
 propriâ naturâ generola sunt, ac plus
 justò calefaciunt, nervos ferunt, & ca-
 put

put lædunt, ac plurimis spiritibus replent, & inebriant, nec non corpus usu quotidiano emaciant.

Vina ætate media victui sanorum, & ægrorum accommodatissima, quoniam tunc temporis optimè defæcata sunt; ætate enim calor vini sese magis semper exserit, minus efficax est in recenti, magis in mediâ ætate, efficacissimus in annoso.

Vina nova, & recentia, & quæ musteam adhuc dulcedinem habent, non facilè in corpus distribuuntur excrementosa sunt, & fluctuationes in corpore faciunt, aquosiora etiam, & debiliora sunt; indè coctionis difficilis, & diutius in ventre retinentur; ex hâc ratione hypochondria inflant, & distendunt, gravia insomnia excitant, viscera obstruunt, calculum generant, variosquè etiam morbos pariunt.

Quamvis autem varia vinorum genera variis naturis, ac temperiebus magis, vel minus convenient, in univer-

sum tamen eligenda ea, quæ non facile sunt corruptibilia, hinc nequè in corpore erunt corruptioni obnoxia, sunt autem ea, quæ non tantùm à locis calidis proferuntur, sed etiam à montosis, apricis, & soli perviis, ibi enim naturalem illam cocturam magis subeunt: Item ut saporem habeant inter dulcem, & austerum medium, ut sint odorata & fragrantia, clara, non nimis tenuia, aut crassa, ad tenuitatem tamen magis accedant, nequè nimis potentia nequè nimis debilia, & sint ætatis mediæ.

DISSERTATIO VII.

An vinum dicatur calidum, & humidum, an calidum, & siccum?

NON exigua profectò est hæc apud Authores dissertatio; Cùm vini natura, & temperies exquiritur. Calidum esse vinum omnes quidem approbant, sed an calidum sit, & humidum, an verò calidum, & siccum dis-

senti-

lentiunt. Principium autem hujus contraversiæ ex variis authorum sententiis oritur. Nam primò Aristoteles *problem. 17. sect. 3.* vinum calidum & humidum esse deprædicat. Secundò Galen. *3. de caus. puls. cap. ult.* Vinum propter humiditatem celeritèr nutrire asserit, eòquè magis, quia simul calidum, calorem enim ducem humoris nominat. Item *1. de sanit. tuend. cap. 11.* Et *5. de sanit. tuenda. cap. 5.* vinum pueris alienissimum, senibus verò familiarissimum esse pronuntiat, & non aliam ob causam, quàm quod pueros nimis humectet, & copioso repleat halitu; senibus verò esse familiare non solum propter calorem, quem habent debilem, sed etiam propter humiditatem. Docuit etiam Hyppoc. *2. aph. 11.* *facilius posse potu, quàm cibo refici.* Et *in lib. de alim. qui celeri alimenti appositione egent, humidum ipsis optimum colligendis viribus remedium.* Et *lib. 3. de puls. appositio, quam facit, celeris est; quòd*

humidum sit, & calidum. Item vina dulcia nigra, tenuia, acida humectare asserit 2. *de dietâ*: quoniam succus uvarum maturarum, ex quo vinum conficitur, calidus est, & humidus teste eodem *cit. loc.* Quod vinum melancholicis conferat testatur experientia, quoniam humectatione indigent, secundum illud: *quamdiu humectantur, tamdiu curantur.* Hinc & humanæ naturæ, quæ calida, & humida, vinum aptissimum esse confirmant omnes Medicinæ proceres.

Qui verò vinum calidum, & siccum esse proferunt, sequentibus probant rationibus. Et Galen. ipse 8. *de simpl. med. fac. cap. 13. in vino siccitatem caliditati proportionem respondere* dicit. Id ipsum ex Galeno sumptum demonstrat Paulus Ægineta *Lib. 7. cap. 3.* Item Aëtius vinum annolum tertio gradu siccum statuit, quia multum in se habet spiritum, qui calidissimus, & siccissimus, utpotè igneæ naturæ, quoniam levissimus,

mus, subtilissimus, penetratissimus, & facile inflammabilis; Hinc videmus in ebriosorum faciebus calorem rubicundum, & pustulas præcalidas. Hæc ex ratione prodest maximè phlegmaticis, humidam eorum constitutionem alterando, & ad quandam siccitatem deducendo, & quò generosius, eò ad siccandum est efficacius. Undè vulceribus siccando, & abstergendo est utilissimum docente Galeno *lib. 4. method. med. cap. 5.* Oleum è contrà, quod humidum, adversissimum est teste eodem, nam oleum vulcera humectat, & sordida reddit, horum autem cura in exsiccatione consistit. Vinum etiam siccum esse demonstratur ex suis effectibus, quoniam sitim excitat, vigiliam inducit, ebriosorum os, linguam, & viscera torret, nec non aliis etiam modis tam ut alimentum, quam ut medicamentum & calefaciendo, & siccando suas prodit vires. Est nonnunquam vinum alimentum medicamentosum,

calidum, & siccum, aliud quidem in primo, aliud in secundo, aliud in tertio gradu *de quibus in seq.*

Nos verò utrorumquè authoritates, & rationes *cum distinctione tamen* veritati consentaneas esse concernimus: Nam vinum actualitèr est humidum, quia fluxile est corpus, & suo etiam termino contineri nequit; potentialitèr autem, seù virtualitèr est siccum. Etiam si verò Arist. *cit. loc.* vinum humidum esse asseruerit, qui enim tantum de actuali humiditate, non verò de potentiali dicere voluit. Galenum quidèr vinum considerare, ut alimentum est, eà ratione actu humidum est, & propter illam actualèr humiditatem celeritèr distribuitur, & facillè immutatur; verùm etiam facillè nutrit, & sanguinem, & humidum corpori alendo necessarium auget; licèt sæpissimè contrarium experiamur, quod ii, qui nimio vini usu se delectant, emaciati, & planè tabifici fiant, indè potius

potiùs sanguinis humiditatem siccior-
rem reddere concludendum erit. Idem
ait. loc. pueris vinum interdicit, seni-
bus verò commendat. Et eandem ob-
causam, non quod potentialitèr, sed
actualiter pueros humectet; senes ve-
rò non quod humectet, sed quod calo-
rem eorum debilem reficiat, terosof-
què humores, quibus abundant, per u-
rinas evacuet; hâc de causâ Galenus
vinum tenue, ac flavum senibus dan-
dum esse monet. Quod autem vinum
humanæ naturæ conveniens sit, nihil
contrariatur; vinum enim celeritèr
nutrit, & spiritus reficit, qui effectus
non impediuntur âb exsiccandi vi,
quæ valdè moderata est, & âb humanâ
temperaturâ non admodum recedit.
Vinum melancholicis conferre nemo
dubitatur, non quatenus humectat, sed
quatenus spiritus recreat, cor exhilarat,
& lætitiâ inducit. Vinum autem aci-
dum, dulce, sive mustum recens, quod
Hippocrates nuncupat succum uva-

rum maturarum, humidum esse à prædominio omnes in unum concedimus, de quo autem hic non fuit mentio, sed de eo, quod maturum est, & vim calefaciendi, & exsiccandi obtinet, hoc enim calorem nostrum fovet, ac cor roborat, spiritus auget, vires reficit, concoctionem promovet, pituitam attenuat, bilem per urinas expurgat, omniumquæ excrementorum expulsionem provehit.

Vinum enim in genere consideratum in activis qualitatibus calidum est, in passivis verò siccum, cum insigni tamen differentiâ, ut aliud in primo, aliud in secundo, aliud in tertio gradu calidum sit, & siccum.

DISSERTATIO VIII.

*An vinum aquæ præferendum,
vel è contra?*

SI eam Jurisperitorum legem, & sententiam sequi velimus, quod prius tempore, prius honore, & dignitate; aqua

aqua proculdubiò multis locis præcedit: quoniam aqua est antiquissimus tam reliquorum animalium, quàm hominum potus frigidus, & humidus, quemadmodum Aristoteles *Lib. 2. de animal. cap. 4. explicat.* Aqua fuit àb origine mundi usquè ad Noachum unicus omnibus animalibus potus, cui jungebatur victus simplicissimus, & hinc annos suos fermè usquè ad millesimum protrahebant. Undè & aliis sæculis, & modò salubrius, & diutius vivunt, qui aquæ potu, & simplicissimo utuntur victu. Sanctus Antonius teste Athanasio, vixit annos 105 ex quibus 90. egit in eremo, solò pane, & aquâ corpus sustentans. Præceptor Ardiî Imperatoris vixit annos 120. quorum 55. vixit in deserto, victu simplicissimo. Sanctus Paulus primus Eremita referente divo Hieronymo in ejus vitâ, ad annos 115. ætatem produxit, ex quibus centum egit in Eremo, quadraginta quidem primos cum paucis da-

Et ylis, & haustu aquæ, reliquos verò, postquam dactyli defecissent, pane dimidio. Et nostri etiam sæculi viri quàm plurimi in superiori Carniosia reperti ultra centessimum annum ordinario potu aquæ suam vitam producunt.

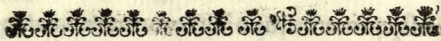
Siquidem autem vinum hoc tempore ita est familiare, ut eo plurima quasi pars hominum pro potu ordinario utatur: Indè etiam mihi licet rationibus, & multò magis quotidianâ experientiâ convicto, vinum utile, sanum, nec non aquæ præferendum esse demonstrare. Vino itaque non solum naturam delectari, sed & coctionem, & distributionem ciborum eo magis adjuvari ex diversis ostenditur sententiis. Et primò, quòd vinum cor hominis exhilaret, panis illud roboret, & oleum faciei pulchritudinem conciliet, habetur ex *Psal. 104*. Patriarcha Noe post luctum mærorem, summamquæ animi tristitiam, quam in Arcâ diluvii tempore passus erat, vineam propterea plan-

plantare cepit, *Genes. cap. 9.* ut ex uvis tanquam vineæ fructibus, vinum sibi pararet, quo animi sui ægritudinem latificare posset. Vinum enim, inquit Horatius *lib. 2. Epist.* sollicitis animis onus eximit, indè curæ fugiunt, risus veniunt, & frontis rugæ abeunt. Ita & Sacra Scriptura præcipit, mæstis animis vinum dandum esse, ut exhilarentur, & doloris, quem animo conceperunt, obliviscantur. Hinc Plato *lib. 2. de legibus.* Deus, inquit, vinum hominibus, quasi auxiliare adversus senectutis austeritatem pharmacum largitus est, ut rejuvenescere videantur, & mæstitie nos oblivio capiat, atque ipse animi habitus mollis è duro factus, ut ferrum igni impositum, tractabilius fiat. Hæc autem ratione, & facultate tristitiam depellit, & hilaritatem inducit, quòd calorem in corpore excitet, bonum, & laudabilem gignat sanguinem, puros producat spiritus, eosdemque restauret, omnes humani corporis meatus referet, ciborum anado-

simpromoveat, digerat, cruditates, quibus abundat, concoquat, nec non totam corporis oëconomiam depurando pervadit : Item somnum conciliat, quod juxta Ovidium *est quies rerum, & pax animi. Vinum cura fugit, quod pectora duris fessa ministeriis mulcet, reparasquè laborem.* Molestiis enim, curis, & sollicitudinibus excussis fit, ut hominum animi exhilarentur. Nam sicut aqua homines graves, lentos, tardos, frigidos, languidos, meticulosos, obli-viosos, & ad omnia acta efficit inutil-les, quia frigore suo vigorem spirituum hebetat, & humiditate cerebrum, & meatus spirituum nimium humectat, vias quoquè eorum angustiores ob-struit, & spiritus torpidos reddit: ita vi-num *bona notha* moderatè sumptum, eos leves, ingeniosos, agiles, alacres, placidos, affabiles, benignos, lætos, tra-ctabiles, & in omnibus moderatos per-ficit. Ex eo autem & concoctionem & distributionem ciborum magis perfici

ostenditur: quoniam ventriculi calorem fovet, spiritus auget, & instaurat, digerit, concoquit, pituitam attenuat, bilem per urinas evacuat, humiditates excrementitias ablumit, & exsiccat, & excrementa superflua expellit.

Cùm itaque vinum *bona nocte* moderatè sumptum has vires habeat, ut tollat ea, quæ corporis actiones impediunt: uti sunt *nimia cerebri humiditas*, *obstructio*, *rerumque oblivio*, *ventriculi indigestio*, *languor*, & *gravitas corporis*, *humor melancholicus corpus occupans*, & alia. Et suppeditet ea, quæ faciles, & jucundas corporis functiones efficiunt, & corpori ad omnia acta utilia redeunt, uti sunt *levitas*, *agilitas*, *liberalitas*, *humanitas*, *affabilitas*, *intellectus vivax*, *memoria tenax*, *motus expediti*, *actiones promptæ*, & *faciles* &c. Undè meritò, si valetudinis recta habeatur ratio, vino abquè ullà contraversiâ primæ partes dandæ sunt.

DISSERTATIO IX.

*An vini potus sitim magis sedet,
an aqua?*

Potus in genere necessarius est ad restaurandam humiditatem, quæ à calore nativo indefinenter absumitur, ac dissipatur; potus autem ille quatenus humidus id præstat: si autem humiditati juncta esset caliditas, illa plurimum humiditatis resolutionem adjuvaret; ideò communis est omnium hominum instinctus, ut frigidum potum appetant etiam hyemis tempore, ad calorem illum internum temperandum, & humidi dissipationem remorandam: licet ex Historijs constet Romanos potatores calidi avidos fuisse, undè tot erant Romæ Thermopolia, Regnante Claudio Cæsare, attamen nullum aliud animal præter hominem calidum potum appetit, quoniam melior est potus frigidus,

dus, quam calidus afferente Balthafare
 pifanello, & alijs. Hæc ergò ex ratione
 quæritur, an vini potus sitim magis se-
 det, an aquæ, cùm vinum sit calidum,
 & siccum, aqua verò frigida, & humi-
 da? Respondeo ratione consonare vi-
 deri, aquam sitim magis sedare, cùm
 ex Aristotale *Lib. 2. de animal cap. 4.*
sitis sit appetitus frigidi, & humidi;
 quàmvis vinum, quod actualitèr est
 frigidum, & humidum, sitim compe-
 lcat; potentialitèr verò, sive virtuali-
 tèr, cùm sit calidum, & siccum, id præ-
 stare nequit, sed potiùs suâ calefacien-
 di, & exsiccandi virtute sitim excitat,
 præsertim quod generosius est. Sequi-
 tur ergò vinum tantum actualitèr;
 aquam verò & actualitèr, & potentia-
 litèr sitim tollere posse.

Obijci potest, Aquam ob densius
 subjectum ad loca distantiora, uti vi-
 num suâ tenuitate, & penetrabilitate
 deduci non posse, & consequentèr ne-
 que ad restaurandam humiditatem
 quæ

quæ à calore naturali in dies absumitur, ac dissipatur, nequè ad sitim sedandam conducibilem esse: quâ ratione aquam vino diluere oportere, ut vinû aquæ sit quasi quoddam vehiculum, quo angustiores corporis meatus facilius permeare possit?

Respondeo, quod aqua, si sit bonæ nothæ, hoc est, Limpida, pura, clara, simplex, omnisquè alienæ qualitatis expers, tantum habet virium, ut causam sitis distantiore à ventriculo extinguere queat. Quò causa autem est efficacior, & potentior, eò etiam operatio illius est major, & per consequens etiam aquæ simplicis, & impermixtæ: si verò vinum illi sit admixtum, frigiditas aquæ à vini calore retunditur, ut non ita efficacitèr siti adverteretur, quæ ad sui ablationem, non calorem, sed omninò frigiditatem postulat.

Ex quo etiam malè faciunt ij, qui diversos potus miscent: nam ubi adest

varie-

varietas, illud, quod magis gratum est, à visceribus intempestivè rapitur, noxiosquè, & crudos secum adducit humores, undè generantur obstructions: hinc alij miscent cum vino cerevisiam, alij vinum cum aquâ coctâ, crudâ &c. Aëtius, vinum dum exhibet, Paucum, syncerum, fulvum, ac subtile propinat, si tamen illud aquâ chalybeata temperare lubeat, fiat longo, antequam bibatur, tempore, ut aqua à vino subigatur: Et verùm, si vino *prædicta notha* aquæ paululùm affuderis, gratum ejus calorem per universum corpus illicò persenties; non tamen nimiùm hebetanda vini dulcedo; nam aliàs cedit in fastidium; dein pugna illa vini, & aquæ à contrarijs eorum qualitatibus sensibili stomacho non levem infert noxam, hinc diu, *ut dictum est*, antè diluendum est vinum ad noxam hanc declinandam: proindè vina dulcia, quæ ob majorem, & avidiorem stomachi amplexum difficilius

lius transeunt, minimè diluenda esse, refert Paulus de Sorbait. *Institut. medic. Isagog. part. 4. cap. 7.*

DISSERTATIO X.

An vinum in alimentorum Genere habeatur?

Hieronymus Mercurialis, vir aliàs doctissimus, & de posteritate optimè meritis peculiari libello vinum non nutrire, ac alere asserit, huic tamen sententiæ plurimorum hominum lolo quasi vini potu per longum tempus viventium experientia apertissimè contrariatur. Sunt & quidem Medici, qui vinum alere minimè diffitentur, id tamen alimentum appellare renuunt, ex eo, quod potus in sermone quotidiano cibo opponatur, quoniam potus etiam cibus, esca, & edulium dicitur; ast sufficit, si admittant vinum alere, necesse est, ut admittant etiam alimentum esse, nisi contradictoria sibi statuere velint.

Quod

Quod autem vinum revera sit alimentum, tota ferè Medicorum Schola docet, estquè doctrina ista experientia, & rationi consentanea. Nam Galen. *Lib. 3. de alim. fac. cap. 40.* omnes enim Medicos fateri vinum ex illarum rerum esse numero, quâ nostrum corpus alunt, indè & in alimentorum genere reponendum esse, quod & Hyppocrates *in lib. 2. aph. 21.* declarat: *famem thorexus solvit.* id est:

Esuriem vini generosi potio solvit.

Ego ipsemet plurimos novi, qui omnè cibum in summo horrore habebant, & solo vini potu se se sustentabant: vinum enim famem sedat, & corpus totum roborat, facitquè, ut animalia pinguiora reddantur, uti Aristot. *lib. de anim. cap. 7.* Boves tùm rebus alijs, tùm etiam vino pinguescere demonstrat; & est rationi consentaneũ, quod vinum nutriat; quoniam vinum ex uvis paratur, uva autem magis, quàm alios fructus nutrire planum facit Galenus, tùm hominum,

minum, tùm brutorum exemplo. Primò *Lib. 2. de alim. fac. cap. 9.* refert vinearum custodes suâ in patriâ duos menses lolis uvis, & ficibus cum modico pane vesci, & corpulentos admodùm hoc victu evadere. Secundò describit *libro eodem cap. 2.* quòd venatores carnibus vulpis in autumnò utantur; ij verò, vulpes tunc temporis uvis & pinguiore, & lapidiores fieri, enarrant. Hinc desumendum, si uvæ nutriant, quid nî & vinum, succus earum expressus, ac dein cùm vinum vertatur in sanguinem, maxime verò, quod rubrum est, & crassioris substantiæ; quia exiguam requirit mutationem, generando sanguini est aptissimum; sanguis verò est commune nostri corporis pabulum, quod igitur est materia materiæ, id quoque est materia materiati.

Est ergò vinum ex eo alimentorum genere, uti declarat Sennert. *in institut. Med. lib. 4. part. I. cap. 4.* quæ non solum

lūm quantitatem sanguinis augent, sed prætereà qualitates aliquo modo mutant. Siquidem, si à temperato bibatur, calidum, & siccum sanguinem reddit; si à calido, & sicco temperiem illam augebit; si à frigido, & humido mutabit illam temperiem.

DISSERTATIO XI.

*An varia cerevisia, mulsæ virtus,
& qualitas?*

CErealis potus àb arte, non à naturâ proveniens est cerevisia, quâsi cereris vis, quia in eâ frugum vis dominatur, quæ vel ob vini carentiam, vel ob voluptatem in usum venit. Cerevisia enim nihil aliud est, quàm aqua vel hordei, vel tritici, vel lupuli viribus imprægnata, quæ àb aliquibus *uti in lib. 1. epigram. Græc. exstat*, vinum ex hordeo nominari solet. Nam cerevisia non minùs, quàm vinum inebriat, quoniam ex eâ spiritus calidissimus elici potest: uti scribit Aristoteles

vini

vini potu ebrios in faciem cadere pronos, ac resupinari cerevisiâ inebriatos. Quia nempe cerevisiæ potus aliquid in se soporiferum habet.

Verùm autem de cerevisiæ naturâ in genere non multùm dici potest, cùm tam magna sit cerevisiarum differentia, quoniam alia ex tritico, alia ex hordeo; alia ex tritico, & hordeo mixtis coquantur; in nonnullis frumentum ad ignem torretur, in aliis solum æstivo calore exsiccatur: alii plus, alii minus frumenti, vel lupuli accipiunt; alii recentem, & quasi temporariam, alii non nisi defæcatam bibunt. Variat & cerevisiam aquarum, è quibus coquitur, diversitas, & coquendi, ac parandi modus. Quæ omnia non pauciores cerevisiæ, quam vini differentias, & facultates constituunt, atque inde varii prodeunt variarum cerevisiarum effectus: quoniam alia magis nutriunt, & humectant, alia minus, nonnullæ urinas cient, alia alvum laxant,

xant, aliæ obstructions pariunt, aliæ flatus gignunt.

Cerevisia autem vim nutriendi vel à tritico, vel à hordeo habet, quæ in aquam, in quâ coquuntur, omnem substantiam alimentalem deponunt, ut nihil nisi glumæ relinquuntur, durabilitatem verò in primis à lupulo accipit, cujus vis ubi evanuit, & ipsa corrumpitur; hinc vi lupuli, & diuturnitate temporis vini fermè calorem adipiscitur, quæ ad quatuor, & plures annos asservata, cum vino suâ generositate certat.

Ex tritico cerevisia cocta reliquis præferenda, quoniam plùs nutrit, quàm quæ ex hordeo, atque etiam plùs calefacit, & humectat, tenuium enim est partium, nec tam diu in præcordiis hæret, præcipuè si debita lupuli quantitas suggeratur: hic siquidem, præ reliquis, succum melancholicum ducere, & sanguinem mundare creditur. Cùm autem triticum viscidiorum succum

habeat, quàm hordeum, etiam cerevisia triticea succum vilcidiorē generat, facilius obstructions parit, in primis si non satis sit defæcata, urinam non ita ciet, sed alvum laxat.

Hordeacea per se minus calida, quoniam hordeum frigidum est, tamen ex maceratione, & fermentatione, deindè ex tostione, atquè in primis ex lupulo addito non parvam calefaciendi, præcipuè verò siccandi vim acquirit; minus autem nutrit, succumquè præbet tenuiorem. Quæ verò ex tritico, & hordeo mistis coquitur, mistam habet naturam. Quæ ex frumento non tosto, sed saltem calore solis siccato coquitur, plus humoris excrementitii obtinet, & non raro obstructions in venis angustioribus parit. Quò verò plus lupuli additur, eò plus siccatur, sed ferè minus nutrit, non facile obstruit, urinasquè magis movet. Recens omnium insaluberrima, in primis si turbida sit, censenda: nam

ea meatus obstruit &c. maximè verò colicis, & calculosis officit. Item cerevisia, quæ non satis cocta, est plena flatibus, & cùm sit dulcis, facile calefcit, vel tormina excitat. Aut si cerevisiæ residuæ in vasis fermè acetosæ iterum alia cerevisia reaffunditur, quod est nequissimum, maximè improbanda: hæc liquidem & stomacho, & toti nervoso generi maxime nocet. Proindè à cerevisiâ nimiùm lupulatâ, qui memoriæ, & capiti consultum cupit, abstineat, à quâ capitis stupor, & ebrietas malorum omnium parens exoritur. Jason pratensis Zelandus Medicus doctissimus scriptum reliquit cerevisiam nimis lupulatam à gravidâ bibitam fatui epilepsiam, vel animi stoliditatem inferre, adeoque non mirùm, si hæc cerevisiæ non parùm sanitati obsint, & infinita mala inferant. Ac è contra DEUS Opt. Max. ex benignitate suâ nobis ita de optimo tam interioris, quàm inferioris Carniolæ Vino providit,

ut mihi illud meritò repetere liceat:

*Vippacense Merum decus est, & Gloria
verum.*

*Marvinum sumens gustum reparabis
ad escam.*

Paratur & aqua melle temperata additis aliquando aromatibus, quam alii mulsam, sive hydromel, alii medonem nominant. De ejusdem autem qualitatibus vix quæquam dici possunt, cum tam magna sit earundem diversitas: nam alia est meraca, alia diluta, alia cocta, alia cruda, alia cum, alia sine aromatibus. Meraca plurimum habet mellis, parum aquæ, diluta è contrà. Cocta est illa, cui inter coquendum spuma est ablata, cruda autem fit per insolationem, prior est sanitati multò convenientior. Vini proinde non solum saporem, sed & calefaciendi, atque inebriandi vim habet, ut cum præstantissimis quibusque vinis certare possit, imò & citius inebriat, ac plerumque plus

plus calefacit, & siccatur, quàm vinum, non solum ob mel, sed & ob aromata addita. Mulla juvenibus, & biliosis non convenit; item Hypochondriacis, quia in illis bilem, in his obstructions generat; senibus itaque tufficulosis, anhelosis, & plurima phlegmata habentibus præscribenda est.

DISSERTATIO XII.

An potus aquæ, vini, cerevisiæ &c. nive, aut glacie refrigeratus laudandus, aut improbandus?

Ponderosa est hæc inquisitio. Nam plurimi potum glacie refrigeratum approbant; plurimi eundem improbant; & utrorum rationes, ac experimenta probant efficaciter. Ac prima ratio eorum, qui potum glacie refrigeratum approbant, ex eo desumitur, quòd calor noster natus à duobus validis, & potentissimis hostibus oppugnari, & extinguere consueverit; utpotè frigore extinguente, & calore

dissipante. Sic in vehementissimo æstatis ardore corpora languida, & effæta redduntur àb æstuante aëre partes corporis veluti inflammante, earumque calorem exsolvente; quæ autem exolutio impediri non potest, nisi refrigerantibus assumptis, & admotis; undè ad fervorem illum corporis temperandum potus frigidus assumptus maxime valebit. Hinc frigidissimum potum æstatis tempore usurpatum maxime conferre infinitorum hominum constat testimoniis, qui se à plurimis incommodis potu glacie refrigerato liberatos esse testantur. Imo testantur Authores, àb illo tempore, quo illi ex Italiâ, Hispaniâ, Siciliâ Oriundi potu glaciato utuntur, à febris ardentibus, continuis, malignis magis immunes esse. Dicitur etiam est *in dissertat. 8. de potu*, quòd potus frigidus præferatur calido, ergò potus glacie refrigeratus maxime approbandus.

Ex alterâ verò parte porus iste admodum

modum frigidus, in genere considera-
tus, damnandus absolutè videtur jux-
tà sententiam Hippocratis *aphor. 51.*
sect. 2. plurimum, atquè repente evacua-
re, vel replere, vel calefacere, vel refrige-
rare, vel alio quovis modo corpus movere,
periculosum. Omne enim nimium natu-
ra inimicum, sed quod paulatim fit, tu-
tum est. Cùm igitur in magno æstatis
ardore corpus plurimum æstuet; peri-
culosum esse videtur, illud subito, &
derepente glaciale illo potu refrigerare,
præcipuè verò ventriculum lædere,
qui est omnium quasi morborum ori-
go. Undè & Nos hujus posterioris sen-
tentia rationibus fidem facimus: *nam*
plurimum, atquè repente refrigerare, vel
calefacere periculosum. Omne enim vio-
lentum natura inimicum, sed quod pau-
latim fit, tutum est. Quòd autem Itali,
Hispani glacialis potus usu à febribus
ardentibus magis immunes esse sole-
ant, sciendum est illos esse in Italia,
Hispaniâ, nos verò in Germaniâ: ibi

enim raris corporibus ejusmodi potū conciliatur densitas, hic autem densis à frigore corporibus densitate opus non est. Unde hunc potum calidarum Regionum incolis, robustis, juvenili ætate constitutis & calidiori temperamento præditis, pravis tamen humoribus vacuis, ac viscera omnia valida, & robusta habentibus duntaxat, non imbecilibus, in senili, aut puerili ætate constitutis, debilia, vel obstructa habentibus viscera, pituitoso, ac melancholico temperamento præditis, otiosis, concedendum existimamus. Itaque cum sitis sit appetentia frigidi & humidi ex Arist. *cit. loc.* potum moderatè frigidum ex cellâ subterraneâ, & puteis profundissimis, ut æstus corporis, vires dejiciens, temperetur, bilisquè æstivi caloris soboles diluatur, consulimus. Cum igitur tot circumstantiæ requirantur ad hujusmodi potum, impunè usurpandum, & illæ in paucissimis hominibus reperiantur, satius est, ab eo absti-

abstinere, & potu mediocriter frigido, uti ex cellis subterraneis adferri solet, uti, qui ad sanitatem conservandam sufficere potest.

At verò, quid faciendum in tali casu, si quis in conviviiis, aut aliis locis tali potu uti cogatur, & alio potûs genere planè destitutus? Videndum enim est, ut antè omnem talem potum plurimos cibos ingerat, eosquè calidiores: *ut offam calidam, salsa & piperata &c.* quibus excalesfactus ventriculus vehementi potûs frigiditati melius resistit: mox potum assumat paucissimum: nam vinum non tantum frigus concipit, ut aqua, ac promptius incalescit in ventriculo; atquè ut siti omninò latisfiat, potuum singulorum paucitas frequentiam compensetur: sic enim potûs illius frigidioris noxa saltem majori parte evitari poterit.

DISSERTATIO XIII.

*An vinum cuiusvis ætati, & comple-
xioni congruum?*

ET si vinum aquæ præferendum esse probatum fuerit, omnibus tamen id non esse congruum demonstrat Galenus 1. *de sanit. tuend. cap. 9.* Ac primò vinum infantibus, & pueris non esse concedendum scribit Plato 2. *de legibus.* Itaque lege sancimus, ut puer usque ad annum duodevigesimum vini usum prorsus ignoret. Non enim oportet ignem in corpus, atque animam suggerere, antequam viri effecti laborem subire incipiat. Furiosum namque habitum juventutis cavere oportet. Hinc autem vinum pueris noxium est, cum eorum corpora multo calore prædita sint, vinum verò calorem auget, undè ignem igni addere non oportet; Præterea & caput eorum multo halitu replet: mollis autem, & rara est

est eorum substantia, quæ facili negotio dissolvitur, & incrementum ab inductâ siccitate prohibetur. Secundò corporibus biliosis vini potentioris, ac generosioris usus maximè noxius: quoniam habitum eorum, uti Plato demonstrat *cit. loc.* valde ardentem, & furiosum efficit; Et eos etiam ad iram, & libidinem præcipitare Galenus explicat 4. *de sanit. tuend.* Hinc idem *cit. loc.* calidis & siccis naturis, præcipuè grassante pestilentia eò, quòd sanguinem adurant, & corpus indè reddant cacochymicum, vina vetusta, & solitò fortiora prohibet: non tamen ea bibenda esse putes, velim, quæ antiquitate in vappam abière: quoniam talia laudabilem vini succum perdiderunt; hinc potius suâ injucunditate stomachum perturbant. Ast modicè diluta, seu leviora, quæ non tantùm, corpus exæstuant, nequè caput petunt, & inebriant. Marsilius Lib. *de vitâ producendâ* sic statuit, vinū, quo uti veli-

mus, tam potens esse debere, ut integro triennio perdurare possit. Hinc corruptibilia vina maximè improbanda. Proindè etiam Nutricibus vini potus interdicitur: quoniam calore, & siccitate lactis copiæ generandæ nocet. Tandem febricitantibus, epilepticis, phreniticis, maniacis, catharrhosis, & præsertim iis, qui matutino tempore, illud ingurgitant, noxiosissimum esse statuitur: quoniam tales fiunt arthritici, podagrici, hydropici, defluxionibus obnoxii, tremuli, paralytici, apoplectici, epileptici &c. calidos enim morbos suo calore adauget, eoquè magis, quò fuerit generosius, & potentius; frigidos autem gignit non quidè per se, sed per accidens, & intercedente causâ aliâ, calorem enim nativum obruit, & quasi suffocat, nec non corporis exhaurit succos, animiquè vigorem opprimit, ingenium strangulat, atquè necat.

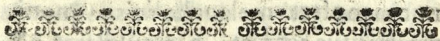
Secùs verò senibus vinum aptissimum

mum esse docet Galenus *ſ. de ſanit. tuend. cap. 5.* & ideo lac lenum nominari ſolet. Suo itaque calore lenum frigiditatem minuit, debilem concoctionem, & tardam emendat: quia calorem fovet; phlegmata, & cruditates, quorum lenes ſunt feraces, conſumit; naturam eorum, quæ infirma, roborat; Spiritus reparat, atque inſtaurat, qui in lenibus deficere incipiunt; Sanguinem generat; & pro in lenibus pabulum utile, ac ſalutare præbet; ac tandem eis colorem meliorem inducit, qui ut plurimum ob caloris paupertatem, ſanguinis paucitatem, ſpirituum defectum pallidi ſunt, & decolores, triftes, & moroſi; hinc ſomnum ipsis conciliat, & hilariores, alacrioresque reddit. Quod quidem à Platone diſertè traditum eſt *2. de legibus.* DEUS, inquit, *vinum hominibus, quaſi auxiliare adverſus ſenectutis aſteritatem pharmacum largitus eſt, ut rejuveſcere videantur,*

& *mestitia nos oblivio capiat, atque ipse hominis habitus mollis è duro factus, ut ferrum igni impositum, tractabilior fiat.* Quoniam lætitia, alacritas, humanitas, vividus, ac color floridus à sanguinis bonitate, spirituum puritate, & caloris robore, atque abundantia proficiscitur. Videndum tamen, nè nimia assumatur ejus copia, aliàs facilè suffocatur exiguus illorum calor, vel dissipatur. Vinum itaque *bonæ notæ* eligendum; utpotè naturæ calidioris, tenue, fragrans, sapore bono, ætate medium, colore fulvum, aut flavum; crassa verò, quæ obstructions pariunt, aut vim adstringendi habent, aut urinas intercipiunt, senibus non conveniunt. Nam hi sunt irrefragabilis fundamenti canones: nempè ut senes, & naturâ debiliores, & melancholici vina re-
 nuant crassa, rubra, recentia, non defæcata, sed & ætate, & naturâ *sa-*
lidiora seligant. Ex eo autem vi-
num

num confert melancholicis : quoniam spiritus recreat, cor exhilarat, & lætitiã inducit. Notiffimum etiam est vinum corporibus phlegmaticis, & humidis ob siccitatem ; frigidis, ac frigidã ventriculi intemperie præditis ob caliditatem prodesse. In universum enim, quò majus fuerit frigus, vel àb ætate, naturã, temperamento, sexu, tempore regionibus, eò tutius vinum potentius, & generosius conceditur.

DISSERTATIO XIV.

*An vinum in albo medicamentorum
reponi valeat, & an idem sit condi-
mentum, & alimenti vehicu-
lum.*

Vinum alimentum esse ex Galeno
lib. 3. de aliment. fac. cap. 40. de-
monstratum fuit, quod autem
medicamenti rationem habeat, ex
indè liquet; quoniam calefacit, sic-
cat, abstergit, putredinem arcet, ob-
structa aperit, in lypothymiam lap-
sos recreat, humores pituitosos atte-
nuat, flatus discutit, cum linteami-
nibus calidis affricatum impetiginem,
lentiginem, uno verbo suggillata de-
let. Id ipsum Galenus *lib. 4. method.*
med. cap. 5. vulneribus, & vulceri-
bus, quæ exsiccatione opus habent,
vinum utilissimum esse docet, illud
enim putrescere impedit, & qualita-
te

te suâ siccatoriâ superfluos humores absorbet. Costæus referente Lazaro Riverio vini calidi usum in sequentem modum deprædicat. *In potu ordinario vinum calidum ebibitum ventriculi imbecillitatem corrigit. Non infrequens enim est eorum observatio, qui cum ventris flatibus, doloribusquè ob malam coctionem perpetuò torquerentur, ubi calido potu vini uti cephère, omni prorsus ejusmodi molestiâ soluti, meliorem multos jam annos vitam vivunt.* Hippocrates 6. aph. 31. vini potum in ophthalmia convenire his verbis tradidit; *Dolores oculorum vini potio, aut balneum, aut fomentum, aut venesectio, aut medicamentum, epotum solvit.* Ita Galenus in commentario hujus aphorismi sic habet: vini autem meracioris potio utilis est, in quibus sanguinis copia crassioris in oculorum venis continetur, sine plethoricâ in toto corpore dispositione, quia sanguinem illum crassiolem liquat, fundit, ac

discu-

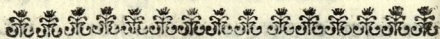
discutit, tùm etiam obstructions aperit. Lazarus Riverius *in prax. med. lib. IX. cap. 2.* vinum meracum latis copiosè sumptum famem caninam potentissime resolvere ex Hyppocr. 2. *aph. 21.* ostendit, idquè potentius adhuc præstat illius spiritus, *aqua vita* vulgò nuncupatus. Ac tandèm vinum omnium cardiacorum potentissimum: quoniam solus vini odor vires admodùm recreat, & multò magis frustum panis assatum in vino odore maceratum, ac naribus oblatum in lipothymiam lapsis confert. Non minorem etiam febrem quartanam curandi, obstructions contumaces solvendi, aliosquè àb humore crasso, viscido, phlegmatico, frigido, melancholico exortos affectus attenuandi, & incidendi vim habet moderatè sumpta vini *bonæ notæ* potio, de quâ fusius conscribunt practici.

Vinum alimenti quoquè condimentum dici meretur: quoniam varia

ria ferculorum genera sapidiora, & palato gratiora reddere valet, uti condimenta alia, qualia sunt aromata. Videndum tamen, nè cum contrariis misceatur alimentorum facultatibus: uti v. g. vinum cum lacte, quod copiosè, sæpiusquè ingestum, asserente Aristotale, est gravissimorum malorum causa; nempè ob diversas qualitates. Vinum enim facilis est distributionis; lac verò difficilis: ob eandem rationem potus cerevisiæ crassæ cum vino mistus est immè noxius.

Præterea vinum & alimenti vehiculum dicitur: quoniam tenue est, subtile, penetrabile; ideoquè venas aperiendo, & sanguinem attenuando non minus, ac lerosus humor alimenti vehiculum nuncupari potest.

DISSERTATIO XV.

An præcipua, & maxime necessaria sit in aëre, cibo, & potu sanitatis conservanda ratio?

VErùm enim præsentis sanitatis conservandæ ratio, quæ Hygiene nuncupari solet, consistit in administratione rerum lex non naturalium, quæ sunt aër ambiens, cibus, & potus, somnus, & vigilia, motus, & quies, excreta, & retenta, animi pathemata, præcipuam autem, & magis necessariam esse rationem in aëre, cibo, & potu, quòd majoris sint momenti, & multò plura in ijs consideranda veniant, ex eo patet: quoniam corpus nostrum ex triplici conflatum est substantiâ: nempè spirituosâ, solidâ, & humidâ; Id autem in perpetuo est fluore; hinc, nè dissolvatur, atque interitum intempestivè properet, aliquid in locum ejus, quod absumptum

ptum, in dies reponendum est. Aëre ergò, cibo, & potu opus est; aëre quidè̄m occulto vitæ nostræ cibo per nares, os, & arterias attracto, ut quotidiana spiritibus, qui dissipantur, suppeditetur refectio; cibo, quo, quidquid solidioris corporis texturæ absumptum est, reparetur, ac roboretur; ac tandem potu humida instauratur substantia. Aër enim ambiens benè temperatus omnes corporis functiones recreat; Recta verò, & benè instituta cibi, & potûs Ratio corpus bonis replet humoribus, morbos pellit, corpus agile, sanum, purum, à fætore, ac fæditate alienum præstat, somnos quietos, & placidos inducit, ac tandem vitam in columem in extremam senectutem perducit. Econtrà intemperatus aër easdem corporis functiones insignitèr lædit; ita & inordinata, ac immodica cibi, & potûs ratio ventrem suo gravat pondere, corpus fætidum, olidum, fœdidum, mucosum,

muco, & excrementis plenum reddit; sanitatem destruit, morbos introducit, & tandem inscientibus mors obrepit. Aër itaque ambiens, qui prout causa communissima est, ita morbi communes ab illius vitio ut plurimum exoriri solent; cibus & potus verò prout sunt vera nutritionis objecta, sic vera sunt instrumenta, quibus vires conservantur, reliquæ verò res non naturales sunt tantum causæ adjuvantes, quæ benè, vel malè dispositæ faciunt, ut nutritio ex alimento melius, aut pejùs procedat.

Verùm sinuosum, atque inextricabilem labyrinthum cum ingressus esset Theseus, extricare se ex dubijs viarum mæandris, & innumeris ambagibus, imminentiæque ab immanissimo monstro Minotauro pericula evitare nunquam potuisset; nisi Ariadne Minois Regis Cretæ filia filum instar globi involutum dono ipsi obtulisset, cujus beneficio remeare noverat, quas ive-

rat

rat vias. Et nos vastum Hygiene, seu dissertationum philosophico. Medicarum Labyrinthum ingressi varijs ambagibus contortum, nec ulla etiã semita nobis tuta visa fuisset, omnia suspecta, si eundem sine methodo tuendæ sanitatis, *cujus finis est conservatio*, introivissemus. Hâc ergò, seu filo Ariadnæo confisi non solùm ad sanitatem, sed etiam longævitatē, ac ad extremam senectutem pervenire facilè poterimus. Hâc veluti pyxide nauticâ instructi navigandum est hoc æquor; & sanè Syrtes, infamesquè scopulos devitabimus, nec à desiderato aberrabimus portu.

Aquè hæc de aëre cibo, & potu, quatenus sanitatem conservare, vel morbos inducere solent, dicta sufficiant; quæ licet pauca, ac modica appareant: attamen ea perspicuè demonstrantur; quomodò ijs utendum sit ad sanitatem tuendam. Verùm multùm adhuc restat operis, multùm
 resta-

restabit, nec ulli nato post mille sæcula præcludetur aliquid adhuc adijcendi occasio. Exiguum tamen hoc opusculum tibi, **LECTOR BENEVOLE, DEI Ter-Optimi Maximi gratiæ acquirendæ, conservandæ bonæ conscientiæ, & corporis valetudini in multam annorum seriem apprimè serviturum, perspectissimum esse medullitùs**
opto.

F I N I S.

IN-

INDEX VERBORUM.

A.

A	Bortum præcauentia	Fol. 178
	Abſtinentia lethifera	199
	Abſtinentia plurimos curat	
	morbos	194
	Adoleſcentum victus	170
	Aër quid	1
	Aëris qualitates	3
	Aër humidior eſt aquâ	4
	Aër à quibus cauſis mutetur	5
	Aër neceſſarius eſt	6
	Aër quot modis corpus noſtrum affi-	
	ciat	ibid.
	Aëris uſus & finis	7
	Aëris inſpirati major vis	8
	Aër calidior cur difficultèr inſpiretur	9
	Aër quis optimus & ſaluberrimus	11
	Aëris temperati conditiones	12
	Aër quis peſſimus, & maximè noxius	
		ibid.
	N	Aër

Index

Aër humidus hydropicis noxius	16
Aër humidus phthysicis salubris	ibid.
Aëris regiones quot, quantæ, & quales	ibid.
Aër quomodo putrescat	25
Aëris in primis qualitatibus excessus, quomodo sit causa febris pestilentis	27. & 28
Aër quomodo temperandus	31. & 36
Aër quomodo alteretur âb influxu sy- derum	48
Aëre ad quid corpus humanum utatur	212. & 277
Aër omnium morborum causa com- munissima	77. & 278
Ægorum victûs ratio	132
Æquinoctialia puncta quot	57
Æstatis temperamentum	61
Æstatis victus	181
Æstas quando incipiat	58
Æstas senibus proficua	176
Ætatum temperamenta	168
Alimentum quid	83
Alimentum differt â cibo	84
	Alimen-

Verborum.

Alimenta undè defumantur	92
Alimenta liquida cur prius ingerenda	110
Alimenta medicamentosa	90
Alimenta fætum confortantia	178
Amygdalarum dulcium elus	ibid.
Anhelitus quando calidus, quando frigidus	10
Anni tempora, quas aëris mutationes secum importent	57
Anni tempora non in omnibus Regionibus æqualia	59
Apoplexiarum principium	81
Appetita à gravidis non deneganda	178
Appetitus necessarius	140
Aquæ qualitates	210
Aqua est antiquissimus potus	243
Aquæ optimæ conditiones	218
Aqua pluvialis post fontanam optima	220
Aqua mala quibus signis agnoscitur	223
Aqua stagnans & palustris omnium pessima	223

Index

Aqua melle temperata	260
Aquam ante pastum quibus liceat bi- bere	116
Aqua post pastum bibita quid efficiat	117
Aqua sitim magis sedat, quàm vinum	249
Aquæ potus glacie refrigeratus noxius	263
Argentum vivum quid afficiat	90
Aromatum usus prægnantibus noxius	178
Arteriæ moventur cum suo principio	7
Astrorum actiones	54
Aura verna gratissima	13
Austri venti proprietates	42
Auster cur dicatur plumbeus	81
Austrina constitutio febrium pestilen- tium, & putridarum causa	27
Autumni temperamentum	62
Autumnus quando incipiat	58
Autumni vitius	182
Autumnus morborum ferax	62
B. Bi-	

Verborum.

B.

B ilioforum signa	69
Biliosi quibus morbis dediti	70
Biliosi jejunium non tolerant	201
Bilis aucta quid efficiat	129
Bilis caloris æstivi soboles	264
Brassicæ usus commodus	99
Boreæ natura, & qualitas	43
Brumalem auram quibus alterare liceat	33
Bullulæ vini <i>bonæ notæ</i> indicia	230
Butyri creber usus	202

C.

C antharides quid afficiant	90
Capitis mala undè oriantur	33
Carnes elixæ	147
Catharrhosis vinum prohibetur	268
Cathartica	229
Cerebri ursi vis	90
Cerevisia quid	255
Cerevisiæ varia natura, & temperies	256
Cerevisia est potus commodus	211
Cerevisia vim nutriendi habet	257

Index

Cerevisia recens improbatur	258
Chylus malus ex bono cibo	190
Cibandi tempus	138. & 139
Cibus quid	84
Cibi usus	91
In Cibo quænam consideranda	93
Cibus bonus quas conditiones habeat	95
Cibus malus quis	96
Cibus ante potum assumendus	114
Cibus simplex utilissimus	121
Cibi consueti, an aliis utiliores	185
Cibus & potus quis maximè vitandus	119
Cibi medicati	178
Ciborum quantitas	100
Ciborum ordo	111
Ciborum præparatio	145
Cæna an largior esse debeat	160
Cænae largioris effectus	162
Cometæ morborum prænuntii	56
Commotio concoctionem promovet	149
Commotio vehemens noxia	150
	Comple-

Verborum.

Complexionum undè oriatur diversitas	65. & 67
Concoctio quando melior	157
Consuetudo quid	18
Consuetudo est magni momenti, & ponderis	130
Consuetudo an sit servanda, vel mutanda	183
Consuetudo quando varianda	187
Contraindicans	134

D.

D ecoctio commendata ad omnia a- quorum vitia	225
Defluxionibus qui sint obnoxii	268
Delectatio an in alimentorum usu ser- vanda vel mutanda?	188
Diætæ conveniens ratio	173
Diætæ utilis	164
Dulcia Visceribus gratissima	231
Dulcia in bilem vertuntur	ibid.
Dysenterias quid efficiat	32

E.

E lementa prima generationum & corruptionum Principia	I
---	---

Index

Elixatio quotuplex	147
Epidorpidēs quid	124
Epilepsia unde inducatur	80
Epilepticis vinum noxiosissimū	268
Errores in senectute commissi maxi- mè nocent	177
Euri effectus & temperies	43
Exercitium consumit	130
Extenuati sensim reficiendi	190
F.	
F AMES optimum ciborum condi- mentum	141
Fames noxia	197
Fames naturam lædit	193
Fames corpora siccant	196
Fames multoties prodest	195
Famis caninæ curatio	274
Febricitantibus vinum interdicitur	268
Febris quibus curetur	136
Febris maligna potu vini curata	185
Febrium acutissimarum origo	62
Fornacum usus commodissimus	33
Fuliginum quando fiat expulsio.	8

Verborum

G.

- G**Aleni interpretanda est assertio 240
 Gallinarum juscula 96
 Gallinarum caro quibus maximè con-
 veniat 174. & 179
 Gallus indicus juvenis est cibus *bona*
nota 96
 Gravidarum, seù prægnantium victûs
 ratio 177
 Gravidis interdum commendatur ve-
 nælectio 178

H.

- H**ædici an tenuissimo victu sint ex-
 cruciandi 135
 Hilaritas quâ vi, & facultate inducatur
 245
 Hora tempestiva prandii 139
 Hora cænæ 140
 Hordeum frigidum 258
 Humidi definitio 4
 Hydromel quid 211
 Hydrops âb ingluvie inducitur 125
 Hyemis temperamentum 63
 Hyems quando incipiat 58

Index

Hyemis victûs ratio	182
Hyeme plus cibi dandum	160
Hygiene in quo consistat	276
Hygiene finis	279
Hypochondriacis noxia	231. 235. & 261

I.

I Ecur quid tumefaciat	231
I Imbecillitas ventriculi vino corrigi- tur	273
Indicantis cum contraindicante com- mensuratio	134
Inedia nociva	197
Infantibus vinum cur non conceden- dum	266
Influxus syderum qualiter corpora vi- ventium afficiant	48
Ingluvies fame deterior	199
Ingurgitationis ciborum immodicæ effectus	194
Julepi	209
Juvenuni temperamenta	168
Juvenum victûs ratio	171
	Juve-

Verborum.

Juvenibus fortioris vini potus noxius
ibid.

L.

L Abruscæ quid 228

Lac quando in bonum, & quan-
do in malum mutatur sanguinem

191

Lac cum vino sumptum gravissimo-
rum malorum causa 275

Lardi creber usus 202

Legumina quosdam optimè nutriunt

99

Lepus marinus 90

Lienis inflatio 231

Liquida prius ingerenda 110

Lipothymiaë quid conferat 272. &

274

Luminarium defectus 56

Lupuli vis 257. & 259

M.

Medicamentum quid 85

Medicamentum quomodo differt

ab alimento 86

Medicamenta alimenrosa 90

Index

Medulla arietis	ibid.
Mel quibus commodum	175. & 191
Mel quibus noxium	99. & 191
Melancholicorum signa	71
Melancholici quibus morbis proclives	ibid.
Menstruum corruptum	90
Mineralia	93
Mortis naturalis causa	69
Motus ante cibum utilis	149
Motus cur cibum debeat sequi	ibid.
Mulsa quid	211
Mulsæ diversitas	260
Mulsa quibus conveniat	261
Musti Temperamentum	241
N.	
Nationum distinctio	73. & 74
Neutrorum victus ratio	179
Nicotianæ vis narcotica	203
Nicotianæ usus famem, & sitim mitigat	ibid.
Nutricibus cur vini potus interdicator	258
Nutrimentum quale esse debeat	85
O, Ob-	

Verborum.

O.

Obstructiones undè proveniant	194
	& 234
Odor vini <i>bona nota</i> indicium	229. &
	232
Olei frequens usus	202
Ophthalmiæ curatio	273
Oviculæ quales tenerrimæ	146
Ova bona qualia sint	188

P.

Panis boni conditiones	95
Paſtus à cibo inchoandus	114
Phlegmaticorum ſigna	70
Phlegmatici multis morbis expoſiti	71
Potus quis, & quotuplex	209
Potûs uſus & neceſſitas	212
Potûs quantitas	215
Potûs immodici effectus	216
Potus frigidus præfertur calido	248
Potus glacialis damnandus	263
Puerorum temperamentum	168
Puerorum victus	ibid.
Pueri cur sæpius cibandi	125

Index

Pueri læduntur à vini potu	169
Puerperarum victûs ratio	177.& 179

Q.

Qualitates binæ uni elemento attri- buuntur	3
Qualitates Syderum occultæ	48
Qnartanæ febris curandi vis	274
Quies rerum quid sit	246

R.

Regiones aëris quot	16
Repletio quibus corrigenda	141
Repletionis signa	104
Repletioni facilius est occurrere, quàm inanitioni	101
Res non naturales quæ	276
Respiratio quomodò fiat à musculis	7

S.

Sal volatile	148
Sanguineorum signa	68
San-	

Verborum.

Sanguinei quibus morbis dediti	69
Senum temperamentum	168
Senum conveniens diætæ ratio	173
Senes cur facilè jejunium tolerant	126.
	& 201
Sitis quid	249
Solstitialia puncta quando, & quot	58
Somnolenti facillimè jejunant	202
Syderum influxus	51

T.

T Abidi beneficio Diætæ diu vivere possunt	108
Temperamenti calidioris homines sæ- pius alendi	129
Temperamenti calidioris jejunium ferre non possunt	ibid.
Temperamenti frigidi, & humidi fa- mem diutius tolerant	ibid.
Tempus determinatum in cibo capi- endo observare, an sanitati condu- cat?	138
T erræ qualitates	3

Index

Terra in diversis locis non ejusdem est naturæ & qualitatis	37
Timor undè oriatur	71
Tschernemblense Experimentum	50
Tormentorum bellicorum explosorum efficacia	37
V.	
Venenum quid	86
Ventorum temperamenta	41. 42. & 43
Ventorum numerus	40
Venti quomodò diversimodè nos alterent	41. & 42
Venti ad aëris salubritatem utiles	25
Veris temperamentum	59
Ver quando incipiat	57.
Veris conveniens victûs ratio	180
Victûs rationis momentum	204
Victûs rationis rectæ effectus	205. 206. 207
Victûs ratio quotuplex	101
Victûs simplex utilissimus	101
Vini Temperamentum	240
Vinum	

Verborum.

- Vinum quas differentias habeat? 227
Vinum bonum quas notas habere de-
beat! 229
Vinum quomodo ætate varietur 235
Vina Marvatica inferioris Carniolix
calefaciunt 233
Vinorum Vipvacensium interioris
Carniolix laus ibid.
Vini moderatus usus quæ bona affe-
rat 215
Vini immoderati usus quæ mala in-
ducat 216
Vinum in Ophthalmiâ quando con-
veniat 273
Vinum omnium cardiacorum poten-
tissimum 274
Vini calidi usus in intemperie ventri-
culi frigidâ 273
Vinum vulneribus, & vulceribus uti-
lissimum 239. & 272
Vinum meracum famem caninam
soluit 274
Vinum an in alimentorum genere ha-
beat? 252

Vinum

Index Verborum.

Vinum an medicamentum condi-
mentum, & alimenti vehiculum
dicatur? 272

Z.

Zephyri natura & qualitas 44

O. A. M. D. G.

ERRATA.

Pag. 11. lin. 23. *hominibu* leg. *hominibus*
 p. 22 l. 24. *diffenda* l. *differenda* p. 43. l. 13.
eiciendum l. *ejiciendum* p. 48. l. 9. *persecutio-*
nem l. *persecutionem* p. 49. l. 23 *infigni* l. *in-*
figni p. 65, l. 19. *diversitaas* l. *diversitas* p. 74.
 l. 13. *subiciunt* l. *subjiciunt* p. 107. l. 24 *cali d*
l. calidâ p. 122. l. 16. *buos* l. *quos* p. 123. l. 13.
ficiliores l. *ficciores* p. 145. l. 21. *admintudo*
l. adminiculo p. *ibid.* l. *ibid.* *apitulemur* l. *opi-*
tulemur p. 147. l. 24. *jurulentæ* l. *assatæ* p. 152
 l. 23. *vigiliorum tempores* l. *vigiliarum tem-*
pore p. 153. l. 9. *vigiliorum* l. *vigiliarum* pag.
 159 l. 8. *monendam* l. *monenda* p. 178. l. 10.
eadem l. *eadem* p. 198. l. 8. *satori* l. *satiari* p.
 244. l. 4. *carniosia* l. *Carniolia* p. 276. l. 11. *po-*
themata l. *pathemata*.

